

A photograph of a man with a shaved head, wearing a dark grey sweater, sitting at a wooden desk and smiling. He is looking towards a student whose back is to the camera. The student is wearing a grey hoodie. In the background, there is a window with colorful paper scraps on it, a potted plant on a windowsill, and a human skeleton model on a stand.

– Alle kan bli gode lærarar

Aldri før har det vore satsa så mykje på å styrke undervisninga i høgare utdanning. Med det rette opplegget kan kven som helst bli ein framifrå undervisar, meiner Yngve Røe.

Side 18

Some level of panic

Ikkje minst blant sindige forskarar, støttar eg opp om ein viss grad av klimapanikk.

Klima har vorte ei sak for alle forskarar, ikkje berre klimaforskarane, her ved Steffen Kallbekken, forskingsleiar ved Cicero.

FOTO: ERIK NORRUD

Den vanlege forskaren kan verke avmechtig i møtet med klimaendringane. Til og med klimaforskarar spelar andrefiolin i den offentlege samtalen om temaet. Men både typane trengst i kampen for berekraft. Høyr no her:

Forskerforbundets forskingspolitiske seminar i november var prega av det. Erna Solbergs gav det mykje tid i nyttårstalen. NHOs årskonferanse i januar handla om det. Toppmøtet til World Economic-forum i januar hadde det som emne. Og på Kunnskapsdepartementets kontaktkonferanse 14. januar var det hovudtemaet: klimakrisa og behovet for eit grønt skifte.

Her eg bur er det ingen snø til å forme ein rullande, stadig veksande snøball, men eg vonar den metaforiske snøballen har fått fart på seg. Eg lengtar stadig etter eintydige framsteg om reduserte klimautslipp. Eg vil ha internasjonalt forpliktande avtalar som monnar, men FN-toppmøtet om klima i desember gav som vanleg ikkje så konkrete resultat som det burde. I det snaue året som går fram til neste FN-sjanse, får vi starte her, i forskning og høgare utdanning i Noreg.

Høgt oppe i hierarkiet finst den nemnde

kontaktkonferansen til Kunnskapsdepartementet, ein arena for å kome med politiske signal til toppane ved universiteta, høgskulane og forskingsinstitutta. Eg er svært vennleg stilt til at Iselin Nybø, den dåverande forskings- og høgare utdanningsministeren frå Venstre, la stor vekt på klimaet. No får etterfylgjaren Henrik Asheim frå Høgre ansvar for å vidareføre arbeidet.

Tiltaket Nybø la fram har vore varsla lenge: Institusjonane er inviterte til å konkurrere om å drive klimavenleg (les meir om dette på side 12). Dei fem hovudområda er flyreiser, arealutnytting, innkjøp av varer og tenester, energibruk og avfall. Poenget er ifølgje Nybø ikkje å konkurrere, men å inspirere kvarandre. Ok, no vert det endå meir å rapportere om – til kva nytte? Rapporteringssystemet skal no på høyring til dei involverte, for å kunne forbetre det. Verken institusjonane eller klimaet har tid til ressursskrevjande symbolhandlingar.

Korleis lykkast med ei rask dreining mot berekraftig forskning og høgare utdanning? Den politiske viljen er til stades, og institusjonane vedtek overordna klimamål. Men kunsten er å få nivåa til å spele saman. Den viktigaste aktøren er den vanlege studenten og tilsette,

med mange nivå av leiing og politikk over seg. Når «dei som har noko med det» skal lage nye klimastrategiar, er det viktig å ta utgangspunkt i fagkunnskap og engasjement på grunnplanet. Legg til dømes merke til det utbreidde medvitnet om å redusere reising med fly. Det går gjerne hand i hand med styrevedtaka, men kan i høgste grad vere indre motivert. Greta Thunbergs etterlysing av «some level of panic» er betimeleg, og er i trygge hender hjå forskarane. Det gjeld òg klimaforskarane, som har ei tung oppgåve i å nå breitt ut med avgjerande kunnskap. Dei fortel roleg og utrøyttelig om at «klimaendringane er no», men vegen fram er lang. For kva har Noreg til felles med USA og Saudi-Arabia? Vi er på toppen blant klimaskeptiske land.

Kva effekt kan dei rette tiltaka ha? Nybø minte om omfanget av UH-sektoren: over 300 000 studentar, 38 000 tilsette og meir enn 3,4 millionar kvadratmeter campus. Berre små endringar i til dømes reise- og innkjøpsvanar kan gje store utslag. Og tenk på all samhandlinga med andre samfunnsområde. Ein kan smitte, eller verte smitta av andre miljøtenkingar og -handlingar. Medan eg skreiv denne leiaren, fekk eg ein e-post frå Forsvarets forskingsinstitutt. Dei inviterte til FFI-frokost med temaet korleis Forsvaret kan verte meir miljøvenleg: *Kan forsvarssektoren bidra til å kutte klimagassutslipp? Eller bør Forsvaret konsentrere seg om å forsvare landet?*

– Ja takk, begge deler! Det sier forskningsleder Øyvind Voie ved FFI.

– Vi tror miljøhensyn og operative hensyn lar seg forene. Forsvaret har allerede flere positive miljøtiltak, men det finnes muligheter for å gjøre mer.

Kall meg naiv, men eg treng stundom kjensla eg fekk av at no rullar det.

Med ei ny regjering er det sjansar for ei dreining mot ein meir klimavenleg politikk generelt. Sjølv om Solberg vil regjere vidare på grunnlaget som Frp var ein del av, kan det oppstå nye fleirtal på Stortinget. Til og med Ap er i ferd med å fange opp at den grøne viljen er sterkare i folket enn hjå dei sjølv.

Vi treng sindig panikk. Ha god klimavinter, og velsigna vere den kanskje kommande snøen.

«Greta Thunbergs etterlysing av 'some level of panic' er betimeleg, og er i trygge hender hjå forskarane.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

18: Beste lærer i klassen

Publisering er ikke den eneste veien til toppen. Yngve Bø satser på en karriere med undervisning.

26: Dugnadsmodellen

Legg ned Forskningsrådet og stol på akademikernes dugnadsånd, sier Aksel Tjora.

30: Fyller silisium på tanken

Om noen år kan elbilene gå fem ganger så langt med norsk oppfinnelse. Møt batteriforskere ved Institutt for energiteknikk.

4: Akademisk Brexit

– Det er en veldig sterk overvekt av akademikere som gjerne skulle sett fortsatt britisk EU-medlemskap, sier Storbritannia-ekspert Øivind Bratberg.

6: – Henger ikke på greip

28 artikler av en NTNU-forsker er trukket tilbake. Det er umulig å følge reglene om forskningsetikk når man publiserer så mye, mener Per Henrik Zahl i De nasjonale forskningsetiske komiteene.

10: Sovende språkkraft

Internasjonalt ansatte forskere skal lære seg norsk i løpet av få år. Kravene er lite kjente, og blir i liten grad fulgt opp ifølge forskningsprosjekt.

13: Snur alle steiner

Lederne må følge bedre opp. Midlertidige lektorstillinger kan gjøres faste. En rekke tiltak er foreslått for å redusere andelen midlertidig ansatte i vitenskapelige stillinger.

14: Kvinner blir lektorer

Det er ikke bare på professornivå at kjønnsfordelingen er skjev. 63 prosent av universitets- og høyskolelektorene er kvinner, og andelen øker.

Faste sider

- 33: Bøker
- 38: Kronikk
- 39: Gjesteskrivent
- 40: Tilbakeblikk
- 41: Debatt
- 45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 2/2020 – 52. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no, Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no (permisjon)

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Per-Olav Leth. Telefon: 918 16 12. E-post: per.olav@storybold.no

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

– MYE STÅR PÅ SPILL FOR BRITISK AKADEMIA

Brexit kan bli verre for universitetene enn for andre sektorer, mener Storbritannia-ekspert Øivind Bratberg. Akademikere er tross alt part i saken.

Som hyppig brukt Storbritannia-ekspert i mediene og en av redaktørene for nettstedet Britiskpolitikk.no har Øivind Bratberg kommentert Brexit-sirkusets mange krumspring. Etter valget 12. desember, der det ble klart at det konservative partiet vant et overlegent flertall og dermed en garanti for utmeldelse 31. januar, har mediehyndelsene stilnet. Men én side av Brexit har vært lite omtalt: Hvordan britisk EU-utmeldelse påvirker akademien.

– **Hva har endret seg etter 31. januar?**

– Vips var det et juridisk faktum at Storbritannia ikke lenger er med i EU, men det var også en dato som passerte uten de store endringene all den tid man har en overgangsperiode ut 2020. Man har gitt slipp på tilstedeværelsen i EUs institusjoner, men det vil ikke skje noe i 2020 annet enn at det skal forhandles.

– **2019 fremsto som et av de mest turbulente årene i britisk politikk noensinne.**

Stemmer det inntrykket, eller er det bare fordi vi fulgte litt ekstra med?

– Det var veldig turbulent. Det var mye som foregikk som er helt uten presedens, som speakerens rolle som anti-Brexit-strateg og høyesteretts inngripen da statsminister Boris Johnson suspenderte parlamentet. Det var en følelse av politisk unntakstilstand hele året, som fikk en forløsning i parlamentsvalget 12. desember. Det ga et klart utfall og en retning videre som avsluttet en veldig kaotisk periode.

– **Sammen med Hans Olav Lahlum har du skrevet bok om britiske statsministere fra år 1900 til 2015. Hvordan plasserer du Boris Johnson i rekken?**

– Han vil jo gjerne iscenesette seg selv som en frittenkende, klarsynt, uformell og eksepsjonell politiker. En Churchill for vår tid. Men han har en stor bevisbyrde på sine skuldre. For det han har oppnådd så langt, har i stor grad bygget på sjarlatanens metode: ganske billige knep, snarveier, halvsannheter og en folkelig appell. Hans kongstanke er å føre Storbritannia ut av EU og skape en ny retning for det britiske samfunnet og landets posisjon i verden. Det er en forvandlingens tid, og det er det

han til sist vil dømmes på. Han kan bli en stor statsminister, men kan også ende med å mislykkes i stor skala.

– **Hva vil det ha å si for forskningssektoren at Storbritannia ikke lenger er med i EU?**

– I realiteten er det tre store spørsmål i sving her om man ser på akademien som helhet. Det ene er forskningssamarbeid og deltakelse i EUs felles forskningsprogrammer. Og så er det en åpenbar utfordring med forskermobilitet, med arbeidstillatelser og i hvilken grad man kan ha et felles europeisk akademien. Og det tredje er studentmobilitet og de mulighetene som er gitt til norske og europeiske studenter til å studere i Storbritannia. Alt dette er i spill, og så får vi se hvor alt lander.

– **Dette er vel ting som står på spill for britene også?**

– Det står masse på spill for Storbritannia.

De har veldig mye å tape på å lukke dørene

på alle tre punkter. Spesielt når det gjelder forskningssamarbeid og forskermobilitet, som også knytter seg til profitt for universitetene. Britiske universiteter er en suksesshistorie, og Storbritannia har tjent enormt mye på forskningsfinansieringen fra Det europeiske forskningsrådet. Det er med god grunn sektoren er veldig på vakt og ønsker seg et tett samarbeid med EU, fullverdig deltakelse i forskningsprogrammene og lav terskel for mobiliteten.

– **Britiske universiteter topper enhver universitetsrangering. Står de i fare for å dale?**

– De er sårbare for endringer i suksessindikatorer, fordi indikatorene i rangeringene baserer seg mye på tilgang til penger og de beste hodene, som de har i dag. Det er et springende punkt om finansieringen og mobiliteten vil videreføres. Jeg tror mye av det europeiske samarbeidet vil videreføres, men det er et politisk spill om dette, og universitetssektoren er kanskje ekstra utsatt fordi den er så symboltung.

– **Hvordan da?**

– Den representerer en spydspiss, som åpenbart gagnar britisk økonomi, men samtidig er universitetene et kjerneområde for «remain-siden». Det er en veldig internasjonalt orientert, glanset side av det britiske samfunnet, som er knyttet til de store byene og frakoblet alliansen som vil ta landet ut av EU. Blant dem som skal gjennomføre Brexit, er det mange som ikke er så begeistret for å strekke ut en hånd mot universitetene. Det konservative partiet er ikke valgt for å beskytte akademien. Langt derifra.

– **Ja, i Oxford og Cambridge stemte henholdsvis 70 og 73 prosent for å forbli i EU. Det sier kanskje noe om akademias posisjon?**

– Det passer som hånd i hanske med den grunnleggende konflikten i det britiske samfunnet der universitetsfolk står på den ene siden av kløften. Da er det ikke så rart at akademias forhold til EU blir politisert, og det vil være vanskelig for Boris Johnson å skape en fest rundt et europeisert

ØIVIND BRATBERG

førstelektor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo

Aktuell med: 31. januar meldte Storbritannia seg ut av EU. Bratberg har skrevet flere bøker om britisk politikk og er kommentator i Britiskpolitikk.no.

– *Det konservative partiet er ikke valgt for å beskytte akademien. Langt derifra.*

■ – Blant dem som skal gjennomføre Brexit, er det mange som ikke er så begeistret for å strekke ut en hånd mot universitetene, sier Øivind Bratberg.

akademia etter Brexit. Hvis det gjøres, kan det være grunn til å gjøre det i dølgsmål, for det er dårlig politisk reklame for hans prosjekt som dreier seg om å komme helt andre folk i møte.

- **Hvordan reagerer dine britiske kolleger innen statsvitenskap på Brexit?**
- Det passer med klisjeen om hva folk mener om og frykter med Brexit. Det er en veldig sterk overvekt av akademikere som gjerne skulle sett fortsatt britisk EU-medlemskap. Samtidig er det faglig sett en god del selvransakelse blant statsvitere, for de prøver å få tak på hva som har skjedd i folkedypet.
- **Er det en slags egoistisk blindflekk blant akademikere – at de ønsker å bli i EU fordi det gagnar dem, men kanskje er blinde for opplevelsen til folk flest?**
- Det er en del av en klasseanalyse som preger flere politiske områder, som innvandring og globalisering, hvor akademikere tilhører en liberal kategori. Samtidig er de lite eksponert for skyggesidene i samfunnet, og ser ned på dem som har vanskeligheter med innvandring og globalisering. Det kan være at det ligger en sneversynthet i å ønske seg tett europeisk samarbeid, mens samfunnet ellers ikke tjener på det i et verdiperspektiv. Det er en vanskelig diskusjon å komme til bunns i.
- **Stiller samfunnsforskere med et handikap når de skal analysere slike bevegelser som de ikke er en del av?**
- Det er et veldig godt poeng, tror jeg. Det er et ordentlig paradoks hvis man i samfunnsvitenskapene stiller med skyklapper når man skal forsøke

å analysere samfunnet fordi akademien er en silo med sitt eget verdiset. Mange i britisk statsvitenskap har vært på etterskudd med å forstå samfunnsutviklingen, fordi de selv er en avsondret øy. Det er et problem som har blitt synliggjort i forbindelse med Brexit.

– **Hva kan man gjøre med det?**

– Det har jeg ikke noe godt svar på. Men det er en god begynnelse å erkjenne at den avsondringen er der, og at man studerer en samfunnskonflikt fra et perspektiv som ikke er nøytralt. Man er atskilt fra mange andre stemmer i samfunnet som man bør lære å kjenne. Det er aller mest presserende for humaniora og samfunnsfagene, fordi vi har som mandat å tolke samfunnet rundt oss.

– **Er akademien egentlig en mer kontroversiell sektor i Brexit-sammenheng enn andre?**

– Ja, jeg synes absolutt man kan si det. Man kan snakke om sektorer som har mer eller mindre å tape på Brexit, men akademien har ikke bare noe å tape, men seiler inn i verdikonflikten på den ene siden av kløften på en helt annen måte enn andre økonomisk utsatte sektorer.

– **Men tror du ikke egentlig at det ordner seg, og at de får på plass en avtale?**

– Jo, jeg tror det. Men jeg tror ikke den britiske regjeringen kommer til å gjøre det til en del av sin reklamekampanje overfor sine velgere. De vil nok heller forbigå det litt i stillhet. Det blir et spennende år, og vi er heldig stilt som rolig får sitte og følge med.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

28 artikler av NTNU-f

Plagiat. Duplisering. Forfalsket fagfellevurdering, skriver tids-skriftene. Et uheldig samarbeid med en uredelig forsker, ifølge postdoktoren.

FORSKNINGSETIKK I november 2017 begynte en lovende informatikkforsker på NTNU. Bare tre år etter disputasen hadde han publisert flere hundre artikler om maskinlæring.

Men samtidig bygget det seg opp en bølge, som like etter slo med full kraft inn over den nytilsatte postdoktoren. Flere artikler var blitt trukket tilbake. «Dupliserer signifikante deler» av andre artikler og «denne artikkelen representerer et misbruk av det vitenskapelige publiseringssystemet», står det i den første notisen.

De første to artiklene ble trukket i 2016. Året etter ble seks artikler trukket. Og i 2018 ble så mange som 15 artikler trukket tilbake. Det kommer frem av informasjon Forskerforum har hentet inn fra Retraction Watch. Retraction Watch er en idealistisk drevet nettside som følger med på tilbaketrunkne artikler og har bygget opp en database med over 21 000 oppføringer.

For NTNUs unge forsker har de registrert 28 artikler som har blitt trukket og seks bekymringsmeldinger. Tallene fortsetter å stige. Nesten alle tilbaketrekingene handler om enten plagiat eller duplisering, og 17 nevner også forfalsket fagfellevurdering, viser Forskerforums gjennomgang av begrunnelsene i databasen.

Har NTNU gjort en dårlig sjekk og ansatt en uredelig forsker? Har en ung forsker vært for naiv i valg av samarbeidspartnere?

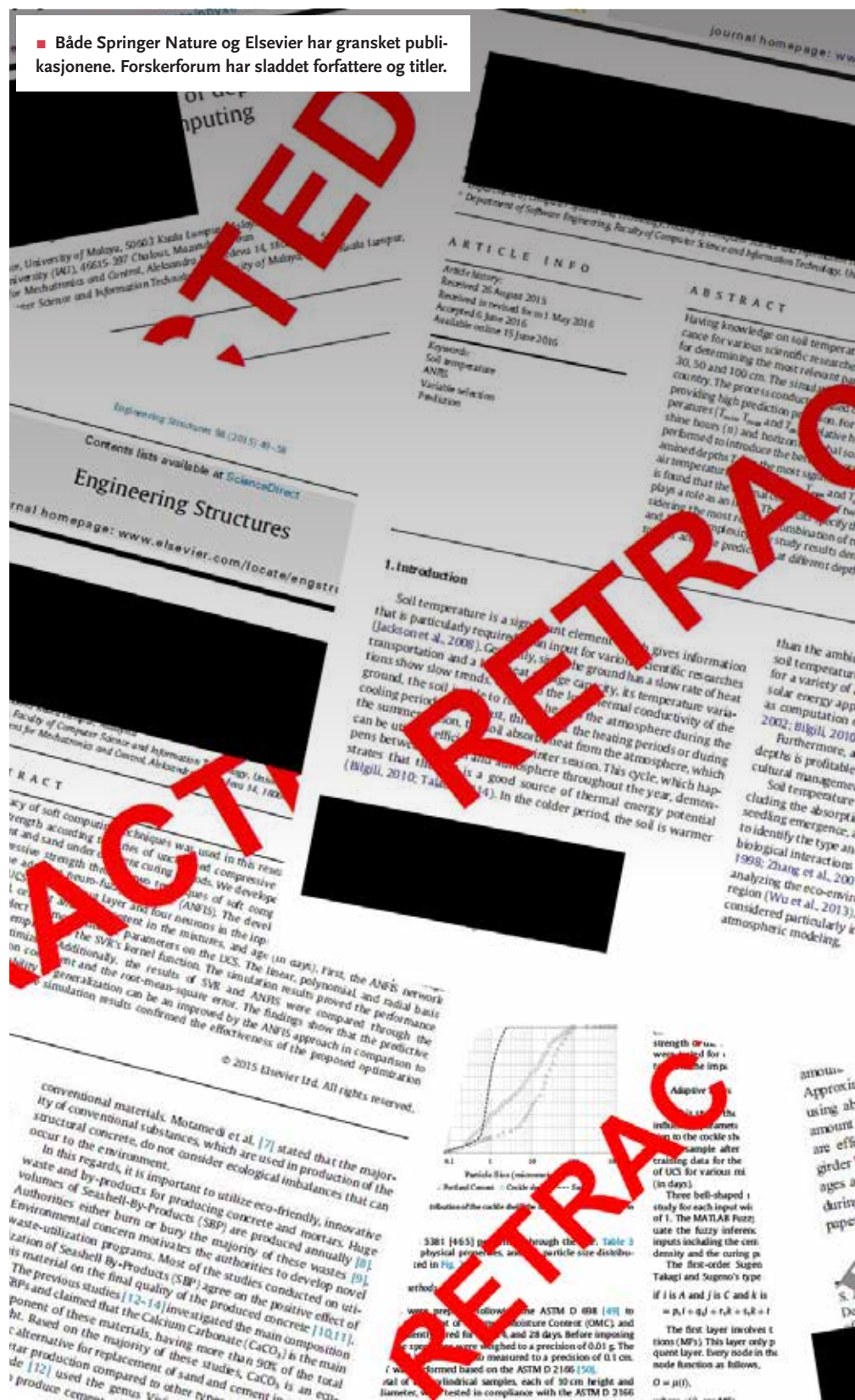
«FORSKEREN»

Historien begynner i Malaysia. I 2010 bestemte University of Malaya seg for at de skulle bli et av verdens 100 beste universiteter og publisere i høyt anerkjente tidsskrifter. Blant dem var en forsker med iransk bakgrunn, som leverte avhandlingen sin i 2014 og fikk bli med på klatringen mot toppen.

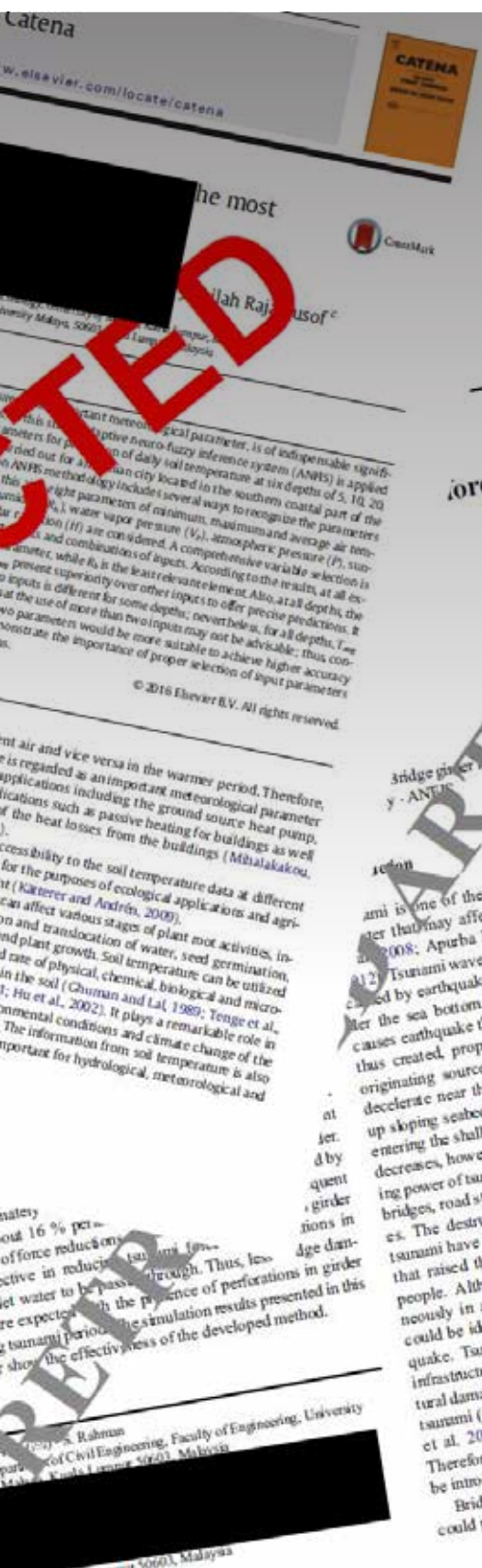
«Jeg ble en pioner innen mange metoder i IT mens jeg jobbet med doktorgraden», skriver han til Forskerforum. «Jeg fikk mange tilbud om å samarbeide, og jeg takket ja til alle. Jeg var takknemlig for at forskningen min ble anerkjent», fortsetter han.

University of Malaya ga forskeren et toppforskningsstipend. Enda flere forskere henvendte seg til ham med samarbeidstilbud, og han sier han var «naiv» og takket ja til de fleste. Etter hvert mistet han oversikten.

■ Både Springer Nature og Elsevier har gransket publikasjonene. Forskerforum har sladdet forfattere og titler.

Forsker trukket tilbake

«SERBEREN»

En av dem han takket ja til, er en serbisk forsker som veilederen hans i Malaysia hadde jobbet med. De to har publisert mye sammen, nettstedet Mendeley har registrert 89 felles artikler. Vi har valgt å anonymisere dem. I databasen til Retraction Watch er den serbiske forskeren medforfatter på 22 av artiklene som har blitt trukket eller fått en bekymringsmelding. «Etter et par felles arbeider som han håndterte, fant jeg ut at han sto bak en vitenskapelig tvilsom praksis i mitt navn», forklarer forskeren til oss. Han forteller at serberen fjernet sitt eget navn og førte ham opp som kontaktperson, altså korresponderende forfatter, i den endelige versjonen. «Dermed fikk jeg skylden», konstaterer han.

Den første artikkelen ble trukket i november 2016. Mye av teksten var allerede publisert i et annet tidsskrift, uten at forfatterne hadde oppgitt det da de sendte inn manuskriptet.

Deretter går det slag i slag. Elsevier begynte å undersøke samarbeidet og trakk ni artikler vinteren 2016 og våren 2017. Det er mye det samme som går igjen i tilbaketrekingene, omfattende selvplagiat, til tider plagiat av andre.

Bloggen ScholarlyOA, som var et velrennert oppslagsverk over røvertidsskrifter, skrev om de to forskerne i september 2016 og konkluderte med at de drev med salamisering, altså at de skar opp funnene sine i tynne skiver og spredde dem i flest mulig artikler med resirkulert tekst. I februar 2017 publiserte Retraction Watch to artikler om dem, med utdrag fra flere av Elsevier-notisene.

FIKTIVE E-POSTER

I en av de tidligste notisene om tilbaketreking, i tidsskriftet *Measurement*, står dette: «Denne artikkelen ble godtatt på anbefaling av minst én forfalsket vurdering. Anbefalingen ble sendt fra en fiktiv e-postkonto som den korresponderende forfatteren hadde oppgitt til tidsskriftet.»

Ifølge en av medforfatterne til denne artikkelen, som også var kollega av forskeren i Malaysia, var det NTNUs kommende postdoktor som var korresponderende forfatter for artikkelen. «Vi

er enige i tilbaketrekingen, siden vi ikke kan spore identiteten til fagfellene Dr. [NN] oppga», sa kollegaen til Retraction Watch i 2017. Forskeren selv sier at kollegaen tar feil, og at en kontroll av avsenders IP-adresse vil kunne renvaske ham.

Forskerforum har også vært i kontakt med den serbiske forskeren, men han har ikke svart på våre spørsmål. I 2017 svarte han til Retraction Watch at grunnen til at e-postadressene ikke var institusjonsadresser og ikke lenger var i bruk, var at de hadde tilhørt doktorgradsstudenter. Men Elsevier mente at den forklaringen ikke var tilfredsstillende. Elseviers undersøkelse, de påfølgende tilbaketrekingene og artikkelen i Retraction Watch kom omtrent samtidig med at forskeren ble intervjuet til NTNU-stillingen.

– IKKE PÅ GREIP

– De ansatte han i Norge etter at han var kommet på listen til Retraction Watch? Det var jo ikke bra, sier Per Henrik Zahl, som

sitter i granskingsutvalget i De nasjonale forskningsetiske komiteene.

Han mener alarmene burde ha ringt. I den vitenskapelige publiseringsdatabasen Scopus har forskeren over 400 dokumenter, over halvparten mellom 2014 og 2016.

– Dette henger ikke på greip, det går ikke an å publisere så mye på så få år og samtidig følge Vancouver-reglene om forskningsetikk. Her bør man automatisk gå inn og sjekke i detalj et stort antall av publikasjonene, sier Zahl.

Han mener NTNU burde ha sjekket to ting før de ansatte en forsker med en så omfattende produksjon.

– Det ene er om han driver salamisering, driver han og plagierer seg selv og deler opp for å

– Et så høyt antall artikler bør få alarmklokkene ringe, sier Per Henrik Zahl. Foto: Etikkom

«Forskningsetisk utvalg ved NTNU har vurdert saken og støtter vår behandling av den», forklarer instituttleder John Krogstie. Foto: NTNU

– Vi har skjerpet kravene til bakgrunnssjekk ved ansettelser.

JOHN KROGSTIE, instituttleder, NTNU

få mange artikler? Det andre er gaveforfatter-skap. Når man kommer opp i et så høyt antall artikler bør alarmklokkene ringe. Selvfølgelig kan han være veldig god, men man bør sjekke om det foreligger vitenskapelig uredelighet bak en slik ekstrem publikasjonspraksis.

Gaveforfatterskap er å føre opp medforfattere som ikke har deltatt i arbeidet, for å oppnå godvilje, for eksempel hos en overordnet.

KULTURFORSKJELL

Zahl forteller om et tilfelle han kjenner fra granskingsutvalget. Omtrent samtidig med at NTNU gjennomførte stillingsintervjuet, la utvalget fram en utredning som fikk mye omtale. Universitetet i Agder hadde ansatt en forsker som i gjennomsnitt publiserte nesten én artikkel om dagen, men mye var salamisering og antatte gaveforfatterskap.

UiA-forskeren er også fra Iran. Tilfeldigvis kjenner Zahl iransk forskningskultur godt.

– Forskningsetikk er liksom ikke noe tema i den delen av verden, og klipp-og-lim er vanlig. Studentene blir lært opp i parafrasering, å skrive om engelske tekster nok til at dataprogrammer ikke oppdager at det er kopiert. Slik

tilpasser forskerne seg publiseringssystemer og publiserer på nytt og på nytt med parafrasering. Sånn får de høy h-indeks (tall som måler innflytelse, red.anm.) og mange publikasjoner.

Hos NTNU ringte ikke varsellampene før etter at postdoktoren var kommet til Trondheim.

– Universitetene ser jo etter sånne folk, irareren ved UiA sto for en femtedel av publikasjonene der, så det hever hele universitetet å få tak i sånne personer. Men det stiller også krav til at de som sitter i komiteen og ansetter sånne folk, må gjøre en mye bedre jobb når de ansetter, og de må følge dem opp med opplæring i forskningsetikk, sier Zahl.

GODTATT FORKLARING

I dag jobber forskeren ved NTNUs Institutt for datateknologi og informatikk. Vi spør instituttleder John Krogstie om systemet er mindre robust mot personer som tar snarveier, når kravet om excellence og publiseringer er så høyt.

– Nei, jeg synes ikke det. Vi har klare forskningsetiske retningslinjer ved NTNU som vil slå ned på denne typen ting, sier Krogstie.

Ifølge Krogstie ble NTNU gjort oppmerksomme på problemene i 2018 og tok det opp

med forskeren i flere samtaler.

«[Han] beklaget da sterkt det som hadde skjedd ved universitetet der han tidligere jobbet. Jeg kan ikke oppgi detaljer om hva han har forklart, ut over at vi har sjekket sakene grundig og har godtatt hans forklaring. Han jobber for øvrig sammen med et advokatfirma for å bestride inntrekkninger», skriver Krogstie i en e-post til Forskerforum.

Krogstie viser til at de har undersøkt hvordan forskeren «har blitt involvert i dette», og at han sier at «andre har hatt en aktiv rolle i det som har blitt påpekt».

SKJERPET KRAV TIL BAKGRUNNSSJEKK

– Uavhengig av dette har vi blitt mer obs på å sjekke sånne steder (som Retraction Watch) sier han.

– Vi har skjerpet kravene til bakgrunnsjekk ved ansettelser. Tidligere har vi gått gjennom søkerens dokumentasjon og CV og selvfølgelig intervjuet dem, men ikke eksplisitt gransket reaksjoner på publikasjonene deres.

Nå forteller Krogstie at de følger tett opp arbeidet han gjør i NTNUs regi. I e-posten skriver han «Vi har ingen indikasjoner på at [han] har opptrudd uredelig etter at han ble ansatt på NTNU. Samtidig har vi pålagt strenge rutiner for kvalitetssikring av hans forskning, blant annet med intern fagfelleevaluering før han får publisere artikler som NTNU-ansatt. Så langt har han bare publisert én artikkel som NTNU-forsker».

– Når det ligger så mye ute som gir et negativt bilde, så er han nødt til å jobbe grundig og målrettet for å bygge opp tillit på nytt. Det er helt nødvendig hvis han skal fortsette en karriere som forsker. Vi prøver å hjelpe ham med det, slik at han ikke gjør samme typen tabber framover. Han jobber langsiktig hos oss med å bygge opp en ny portefølje, utdyper Krogstie.

PUBLISERER FORTSATT

Den iranske forskeren er også ansatt ved et universitet i Vietnam, og han fortsetter å publisere mye med dem som tilknytning. Så langt i 2020 har han fått ut en rekke artikler og enda en tilbaketrekning, ifølge Scopus.

«Etter tilbaketrekningene har jeg naturlig nok blitt mer forsiktig med å ta imot tilbud om samarbeid. Jeg er håpefull og prøver hardt å være positiv. Når erfarne forskere ser på arbeidet mitt, vil de forstå at jeg ikke hadde behov for eller motivasjon til å drive forskningsetisk tvilsomt. Derfor kontakter kjente forskere meg for å samarbeide», skriver han.

Krogstie forteller også at forskeren «publiserer til dels med veldig renommerte forskere» når han publiserer med tilknytning til det vietnamesiske universitetet.

– Er dette en feilansettelse fra NTNU sin side?

– Det er helt klart en uheldig sak. Men det var ikke slik at han tok plassen fra noen, vi hadde ikke andre kandidater, sier Krogstie.

– Det går ikke an å publisere så mye på så få år og samtidig følge Vancouver-reglene om forskningsetikk.

PER HENRIK ZAHL, granskingsutvalget i De nasjonale forskningsetiske komiteene

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS/ALEX BRASEVICH

■ Postdoktoren er blant annet tilknyttet NTNUs satsing på kunstig intelligens i Open AI Lab. Her NTNUs hovedbygning.

♦ AV JULIA LOGE

– FOR SMALT FORSKINGSUTVAL

I utvalet som skal gje råd om forskning i musea til Kulturdepartementet, kjem nesten alle frå universitetssektoren.

ILLUSTRASJONSFOTO: HUNG NGO

MUSEUM I samband med museumsmeldinga som er under arbeid, har Kulturdepartementet oppretta eit utval som skal gje råd om forskning i musea. I utvalet er det flest representantar frå universitet og universitetsmuseum, berre éin kjem frå Kulturdepartementets eigne museum, Teknisk museum i Oslo (sjå faktaboks). Mange har reagert på samansetninga i utvalet, og på facebookgruppa Forskning i museene kom det straks kommentarar av typen «ingen fra små og mellomstore museum!» eller at «utvalget er 'skeivt' satt sammen».

Medlemmer i utvalet

- ◉ Leiar Brita Brenna, professor, museologi ved Universitetet i Oslo
- ◉ Hans Dam Christiansen, professor, Københavns Universitet
- ◉ Håkon Glørstad, direktør, Kulturhistorisk museum, Oslo
- ◉ Ketil Gjelme Andersen, førstekonservator, Norsk Teknisk Museum
- ◉ Helene Larsson Pousette, ansvarleg for samlingar, forskning og progressiv arkivering, Stockholms Kvinnohistoriska
- ◉ Trude A. Fonneland, professor, Noregs arktiske universitetsmuseum

– BERRE AUGE FOR DEI STORE

Hanna Mellemsether ved Museene i Sør-Trøndelag (MiST) er ei av dei som har engasjert seg.

– Eg synest utvalet er for smalt. Samtidig er vi vane med at det er dei største musea i Oslo og vitskapsmusea som blir representerte når denne typen utval blir sett ned, seier Mellemsether.

Ho presiserer at utvalet har dei aller beste folka.

– Men om målet er å satse på forskning i alle musea, er det rart å ha auge berre for dei store. Teknisk museum har eigne tilsette forskarar, noko vi andre «vanlege» museum ikkje har. Det er likevel bra at det har vorte ein diskusjon, for no kan ikkje utvalet gløyme oss, seier Mellemsether.

Ho får støtte av Kristian Reinfjord, som er leiar i Forskerforbundet ved museer og kulturminnevern (FMK), ei fagpolitisk foreining i Forskerforbundet.

– Vi meiner representasjonen er ubalansert. Utvalet burde bestått av personar som kjenner dei regionale musea under Kulturdepartementet frå innsida, seier han.

– Det er ingen tvil om at utvalet har fagleg kompetente og svært dyktige personar. Men når det gjeld museumsforskning, er det viktig å for-

stå kvardagen i dei mindre musea i regionane, meiner Reinfjord.

SKAL VURDERE SAMARBEID

Jan-Christian Kolstø, som fram til 24. januar var statssekretær i Kulturdepartementet, svarar på e-post at utvalet skal vurdere kva forskingspolitiske verkemiddel som i dag er tilrettelagde for forskingsarbeidet ved musea, og korleis desse eventuelt kan betrast.

Kolstø minner om at universitetsmusea har betydelege forskingsmiljø og er ein del av universitetsstrukturen. Utvalet skal sjå på korleis universitetsmuseas nærleik til infrastruktur for forskning kan bidra til å styrke forskinga i sektoren som heilskap.

– Systematisk samarbeid mellom universitetsmusea og dei andre musea har vore eit tema i tidlegare meldingar, og vi har difor bede utvalet om å sjå nærare på dette. Vi har også med utvalsmedlemmer frå andre skandinaviske land for å

hauste nokre andre erfaringar frå samspelet mellom museum og forskning enn dei vi har i Noreg.

Ifølgje Kolstø er Kulturdepartementet godt orientert om utfordringane ved deira eigne museum, også når det gjeld forskning.

◀ AV JOHANNE LANDSVERK

– I slike utval kjem berre universitetssektoren og dei store i Oslogryta, seier Hanna Mellemsether.
Foto: MiST

Fleirtalet uvitande om norskkrav

Utanlandske tilsette kjenner ikkje plikta og retten dei har til å lære norsk, ifølgje eit forskingsprosjekt. Men Diego Praino var ikkje i tvil om at han ville lære språket.

SPRÅK – Steg for steg har leiinga gjeve meg større ansvar for å ta i bruk det norske språket, og eg har hatt kollegaer som har hjelpt meg med vokabular i forkant av førelesingane, seier Diego Praino, som er førsteamanuensis i juss ved Handelshøgskolen ved Oslomet. Praino kjem frå Italia, og har jobba ved universitetet i fire år. I dag held han førelesingar på norsk, og han brukar norsk når han rettleier studentane.

– Eg har fått god informasjon om norsktilbodet på Oslomet, og eg fekk mykje hjelp frå kollegaer og leiing, seier han.

UVITANDE TILSETTE

Erfaringane til Praino er likevel ikkje særleg typiske for utanlandske tilsette i Noreg. Tvert imot står det dårleg til med informasjonen, skal

ein tru forskarar ved Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studiar ved Universitetet i Bergen (UiB). Nyleg har dei kartlagt praksis og språklege erfaringar blant såkalla internasjonalt tilsette ved tolv universitet og høgskular. Omgrepet internasjonalt tilsette er i prosjektet brukt om tilsette som ikkje har norsk, svensk eller dansk som førstespråk.

– Det vi fann ut, er at internasjonalt tilsette ikkje var klar over rettane og pliktene dei har til å lære norsk. Med få unntak visste dei lite om dette. Og av dei som ikkje kunne norsk då dei begynte i jobben, svarar eit fleirtal at språk ikkje var eit tema under jobbintervjuet, seier prosjektleiar Ann-Kristin Helland Gujord. Ho er førsteamanuensis og forskar til vanleg på tileigning av andrespråk. I forskingsprosjektet

samarbeider ho med tre forskarkollegaer ved instituttet.

SOVANDE RETNINGSLINER

I prosjektet har over 1700 tilsette som ikkje har eit skandinavisk førstespråk, svart på elektroniske spørjeskjema, og i tillegg er 55 av dei tilsette intervjuet.

– Rundt 45 prosent av dei som var utan norskkunnskapar då dei starta i jobben, meiner dei ikkje fekk tilrettelegging for norskopplæring, medan nesten like mange svarar at dei fekk tilrettelegging.

Gujord fortel at fleire av institusjonane som deltok i undersøkinga, har språkpolitiske retningslinjer.

– Men så lenge retningslinjene berre er sovande,

FOTO: JOHANNE LANDSVÆRK

■ – Norskkursa ved Oslomet er tilpassa akademikarar, og eg har fått mykje hjelp av kurshaldarane, seier Diego Praino.

hjelper det ikkje stort. Det er nok ikkje uvilje som ligg bak, men situasjonen for dei internasjonalt tilsette har gått under radaren, seier ho.

– ARBEIDSGJEVAR MÅ LEGGE TIL RETTE

Rektor Dag Rune Olsen ved UiB er skuffa over resultatet.

– Arbeidsgjevarar må ta eit større ansvar for at tilsette lærer seg norsk. Vi skal ikkje berre stille krav, men legge til rette for at norskopplæringa let seg gjennomføre. Dette bør stå tydeleg i arbeidskontrakten, så forventningane om å lære norsk burde vere openberre, seier han.

Olsen trur arbeidsgjevarane i altfor liten grad har følgd opp:

– Dette har det rett og slett ikkje blitt snakka om.

UiB laga nye språkpolitiske retningslinjer i fjor haust. Der blir det stilt krav om at dei tilsette skal beherske norsk, og dei som ikkje kan norsk når dei blir tilsette, må lære seg norsk innan tre år.

– EIN GJENSIDIG AVTALE

Ved UiB er det krav om at tilsette skal beherske norsk på nivå B2, det ein kallar høgare mellomnivå (sjå faktaboks).

– Om ein ikkje oppnår B2-kravet, kan det faktisk vere ein grunn til å avslutte tilsetjingsforholdet. For dette er ein gjensidig avtale mellom arbeidsgjevar og den tilsette.

– Har nokon måtta slutte fordi dei ikkje har lært norsk?

– Nei, det trur eg ikkje. Som arbeidsgjevar kan vi ikkje avslutte eit arbeidsforhold om vi ikkje følgjer opp og legg til rette.

I eit innlegg i dette bladet foreslår Gunnar Skirbekk, som er emeritus ved UiB, at norskkrava burde bli nasjonale, og at tilsette burde få prøvd norskkompetansen sin, for eksempel i form av ei førelæring på norsk, der ein eksamenskommisjon kunne godkjenne eller underkjele prestasjonen (sjå innlegget på s. 43).

Olsen stiller seg positiv til eit slikt forslag.

– Ein språktekst på B2-nivå er svært allmenn og tek ikkje nødvendigvis opp i seg fagterminologi. Så med tanke på undervisning kan det vere meir relevant å halde ei prøveførelæring enn å ta ei ordinær språkprøve, seier han.

UNDERVERSER SJELDAN ELLER ALDRI

I undersøkinga ved UiB kom det fram at svært mange av dei utanlandske kan litt norsk, men på eit så grunnleggjande nivå at dei ikkje kan undervise på det norske språket.

– Heile to tredjedelar av dei det er relevant for, svarar at dei sjeldan eller aldri rettleier eller underviser på norsk, seier Gujord.

– Eit anna funn er at det lett oppstår konflikter mellom dei utanlandske tilsette som er gode i norsk, og dei som ikkje beherskar språket. Dei som ikkje kan norsk, slepp nemleg lettare unna administrative oppgåver og får meir tid til forskning.

Gujord seier internasjonalt tilsette skil seg frå andre innvandrargrupper utanfor UH-sektoren, fordi dei har kome i jobb før dei har tileigna seg språket i samfunnet.

– Det engelske språket har ein særskild posisjon i sektoren dei høyrer til, og dei møter ikkje same kravet til norskopplæring som innvandra- eller i samfunnet opplever, seier ho.

FRAMLEIS NORSKKURS VED OSLOMET

Forskerforum har kontakta alle universiteta, og mange av dei har liknande retningslinjer som UiB. Ved Oslomet heiter det at tilsette innan

tre år frå tilsetjingspunktet skal kunne vise til norskkunnskapar tilsvarende nivå B2. Oslomet har hatt eigne norskkurs sidan 2016 som er tilpassa nyttilsette ved universitetet. Tilbodet har stått i fare, og var foreslått redusert i budsjettet for 2020. Difor har fleire av dei tilsette med utanlandsk bakgrunn vore sterkt bekymra. Ein av dei er professor Tom Griffiths, som kjem frå Australia og har budd i Noreg sidan august i fjor.

– Eg underviser i internasjonale studiar. All undervisning og alt akademisk arbeid føregår på engelsk, og vi snakkar berre

engelsk på jobb. Nettopp difor er dette norskkurset så viktig for meg, seier Griffiths.

No har rektoratet ved Oslomet gjeve beskjed om at tilbodet likevel skal først vidare.

– Det blir ei løysing for norsktilbodet for dei tilsette, opplyser direktør Lars Egeland ved universitetsbiblioteket, som har ansvar for kursa.

– HAR FÅTT MYKJE HJELP

Diego Praino ved Oslomet var viss på at han skulle lære seg norsk.

– Eg er jurist, og eg visste at eg måtte ha eit rimeleg norsknivå for å kunne vere ansvarleg for eit emne der det skal undervisas på norsk, seier han.

Han seier det ikkje var eit spørsmål om å måtte lære seg norsk.

– Dette var noko eg ville gjere, og eg hadde støtte frå leiinga. Eg har fått svært mykje hjelp frå kurshaldarane på norskkurset, men også frå kollegaene mine. Vi har snakka saman på norsk i pausane, og dei har vore tolmodige med meg, seier Praino.

Europarådets nivåskala for språk

- A1 – nybegynnar
- A2 – litt øvd
- B1 – mellomnivå
- B2 – høgare mellomnivå
- C1 – høgare nivå

• AV JOHANNE LANDSVERK

Nye statsråder

Henrik Asheim og Abid Raja er nye statsråder for universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter, museer, arkiver og biblioteker.

POLITIKK Fredag 24. januar ble de nye statsrådene etter at Fremskrittspartiet gikk ut av regjeringen presentert. Henrik Asheim fra Høyre overtar som forsknings- og høyere utdanningsminister. Abid Raja fra Venstre blir ny kultur- og likestillingsminister.

Tidligere forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø (V) fortsetter i regjering som næringsminister. Tidligere kultur- og likestillingsminister Trine Skei Grande (V) blir kunnskapsminister.

LOVARBEIDER

Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind ser fram til samarbeidet med Henrik Asheim:

– Den nye statsråden hopper på et tog i fart. Iselin Nybø har igangsatt flere viktige prosesser for norsk forskning og høyere utdanning, som Henrik Asheim nå får i fanget. Det er viktig at disse prosessene ikke stopper opp, men tas i mål på en god måte, sier Lind.

De nye statsrådene går rett inn i arbeidet med flere lover. Universitets- og høyskolelovutvalgets NOU med forslag til nytt regelverk er klar.

Også i Kulturdepartementet er det lovarbeid. Utkastet til ny arkivlov var på høring med frist i desember, og en ny museumsmelding er varslet ved årsskiftet 2020/2021.

I tillegg er det en rekke utredninger og meldinger underveis i departementene, blant annet utredning av postdoktor-stillingene. Andre viktige saker for Asheim blir nedleggelse av studiesteder på Nesna, Sandnessjøen og muligheten for universitetsstatus for Høgskolen i Innlandet og spørsmålet om arbeidsdeling mellom universitetene.

Ifølge statsminister Erna Solberg (H) kommer de tre partiene til fortsatt å legge regjeringserklæringen for de fire partiene til grunn.

BAKGRUNN

Ifølge Høyres nettsider har Asheim studert retorikk, kommunikasjon og ledelse ved BI fra 2012 til 2013. Asheim var konstituert kunnskapsminister i ti uker høsten 2017 mens Torbjørn Røe Isaksen hadde foreldrepermisjon.

Raja er utdannet jurist fra Universitet i Oslo. Han har mellomfag i kriminologi, juridisk embetseksamen og en master i vitnepsykologi fra Universitetet i Oxford.

Raja får med seg Knut Aastad Bråten, redaktør i Syn og Segn, som statssekretær i Kulturdepartementet. Asheims nye statssekretær er Aase Marthe Johansen Horrigmo som tidligere har vært statssekretær i Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

• AV JULIA LOGE

Klimaforskning i spørretimen

– Forskningsmidlene må brukes der de trengs mest, sier Nina Sandberg (Ap).

KLIMA – Vi har brennende spørsmål som ikke kan løses med naturvitenskap. De største uløste spørsmålene er samfunnsvitenskapelige, har Indra Øverland ved Norsk utenrikspolitisk institutt tidligere sagt til Forskerforum. Øverland etterspurte en mer samfunnsfaglig klimaforskning, som hvordan man kan fordele byrder eller forhandle fram avtaler.

– Jeg ville heller formulert det på følgende måte: De største uløste spørsmålene kan ikke løses av naturvitenskapen *alene*, sa daværende forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø (V) under spørretimen i Stortinget 15. januar.

SAMFUNNSFAG FÅR MINST

Nybø ble konfrontert av spørsmålsstiller Nina Sandberg, medlem i utdannings- og forskningskomiteen for Arbeiderpartiet, på hvorvidt norske forskningsmidler brukes på å løse de mest presserende klimautfordringene, og hvor mye som går til samfunnsvitenskapelig forskning.

Bakgrunnen for saken var at Indra Øverland, sammen med Benjamin Sovacool ved University of Sussex, har kartlagt hvordan finansieringen av klimaforskning fordeles på ulike fagområder. Av 1,3 billioner amerikanske dollar i forskningsmidler fra 333 finansieringskilder verden over i perioden 1990 til 2018 gikk kun 0,12 prosent til samfunnsvitenskapelig forskning på hvordan man kan forhindre klimaendringer. Naturvitenskapelige og teknologiske fagfelt fikk dermed 770 prosent mer i samme periode.

– FIKK IKKE SVAR

Nybø ville heller fremheve betydningen av tverrfaglighet.

– Det som kjennetegner store, komplekse samfunnsutfordringer, er at de er tverrfaglige av natur. De kan ikke bare løses innenfor ett fagfelt, men i samarbeid mellom flere fagområder, og i samarbeidet mellom akademia, samfunns- og næringslivet, sa hun og viste til at Forskningsrådet bevilget rundt 2,1 milliarder kroner til klima, miljø og miljøvennlig energi i 2018.

Nina Sandberg fra Ap er imidlertid ikke fornøyd med svaret hun fikk fra Iselin Nybø.

– Jeg fikk ikke svar på det jeg spurte om, skriver hun i en e-post.

– Klimaendringene er det mest alvorlige problemet vår tid står i, og vi har ikke tid til ikke å bruke forskningsmidlene der de trengs mest. Da er det avgjørende at forskningsministeren vet hvor mye som går til forskning for å forhindre klimaendringer. Det fikk jeg langt fra dokumentert.

♦♦ AV LINA CHRISTENSEN

KDs klimakonkurranse

Regjeringen oppfordrer til grønn dugnad i universitets- og høyskolesektoren.

KLIMA – Vi skal ha en klimakonkurranse som de universitetene og høyskolene som vil, kan være med på. Jeg håper det blir mange. Jeg håper egentlig det blir alle.

Det sa daværende forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø (V) på Kunnskapsdepartementets (KD) kontaktkonferanse, et årlig stormøte med toppene i universitets-, høyskole- og instituttsektoren, 14. januar. I fjor varslet Nybø at hun vil starte en klimakonkurranse for universitets- og høyskolesektoren. Institusjonene skal konkurrere om å kutte utslipp innen innenlandske og utenlandske flyreiser, avfallshåndtering, energiforbruk og produksjon, arealutnyttelse og innkjøp av varer og tjenester.

Hver kategori har ulike indikatorer som institusjonene skal rapportere på. Det skal lages såkalte vurderingskort der institusjonene får gult, grønt eller rødt kort avhengig av hvor bra de gjør det.

– Da vil de se hva de kan bli bedre på, hva de er ganske gode på, eller om de har noe å lære av andre, sier Nybø.

BÆREKRAFTIG

Først ble det varslet at konkurransen skulle handle om utslippskutt på campus. Nå avslører Nybø at konkurransen også skal inkludere bærekraft innen utdanning og forskning på det grønne skiftet.

– Det er ikke bare klimaavtrykket til selve sektoren som er viktig, men også hva som kan gjøres innen forskning og utdanning. Men vi må bli enige om hva som skal inngå i det, sa Nybø.

Det skal derfor settes ned en arbeidsgruppe ledet av Diku, Direktoratet for internasjonalsisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning.

– Der skal man sammen bli enige om hva innholdet i dette skal være. Sektoren skal rapportere på dette i år, så arbeidet vil settes i gang rimelig raskt.

– IKKE SÅ OPPTATT AV KONKURRANSEN

Anne Borg, rektor ved NTNU, ser verdien av et felles rammeverk, men er mindre opptatt av konkurransen.

– Det er bra at vi får noen måleparametere som er de samme, slik at vi kan lære av hverandre, men jeg er ikke så opptatt av konkurransen som sådan. Jeg er mest opptatt av at vi får til å bidra til et grønt skifte og til å redusere klimaavtrykket vårt. Vi skal jobbe med å redusere klimaavtrykket fra egen virksomhet, både med og uten konkurransen, sier hun og legger til:

– Så håper jeg det ikke blir altfor mange indikatorer. 48 høres fremdeles veldig mye ut.

Sjur Baardsen er rektor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Han sier seg enig.

– Det at vi retter oppmerksomheten mot hvordan vi driver, er viktig. Poenget er jo ikke å komme frem til en balansering av hvem som er bedre enn den andre, men at vi kan lære av hverandre.

– Hva er det viktigste UH-sektoren kan bidra med i det grønne skiftet?

– Uten tvil utdanning og forskning. Deretter drift av egne lokaler.

♦♦ AV LINA CHRISTENSEN

♦ – Vi skal jobbe med å redusere klimaavtrykket fra egen virksomhet, både med og uten konkurransen, sier NTNU-rektor Anne Borg.

FASTE JOBBER – ET LEDERANSVAR

Ansvaret plasseres tydelig hos ledelsen når universitetene og høyskolene selv har foreslått tiltak mot midlertidige ansettelser.

MIDLERTIDIGHET Nesten hver fjerde vitenskapelig ansatt ved UiT – Norges arktiske universitet var ansatt midlertidig i 2019. Også ved de andre universitetene og høyskolene i Norge er det i gjennomsnitt 16 prosent midlertidige ansettelser, i tillegg til de stillingene som alltid er midlertidige, altså stipendiater, postdoktorer og åremålsstillinger, viser en fersk statistikk.

UiT og andre universiteter har i flere år sagt at de ønsker å redusere andelen midlertidig ansatte, men i fjor var daværende forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø (V) klar for å få fart i sakene. Hun innkalte rektorene fra ni universiteter og høyskoler på teppet. Da de gikk derfra, hadde de fått en lekse: å samle inn og utvikle gode tiltak for å få ned andelen midlertidig ansatte. Nå har arbeidsgruppen som fikk oppgaven, overlevert svaret til Kunnskapsdepartementet.

– Bruken av midlertidig ansatte skal og må ned, og forslagene i denne rapporten vil bli en viktig verktøykasse for institusjonene, sa Nybø.

FORSKERFORBUNDET: RIKTIG OG VIKTIG

Det viktigste enkelttiltaket handler ifølge arbeidsgruppen om ledelse og oppfølging. Lederne må være tettere på arbeidet, og tiltak må forankres i hele lederlinjen.

– Det er veldig bra at det løftes fram at det er institusjonsledelsen som er ansvarlig. Det er riktig og viktig, sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind om rapporten.

Andre forslag er årlige gjennomganger av alle midlertidige ansettelsesforhold med påfølgende omgjøring til fast ansettelse for dem som har krav på det, måltall for å redusere andelen midlertidig ansatte, og innføre en praksis der midlertidige stillinger med varighet over 18–24 måneder, må godkjennes av den sentrale personalavdelingen.

ØKONOMISK BUFFER

Selv om universitetene ikke planlegger med å bryte statsansatteloven, som sier at fast ansettelse er hovedregelen, ender de ofte med å ansette forskere midlertidig når de får nye prosjekter. Det vil si at det er særlig mange som er midlertidig ansatt i stilling som «forsker», altså uten undervisning. Når prosjektet er over, er det ofte utfordrende å finne en annen stilling til disse forskerne.

Ifølge arbeidsgruppen er det viktig at lederne planlegger for andre oppgaver i god tid før prosjektet er slutt. Men det kan også bli aktuelt med en kortere periode med «brofinansiering» mellom to prosjekter.

Lind mener det er viktig å undersøke hvordan forskere kan ansettes fast og fortsette videre i nye prosjekter.

FOTO: ANSEL KJÆR VINDENES

■ Guro Elisabeth Lind mener det brukes for mye tid på å diskutere hvordan universitetene skal kunne si opp forskere i stedet for å finne løsninger på midlertidighetsproblemet.

– Hvis man får til å knekke det problemet, så har man gjort noe som virkelig vil monne.

Men hun er kritisk til det hun omtaler som «kreative» forslag, blant annet brofinansieringen. Det er fordi arbeidsgruppen har presisert at en slik brofinansiering skal kunne inkludere undervisning, men uten å gi forskerne utvidede rettigheter til andre stillinger etterpå.

– Brofinansiering i seg selv er kjempeflott,

men ikke når det kombineres med svekkede rettigheter for de ansatte. Det skinner gjennom hvorfor vi fortsatt har dette problemet og ikke har kommet lenger, fordi det brukes mye tid på å diskutere hvordan man skal kunne si opp forskerne.

– Å skaffe ryggdekning for å ha frihet til å si opp folk, det var jo ikke det som var oppgaven, konstaterer hun.

FASTE LEKTORVIKARER

En annen kategori med mange midlertidige er universitets- og høyskolelektorer, som driver nesten utelukkende undervisning. De ansettes ofte som vikarer for fast ansatte som er frikjøpt til å drive med andre prosjekter. Også disse stillingene kan vare i flere år.

En av anbefalingene lyder: «Flere faste lektorstillinger for å dekke permanente og langvarige behov for vikarer i forbindelse med ulike frikjøp.»

Ifølge rapporten vurderer Universitetet i Bergen å ansette flere i faste lektorstillinger for å dekke dette vikarbehovet, også der slike faste ansettelser vil gi arbeidsfrie perioder i løpet av året, som ved ex.phil. og språkoppklæring.

Lind ser heller ikke blidt på å utvide sesongarbeidet.

– Det er et par tiltak som med fordel kunne vært tatt ut.

Men samlet sett tror hun at både bevisstgjøringen og de gode løsningene som deles i rapporten, kan ha en positiv effekt.

– Så får man heller tåle at det er stort spenn i tiltakene som foreslås.

Andel midlertidig ansatte

Disse institusjonene hadde høyest andel midlertidig ansatte i 2019, i prosent:

- ◻ Samisk høgskole: 23,36
- ◻ Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet: 22,78
- ◻ Norges miljø- og biovitenskapelige universitet: 20,25
- ◻ Universitetet i Oslo: 19,56
- ◻ Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo: 19,44
- ◻ Høgskolen i Volda: 17,12
- ◻ Norges idrettshøgskole: 16,49
- ◻ Universitetet i Stavanger: 15,65
- ◻ Universitetet i Sørøst-Norge: 15,29
- ◻ Universitetet i Bergen: 14,3
- ◻ NTNU: 14,29

Kilde: Norsk senter for forskningsdata

Menn forsker, kvinner un

Menn dominerer på professornivå og kvinner i lektorstillinger. – Det kan bli en deling innad i vitenskapelige yrker hvis menn er på toppen og kvinner på bunnen, sier forsker Marte Mangset.

KJØNNSSBALANSE – Jeg har vært med på noen forskningsprosjekter, men det har ikke vært mitt hovedfokus. Jeg synes det er mye morsommere med interaksjon med studentene.

Det sier Solveig Steien, universitetslektor ved Institutt for journalistikk og mediefag ved Oslomet. Der har hun jobbet siden hun ble ferdig med hovedfag i journalistikk i 2007.

Selv om hun innimellom har vært med på enkelte forskningsprosjekter, har stillingen som universitetslektor stort sett innebåret undervisning. Og det trives hun med, forteller Steien.

– Jeg gikk rett fra hovedfag til undervisning. Før det hadde jeg mange år med praktisk erfaring bak meg, både som journalist og lærer. Jeg underviser i journalistikk og språklig formidling for første årskull, og jeg veileder i bachelor-emner for andre årskull, sier hun.

Steien er ikke alene som kvinnelig ansatt lektor ved et norsk universitet eller en høyskole. Kvinneandelen øker, og er nå på vel 63 prosent (se faktaboks).

– IKKE SITUASJONEN HOS OSS

Kjønnsbalansen ved Institutt for journalistikk og mediefag ved Oslomet, Solveig Steiens arbeidsplass i cirka tolv år, er ikke så ulik sektoren for øvrig. Fra 2018 til 2019 økte andelen kvinnelige lektorer ved instituttet fra cirka 40 prosent til 72 prosent. Derimot fordeler antallet mannlige og kvinnelige professorer seg ganske jevnt.

– Uansett hvordan man vrir og vender på det, så er det flere kvinnelige lektorer enn menn akkurat nå. Men det er mer tilfeldig, og ikke et mønster. Det er ikke så mange personer i staben, totalt 30, der seks-sju er lektorer, forklarer instituttleder Steen Steensen. Han mener statistikken ikke viser det riktige bildet.

– Men er det problematisk at så mange lektorer er kvinner?

– Hvis det er et mønster, så er det problematisk, og ikke en ønskelig situasjon. Men jeg tenker at det ikke er situasjonen hos oss. Både fordi professorer er 50/50, men også fordi statistikken ikke gir det korrekte bildet. Det er ikke noe mønster i at kvinner blir værende i lektorstillinger, og at menn kvalifiserer seg videre. Lektor er en vanlig inngangsstilling, og de aller fleste kvinner har gått videre, sier Steensen.

LITE FORSKNING

Marte Mangset ved Institutt for samfunnsforskning (ISF) har blant annet forsket på karriereveier i academia. Hun forteller at det ikke finnes nok forskning på hvorfor kvinner domi-

■ – Jeg synes interaksjon med studentene er morsomt, sier universitetslektor Solveig Steien. Før undervisningsbolken begynner i februar, sitter hun hjemme og retter eksamensbesvarelser.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

nerer i enkelte akademiske stillingskategorier.

– Én forklaring kan være at kvinner i større grad blir spurt om, og oftere aksepterer, ikke-meritterende oppgaver som undervisning. I lektorstillinger er det jo undervisningen som dominerer. Det kan være at kvinner i større grad føler ansvar for å løse fellesskapets oppgaver, at de har et mindre ego og sier oftere ja, noe ledelsen utnytter. Da blir det jo enklere å spørre dem, sier hun og legger til:

– Dersom kvinner har mer undervisning og mindre forskning på CV-en, kan de i større grad ende opp i lektorstillinger, heller enn førsteamanuensis- og professorstillinger. Men om det stemmer, vet jeg ikke.

Mangset forteller at det både har vært flere lektorstillinger i typisk kvinnedominererte fag,

og at kvinner oftere har søkt seg til fagområder med mer undervisning.

– I noen kvinnedominererte fag har det tradisjonelt vært mindre forskning og mer praksis. Dette er typisk praksisorienterte profesjonsfag, som sosialfag eller fysioterapi. Det kan også ha å gjøre med hvordan undervisningen legges opp. I et fag med 500 studenter, så trenger man ikke så mange undervisere. Ved høyskolene har gruppene vært mindre, slik at undervisningsbehovet er større, og de trenger flere lektorstillinger.

– KAN VIRKE TRYGGERE

Curt Rice er leder for Komité for kjønnsbalanse og mangfold i forskning (Kif) og rektor ved Oslomet. Han sier at livet utenfor jobben også

derviser

FOTO: ANSEL KJÆR VINDEN

■ – Det er ingen grunn til å anta at det er uheldig at studentene blir undervist av flere kvinner enn menn, sier Curt Rice.

FOTO: ISF

■ Kvinner søker seg oftere til fagområder med mye undervisning, forteller Marte Mangset.

FOTO: SONJA BALCI

■ – Det er ikke noe mønster i at kvinner blir værende i lektorstillinger, og at menn kvalifiserer seg videre, sier Steen Steensen.

har betydning for kvinners karriereretning.

– Kvinners karrierevalg påvirkes blant annet av balansen mellom arbeid og andre livsområder. Også i Norge viser forskning at kvinner har mer ansvar hjemme enn menn. Undervisningsstillinger kan synes tryggere, mer forutsigbare og fleksible enn forskerstillinger, skriver han i en e-post.

– Hvilke konsekvenser kan en slik skjevhet få?

– I mange fag møter studenter flere kvinner i undervisningsstillinger, og flere menn i toppstillinger. Forskning på rollemodeller viser at det å møte få fra ett kjønn påvirker de unge karrierevalg. Slik sett er én konsekvens av situasjonen at ubalansen opprettholdes.

Han understreker at det er behov for mer forskning på det helhetlige bildet, og at vi ikke

vet så mye om de langsiktige konsekvensene.

– Skjev kjønnsbalanse i arbeidslivet kan generelt være uheldig, da forskning tyder på at trivsel og arbeidsmiljø påvirkes positivt av jevn kjønnsbalanse. Videre tyder forskning på mangfold blant ansatte på at ulike bakgrunn og kjønn gjør grupper mer i stand til å være selvkritiske og hindrer lukket gruppetenkning.

DELING INNAD I VITENSKAPELIGE YRKER

I fjor publiserte ISF og Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (Nifu) rapporten «Attraktive akademiske karrierer». Der kan vi lese at kvinner og menn har omtrent like store muligheter for å gjøre akademiske karrierer. Først på professornivå ser vi en noe høyere andel mannlige enn kvinnelige

professorer.

– Det kan jo bli en vertikal deling innad i vitenskapelige yrker hvis flere menn er på toppen og kvinner på bunnen. Det har noe å si for makten i det akademiske systemet. Men kanskje dette er i ferd med å endre seg? spør Marte Mangset, som også var en av forskerne bak rapporten.

– Andelen kvinnelige stipendiater og postdoktorer øker. Etter hvert vil de kanskje gå videre i sine akademiske karrierer, slik at det blir mer jevnt også på professornivå, men vi vet jo ikke helt sikkert ennå.

Hun sier at akademien er under endring, med mer fokus på «excellence» og forskningskompetanse. På sikt kan dette fase ut de profesjonsdrevne yrkene. Dette er spesielt aktuelt for høyskoler som søker om universitetsstatus.

– Eller kanskje vi får en helt ny deling? Med noen på toppen som er flinke til å publisere og skaffe ekstern finansiering, mens noen på bunnen tar seg av undervisningen? Det er ikke noe i politikken som sier at dette er ønskelig, men det er en mulig konsekvens av dagens politikk. Alle disse prosessene kan endre på at det er så mange kvinnelige lektorer, sier Mangset.

– MORSOMMERE MED UNDERVISNING

Også universitetslektor Solveig Steien var så vidt innom tanken på å ta en doktorgrad før hun til slutt slo det fra seg.

– Jeg har jobbet med forskning og prosjekter i Norge, Afrika og Asia. Det har resultert i bok og studentutveksling og alt mulig. Men det er mye morsommere med undervisning. Jeg utvikler temaer, leser masse og holder meg oppdatert. Forhåpentlig til glede for studentene!

Ambisjonene om å stige i gradene ble naturligvis mindre da hun passerte 60, sier hun.

– Men jeg trives når jeg ser studentene utvikle seg, når de lærer, og når jeg ser at de får lyst til å fortsette i journalistikken.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

Kjønns sammensetning

- ◉ I 2019 var 63,4 prosent av alle tilsatte i universitets- eller høyskolelektorstillinger kvinner, og andelen er økende.
- ◉ Andelen kvinnelige professorer i universitets- og høyskolesektoren var 32 prosent i 2019 (eksklusiv professor II).
- ◉ For professorstillingen har det de siste årene vært en vekst i kvinneandelen med cirka 1,5 prosentpoeng årlig, også for 2019.

Tallene er hentet fra Statens database for høyere utdanning (DBH) – eksklusive bistillinger.

HØGSKOLE

14 LEDERE MED MILLIONLØNN

I tillegg til rektoratets fem ledere tjener seks dekaner og tre direktører over én million kroner ved Høgskolen i Innlandet, ifølge Østlendingen. I lønnsoppgjøret økte lederlønningene med 3,7 prosent, mens de øvrige ansatte fikk en lønnsvekst på 1,25 prosent eller 1,35 prosent. Rektorlønningen økte med 3,25 prosent. – Vi er bekymret, fordi det utvikler seg et slikt av ledere i det offentlige som blir svært høyt lønnet, sier Gro Vasbotten, hovedtillitsvalgt for NTL HINN til Østlendingen.

KONFLIKT

Professor fikk skriftlig advarsel

■ Adresseavisen melder at professor Pål Thonstad Sandvik ved Institutt for historiske studier ved NTNU fikk skriftlig advarsel etter at han hengte opp post-it-lapper på døren til det tidligere kontoret til Kristian Steinnes, som i 2018 ble tvangsflyttet til et annet institutt. «Velkommen tilbake, Kristian!» stod det på lappene. Instituttet har vært preget av konflikter siden 2013 da det gikk fra valgt til ansatt leder. Konflikten toppet seg i 2018 med Steinnes' tvangsflytting. Til sammen har to professorer fått skriftlig advarsel i løpet av konflikten.

UNIVERSITET

Oslomet vil legge ned studiested

■ Rektor ved Oslomet Curt Rice ønsker å flytte Campus Kjeller til Oslo. – Slik det ser ut nå, mener jeg at samlokalisering i Pilestredet vil gi Oslomet de beste mulighetene for virksomhet i framtiden. Jeg heller derfor i retning av å ikke inngå ny leiekontrakt på Kjeller. Det er imidlertid viktig for meg å få organisasjonens vurdering av dette, før jeg kan fremme en sak for styret, sier Rice til Khrono. Saken legges fram for universitetsstyret 12. mars.

FOTO: FLICKR/RODE JØRUM/NTNU

SIKKERHET

PST har siktet to NTNU-forskere

■ Politiets sikkerhetstjeneste (PST) fikk våren 2019 opplysninger fra NTNU om at det kan ha foregått ureglementert forskning ved universitetet, som kan være i strid med eksportkontrolllovgivningen, skriver Universitetsavisa. Nå etterforskes to fast vitenskapelige ansatte ved Institutt for maskinteknikk og produksjon for om de kan ha gitt Iran informasjon som kan bidra til framstilling av masseødelegelsesvapen. Forskerne er suspendert og risikerer avskjedigelse.

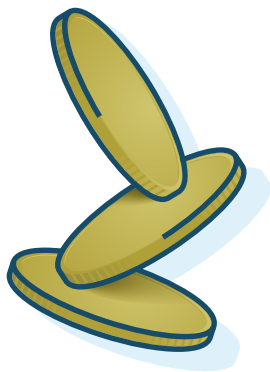
EIENDOM

Har negativ erfaring med Statsbygg

■ Universitetene ønsker å eie sine egne bygg for å kunne oppnå sine egne mål. De er ikke tilfredse med Statsbygg som byggherre. Dette går fram av en ny rapport fra Multiconsult som seks universiteter, blant disse Universitetet i Oslo (UiO), har bidratt til. – Vi har en del dårlige erfaringer med særlig overføring og ferdigstilling fra Statsbygg, sier UiOs eiendomsdirektør John Skogen til Forskerforum. Rapporten fra Multiconsult er en «motrapport» til en rapport bestilt av Finansdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet i fjor, som anbefalte å overføre alle universitetsbygg til Statsbygg.

FOTO: FLICKR/HGE

INSTITUTTSEKTOR

For lite institutt, mister tilskudd

■ Trøndelag forskning og utvikling (TFoU) mister statsstøtten for 2019, skriver Universitetsavisa. Forutsetningen for tildelingen i 2019 var at instituttet innen årsskiftet skulle finne en fusjonspartner. Bakgrunnen er at instituttet ikke har levert godt nok på kravene Norges forskningsråd stiller. Med bare 17 ansatte har de for få ansatte med høy nok kompetanse, og de har ikke publisert mange nok vitenskapelige artikler. Nå skal det utredes hvorvidt TFoU skal fusjonere med NTNU Samfunnsforskning.

PLAN S

Kan bryte med akademisk frihet

■ Å tillate bearbeidelser av akademiske publiseringer, slik Plan S foreslår, kan bryte med den akademiske friheten, konkluderer en ny rapport. Med Plan S skal forskning publiseres med såkalt Creative Commons-lisens, som kan gjøre det mulig for andre å lese, laste ned, kopiere og distribuere materialet. – Jeg er ganske kritisk til å bruke den lisensen, fordi den gir en så vid tillatelse til bearbeidelser, sier Torger Kielland, førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen, én av forskerne bak rapporten.

METOO

Avviste klage fra sparket professor

■ Kunnskapsdepartementet (KD) støtter Kunsthøgskolens (KhiO) vedtak om å avskjedige en professor som i 2017 ble anklaget for seksuell trakassering. Da KhiO varslet at de ville gi professoren avskjed, sa han selv opp før saken kom opp i tilsetningsutvalget. Forskerforbundets advokat har derfor argumentert for at avskjedssaken var unødvendig. – KD opprettholder vedtak fattet av styrets tilsetningsutvalg ved KhiO om å avskjedige en professor, skriver ekspedisjonssjef i Kunnskapsdepartementet, Johan Raaum, til Khrono.

Det ble avdekket over 300 brudd på arkivloven i fjor. Kommunene må ta grep, sier riksarkivar Inga Bolstad.

ARKIV

OVER 300 BRUDD PÅ ARKIVLOVEN I 2019

Det ble avdekket over 300 brudd på arkivloven i 2019, skriver Arkivverket på sine nettsider. I kommunal sektor er det foreløpig avdekket 274 avvik, mens tallet i statlig sektor er 31. Dette er en økning fra 248 avvik i 2018. Det er grunn til å tro at tallene for 2019 vil bli høyere, etter som endelige rapporter fra seks kommunale og fire statlige tilsyn fortsatt ikke er ferdigstilt. – Hvis kommunene ikke tar solide grep snarest, vil det gå utover rettssikkerheten til enkeltinnbyggere, sier riksarkivar Inga Bolstad.

Ny vår for undervisning

Dei beste undervisarane står ikkje nødvendigvis bak kateteret.

AV JOHANNE LANDSVERK

Yngve Røe (t.v.) likar å delta i diskusjonen med studentane. Til høgre student Einar Henjum Halsnes. Foto: Aksel Kjær Vidnes

– Det er mykje større vekt på undervisning i dag enn for berre eit par år sidan, seier Yngve Røe. Her med studentar frå fysioterapiutdanninga. Foto: Aksel Kjær Vidnes

Eg er ikkje ein spesielt karismatisk person, seier Yngve Røe. Likevel er han blant dei beste undervisarane i landet, i alle fall på papiret. Røe er nemleg ein av dei aller første ved Oslomet som har fått status som merittert undervisar. Med statusen følgjer ein lønnsauke på 35 000 kroner.

– Lønna er ikkje viktig, men dette kan vere bra for karrieren min. Å vere merittert undervisar vil telje med når eg skal søke om å bli professor, seier Røe, som er førsteamanuensis ved Institutt for fysioterapi ved Oslomet.

Aldri har undervisning stått høgare på agendaen: Det skal legast meir vekt på undervisning ved professoropptrykk, og stadig nye senter for framifrå utdanning dukkar opp ved høgskular og universitet. Dosentløpet har vore undervisarane sin veg til toppen, men med dei nye meritteringsordningane som no kjem på plass ved alle institusjonar, vil også førsteamanuensar og professorar kunne søke om å bli «framifrå» undervisarar.

Røe meiner difor at undervisning har vorte ein viktigare

karriereveg for vitskapleg tilsette:

– No blir det meir lønnsamt for vitskapleg tilsette å jobbe med undervisningsopplegg, og det som lønner seg for den enkelte, vil alltid få betydning. Det har berre ikkje gått opp for alle enno, meiner Røe.

– Bra for unge nyttilsette

Vil alt dette få noko å seie for statusen til undervisninga framover, i ei akademisk verd der det er forskning og publiseringspoeng som tel?

– Undervisning har høg status i mange miljø i dag, meiner Øyvind Fiksen, professor ved Universitetet i Bergen. Som tidlegare undervisningsleiar var han med på å bygge opp Senter for framifrå utdanning, også kalla bioCEED, ved Institutt for biologi. I 2017 fekk han sjølv status som framifrå undervisar.

– Det som er bra, er at no må alle institusjonar lage ein del kriterium som fortel kva dei verdset hjå undervisarane. Ikkje minst ser eg at meritteringsordninga er bra for dei nyttilsette, fordi undervisningskriteria er tydelege på kva som blir forventa. For unge undervisarar gjev det

tryggleik å vite kva som kan gje høg pedagogisk kompetanse.

Førelingar på veg ut

Ikkje berre ordningane for undervisning, men også måtane å undervise på er i rask utvikling.

– Vi som underviser, har lett for å sjå tilbake på eiga utdanning og erfaring som student, og har vorte fastlåste i ein klassisk førelingsstradisjon. Vi har vore for opptekne av korleis vi opptre som førelasar, det har vore sjølve målestokken for god undervisning. Men ein skal ikkje lese mykje pedagogisk litteratur for å skjønne at det finst andre metodar som gjev betre læring. Dette har forskarane visst i mange år, men det tar tid å endre praksis, seier Fiksen.

Sjølv har han lagt om undervisninga til ein metode som er kalla teambasert læring.

– Eg har tilpassa metoden til bruk i eige fagfelt, som er biologi. Eg har gjort endringar kvart år, men hovudprinsippet er at studentane skal arbeide i faste grupper. Studentane jobbar først med eit tema utanfor klasserommet. Når dei møter opp, skal dei svare individuelt på spørsmål, eller kvissar. Då ser eg raskt kva som er problematisk for dei. Deretter jobbar studentane med spørsmåla i grupper, der dei må kome fram til eit felles svar, før dei går over til prosjektarbeid.

Yngve Røes undervisningstips

- Overlat mykje ansvar til studentane. Dei tek ansvaret om dei får tillit.
- Skaff deg god nok digital kompetanse til å lage videoførelingar.
- Våg å endre undervisninga. Det vil alltid vere risikabelt.

– Den tradisjonelle førellesinga er på veg ut, det går opp for stadig fleire, seier Øyvind Fiksen. Foto: Eivind Senneset

– Ei stor oppvakning

Ifølgje UiB-professoren finst det mange internasjonale studiar som viser at studentar lærer mest av aktive læringsformer. Fiksen viser blant anna til ein studie av forskarar ved Harvard som nyleg vart publisert i tidsskriftet *Proceedings of the National Academy of Sciences*.

– Studien viste at det ikkje er samsvar mellom kva studentane faktisk lærer, og korleis studentane opplevde si eiga læring. Medan studentane sjølve trudde dei lærte mest av å høyre på førellesingar, var det faktisk dette dei lærte minst av, fortel Fiksen.

– Du jobbar ved eit senter for framifrå utdanning. Er det like stor interesse for undervisning ved andre institutt?

– Eg skal innrømme at det har vore bratte læringskurvar. Før vi vart eit senter for framifrå utdanning frå 2014, synest dei fleste av oss at vi underviste heilt greitt. Men så begynte vi å setje oss inn i forskning og pedagogisk litteratur, og dette uløyste store endringar. Eg tenkjer heilt annleis om undervisning no enn eg gjorde før. Så det har vore ei oppvakning, seier Fiksen.

– Kva skil gode undervisarar frå dei dårlege?

– Det er mange måtar å vere god på, som evna til å engasjere, lære av litteratur og av eigen praksis. Dei dårlegaste undervisarane er dei som alltid legg skulda på studentane, meiner han.

– Eit generasjonsskifte

Fiksen er overtydd om at synet på undervisning gjennomgår ei stor endring i desse dagar.

– Eg trur denne oppvakninga også er driven fram av studentane. I dag vil ikkje studentar utan vidare sitje og høyre på førellesingar på 2 x 45 minutt. Det må skje noko meir. Dei kan når som helst finne den same informasjonen, og også betre førellesingar, på nettet. Så kvifor skal dei då møte opp?

Han får støtte av Pernille Bronken Eidesen, som er førsteamanuensis ved avdeling for arktisk biologi ved UNIS (The University Centre in Svalbard). Avdelinga er partner i bioCEED, og Eidesen fekk status som framifrå undervisar i fjor. Også ho ser endringar i haldninga til undervisning, og dei kjem frå ulike hald:

– Det er eit tydeleg skifte på politisk nivå, og påtrykket frå styresmaktene set spor i universitetsleiinga og vidare nedover i systemet. Men det er også snakk om eit generasjonsskifte. Dei som har undervist på same måten i 40 år, er kanskje ikkje så villige til å gjere ting annleis. Men for dei unge tilsette er det naturleg. Og studentar som kjem

frå vidaregåande i dag, har ein heilt annan balanse enn før. Dei kjem med forventningar om at universitetet tilbyr variert undervisning, seier Eidesen.

Krevjande gruppearbeid

I undervisninga hennar er det lite einvegs-kommunikasjon. Ho meiner nøkkelen til god læring ligg i å aktivere studentane.

– Motivasjonen aukar om dei kjenner eigarskap til eiga læring. Difor prøver eg å gje dei meningsfylte oppgåver og ein god del ansvar. Studentane jobbar mykje med gruppearbeid, der dei skal løyse problem. Kanskje gjev eg dei ulike forslag til løysingar, og dei må bli einige om eitt alternativ. Gruppearbeid kan vere krevjande, særleg om nokre i gruppa bidreg meir enn andre. Men det er eit ubehag dei må lære å takle, fordi dei også skal førebu seg til arbeidslivet, seier ho.

Ho er einig med Fiksen i at gode undervisarar ikkje nødvendigvis er dei studentane synest er best.

– Gode undervisarar er bevisste på kva dei held på med, og dei tenkjer mykje på korleis dei kan bli betre. Det som har gjort meg

Øyvind Fiksens undervisningstips

■ Tenk nøye på korleis du legg opp undervisninga, og om det får studenten til å gjere det arbeidet som må til.

■ Les, eksperimenter, observer, tenk, endre – og prøv igjen!

til ein betre undervisar dei siste åra, er at eg har våga å prøve nye ting, sjølv om det er ein risiko for at alt kan gå skeis. Studentane er utruleg rause og opne når dei forstår at eg prøver ut endringar til det beste for dei.

Presterer bra ved aktiv læring

I eit stort, lyst undervisningsrom ved Oslomet heng store dataskjermar over kvart gruppebord. Her kan studentane arbeide saman på felles dokument, og oppgåvene har dei gjerne fått på førehand. Røe har jobba mykje etter modellen «omvendt klasseromsundervisning» (såkalla kalla «flipped classroom»).

– Eg digitaliserer førelesingane og deler dei ut på førehand, og så bruker eg klasseromsundervisning til meir aktiv læring. Eg er ikkje ein type som driv med kviss og slike ting, eg lagar oppgåver som både er faktabaserte og som går i djupna. Studentane diskuterer mykje i grupper, og dette er viktig, fordi fysioterapeuten står oppe i problemstillingar som det ikkje finst enkle svar på.

Røe har gradvis forandra undervisninga over fleire år, og saman med andre forskarar ved Fakultet for helsevitenskap ved Oslomet har han forska på korleis det har gått.

– Vi har publisert resultat som

viser at studentane presterer veldig bra ved eksamen, og dei er ganske tilfredse sjølve. Det ser også ut som dei svake studentane dreg god nytte av undervisninga. Det er færre dårlege prestasjonar, seier Røe.

– Ein stor overgang

I dag har han samla nokre studentar som deltok i opplegget hans i 2018, og som no går tredje året på fysioterapiutdanninga. Kva synest dei eigentleg om opplegget hans, ikkje minst alt gruppearbeidet?

– Første gongen tenkte eg: «Hæh, kva skjer?» seier Maia Åsheim Lande. – Det var vanskeleg å møte førebudd, for vi hadde aldri gjort dette før. Men det vi har lært om gruppearbeid, kan sikkert kome til nytte seinare, om vi møter folk som vi eigentleg ikkje samarbeider så godt med.

Medstudent Einar Henjum Halsnes er einig.

– Ikkje alle i gruppa førebudde seg før dei møtte opp, og difor var det ein stor overgang å følgje opplegget i starten. Men etter kvart gjekk det betre. Det tok også tid å forstå at det var heilt opp til oss sjølve kor mykje vi ville lære i løpet av dagen. Når ein blir utfordra på denne måten, lærer ein å ta ansvar både for gruppa og for eiga læring. – Har du sakna underhaldande førelesingar?

– Vi jo hatt andre tradisjonelle førelesingar parallelt med dette. Eg trur eigentleg det er bra med ein kombinasjon, seier Halsnes.

– Eg peikar på dei!

Ved Høgskulen i Østfold held Mari Kjos Hellum fast på førelesingane. «Det er rett, Gunnar, der er du på linje med Aristoteles!» kan ho rope ut i klasserommet.

– Det er veldig bra å få studentane til å kjenne seg smarte. Om eg veit at Gunnar eller Ragna har nokre spesialfelt dei er opptekne av, kjem eg tilbake til dei når vi går inn på desse felta, seier Hellum, som er høgskulelektor og underviser i retorikk. I 2016 kåra Morgenbladet henne til ein av dei ti beste undervisarane i landet. Det var studentane som i utgangspunktet hadde stemt henne fram.

Hellum er ikkje overraska over forskning som seier at tradisjonelle førelesingar ikkje er det studentane lærer best av.

– Om du held ei forelesing med berre monolog, blir studentane lett passive. Når dei får servert svara, får dei ikkje brukt tankeevna si. Eg kallar førelesingane mine for samtalar, og fordi eg har 40 studentar og ikkje 200, kan eg heile tida ha ein dialog. Eg likar at studentane er med på tenkinga, og at dei sjølve er med på å kome fram til moglege svar. Det er dette som gjer at kunnskapen festar seg, meiner ho.

– Korleis får du med deg studentane?

– Eg peikar på dei! Men det er viktig at dei

Mari Kjos Hellums undervisningstips

■ Involver studentane så godt du kan, ta dei med på prosjekt og forskning. Dei likar å få tillit.

■ Eit lite supertriks er å lære seg namna på alle!

←
– Det er veldig bra
å få studentane til å
kjenne seg smarte, seier
Mari Kjos Hellum.
Foto: Erik Norrud

→
Pernille Bronken Eidesen
på veg til feltarbeid
og undervisning
i artslære på Svalbard.
Foto: Eike Müller,
Tina Dahl
↪

ikkje blir sett fast eller kjenner seg dumme, så eg stiller spørsmål som: «Kva tenker du om det, Gunnar?» Ulempa med at studentane får delta i tenkinga, er at du aldri veit korleis samtalen vil utvikle seg. Du kan ikkje førebu deg på alt.

Hellum er ikkje blant dei som tek i bruk tekniske hjelpemiddel i førellesingane.

– Eg har aldri brukt PowerPoint i heile mitt liv!

Hellum har også stor tru på prosjektarbeid, og på at studentane får ansvar sjølve.

– Eg jobbar med ulike prosjekt ved høgskulen der eg som lærar utviklar podkastar og sosiale medium i lag med studentane. Det som verkeleg engasjerer dei, er å få jobbe på lik linje med førellesaren, seier ho.

Eit stykke å gå

Truleg er det framleis mange førellesarar som held fram nøyaktig som før, sjølv om det stadig kjem nye statlege millionar til miljø som vil prøve ut studentaktive læringsformer.

Yngre Røe ved Oslomet meiner mange universitet framleis har eit stykke igjen før aktive læringsformer blir ein integrert del av undervisninga.

– Vi er ikkje heilt i mål enno, og det er eit godt stykke å gå for strategiar frå toppnivå forplantar seg ned på instituttnivå.

Sjølvtreng han korkje kateter

eller tavle.

– Eg er oppteken av å møte studentane fysisk, men eg vil heller delta i diskusjon med dei enn å stå bak eit kateter.

Han meiner det kan vere problematisk å drive med alternative undervisningsmetodar så lenge institusjonane har for få eigna undervisningsrom.

– Mange av undervisningsromma vi har ved Oslomet, er store auditorium, og kva skal vi med dei? Auditoria er tilpassa førellesingar og gjev lite fleksibilitet for aktive læringsformer. Der er det også vanskeleg for studentane å bli kjende med kvarandre, seier han.

– Men kven er gode undervisarar i dag?

– Eg synest det er viktig å frigjere undervisninga frå personen som lærer bort. Veldig ofte snakkar vi om den fantastiske læraren, men det viktigaste er at dei ulike undervisningsopplegga heng saman, og at det som blir evaluert til eksamen, er i tråd med aktivitetane ein har hatt undervegs.

– Kan alle bli meritterte?

– Ja, det meiner eg. Meritterte undervisarar er ikkje nødvendigvis blant dei mest karismatiske førellesarane. Men vi har stor interesse for pedagogikk og for å lage gode undervisningsopplegg. ■

Pernille B. Eidesens undervisningstips

■ Ikkje ver redd for å prøve ein ny undervisningsmetode, og forklar studentane kvifor.

■ Utforsk alternativ til førellesing, ein middelmåtig føredragshaldar kan vere ein utmerkt undervisar.

– Kva for undervisar har gjort størst inntrykk på deg?

DAG O. HESSEN,
professor i biologi,
Universitet i Oslo

– Valet mitt stod mellom biologi og medisin, men så gjekk eg på ei førellesing i biologi med Jens Petter Nilssen. Han stod oppå kateteret og føreläste med ein slik glød og intensitet at eg vart overbevist: Eit fag som kunne vere så inspirerende, fekk eg lyst til å ta. Nilssen vart seinare rettleiaren min.

ISELIN NYBØ (V),
tidlegare forskings- og
høgare utdanningsminister

– Eg vil svare Magnus Matningsdal, som er dommar i Høgsterett og som eg hadde som førellesar før eksamen då eg studerte juss ved UiB. Eg hadde mange gode forelesarar der, men Matningsdal er ein som står tydeleg igjen fordi han hadde så mange gode og artige historier som han krydra førellesingane med.

ELIN ØRJASETER, dosent
ved Høgskolen Kristiania

– Eg hadde nokre fabelaktige lærarar på Bjørknes privatskole og ein legendarisk lærar på forsøkgymnasiet i Oslo som heitte Jim. Men på universitetet var det faktisk mange dårlege undervisarar. Der var det ingen som gjorde inntrykk på meg, dessverre.

Meritteringsordning for undervisarar

- vart først innført som prøveordning ved UiT og NTNU
- skal vere innført ved alle universitet og høgskular (fristen var ved utgangen av 2019)
- skal stimulere til auka undervisningsinnsats og påskjone viktig utviklingsarbeid
- er ei ordning for førsteamanuensar og professorar, ved fleire institusjonar også for førstelektorar og dosentar

UNGARN

KINESISK CAMPUS

Den første kinesiske campusen i Øst-Europa skal åpnes i Budapest, skriver Science. Det er Fudan universitet som skal opprette et lærested i den ungarske hovedstaden etter en avtale som ble inngått i desember. Avtalen har ført til «hevede øyebryn» blant forskere i Ungarn. Landet har over tid begrenset den akademiske friheten til Det ungarske vitenskapsakademiet, og til Central European University, som nylig så seg nødt til å flytte til Wien. Fudan har også fått kritikk den siste tiden for å ha fjernet ordet «tankefrihet» fra sitt verdidokument.

NEDERLAND

Niårig student sluttet

■ En niårig, belgisk gutt som har ligget an til å bli verdens yngste til noensinne å ha fullført en grad ved et universitet, har hoppet av studiene. Laurent Simons, som skal ha en IQ på 145, skapte overskrifter da han begynte på en bachelorgrad i elektroingeniørvitenskap ved Eindhoven teknologiske universitet i Nederland. Foreldrene til gutten tok ham ut av universitetet da universitetet valgte å utsette fullførelsen av graden fordi han måtte ta flere eksamener. Foreldrene mener det var en aksjon for å forhindre at de flyttet gutten til et universitet i et annet land for doktorgradsutdanning, skriver Sky News.

KINA

Dømt for svindel

■ En kinesisk forsker er dømt til tolv års fengsel for å ha svindlet til seg en pengesum tilsvarende 44 millioner kroner av statlige forskningsmidler i 2014. Li Ning overførte midler fra forskningsinstituttet han var direktør for, til selskaper han kontrollerte. Ifølge South China Morning Post skal det ikke ha vært bevis for at han brukte pengene på seg selv. Selv hevder Li at han gjorde det for ikke å miste forskningsfinansiering, ettersom staten på den tiden hvert år inndro ubrukte midler, som man så måtte søke om på nytt.

FOTO: MITCHELL LUDU/UNSPASH

DANMARK

Frykter språkdød

■ 32 språkprogrammer har blitt lagt ned de siste fem årene ved danske universiteter, skriver Times Higher Education. Oversikten er levert av det danske senteret for fremmedspråk, som frykter at enda flere språkutdanninger kan bli lagt ned. Direktør ved senteret Mette Skovgaard Andersen skylder på den humaniorakritiske diskursen som har herjet de siste årene i Danmark, samtidig som politikerne har hatt oppmerksomheten ensidig rettet mot å styrke de matematiske og naturvitenskapelige fagene.

FOTO: JASON LEUNG/UNSPASH

INDIA

Underskrifter mot universitetsangrep

■ I starten av januar opplevde ansatte og studenter ved Jawaharlal Nehru-universitetet i Delhi et væpnet angrep av maskerte personer. Ifølge The Guardian knyttes overfallspersonene til statsminister Narendra Modis hindunationalistiske parti. Studenter har i lengre tid demonstrert mot en ny statsborgerskapslov som hindrer muslimske flyktninger indisk statsborgerskap. 10. januar startet norske akademikere en underskriftskampanje i protest mot dette og andre liknende angrep mot universiteter i India. Kampanjen har så langt samlet 132 underskrifter.

MYANMAR

Planlegger autonomi

■ 14 statlige universiteter i Myanmar er på vei til å få tildelt selvstyre, melder den lokale nyhetskanalen Eleven News. Dette meddelte statsråden for utdanning, Myo Thein Gyi, på et seminar i forbindelse med hundreårsmarkeringen av universitetet i Yangon den 6. januar. De 14 universitetene ligger i regionene til landets to største byer Yangon og Mandalay. Endringen skjer i tilknytning til en omorganisering i utdanningssektoren som har pågått siden 2016.

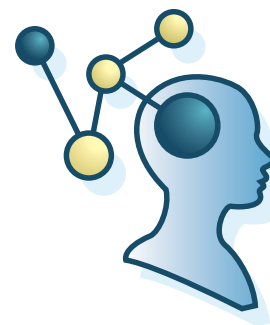
SUDAN

Ønsker autonomi

■ Ansatte ved universitetet i Khartoum har utarbeidet en plan for utdanningsreform som innebærer å løsrive Sudans universiteter fra statlig kontroll, skriver Al-Fanar Media. I tillegg til at de kommer med et formelt forslag om selvstyre, sier studenter og professorer at den akademiske friheten allerede er blitt større etter at president Omar al-Bashir (bildet) ble styrtet i 2019. Al-Bashir hadde da sittet siden 1989. Han ble i desember 2019 dømt for korrupsjon. Khartoum Teaching Staff Initiative ser også på forslag til hvordan den økonomiske styringen og infrastrukturen kan reformeres.

FOTO: LARISSA EPATKO

SVERIGE

Mer midlertidighet blant utlendinger

■ Vitenskapelig ansatte med utenlandsk bakgrunn er dobbelt så ofte midlertidig ansatt som de med svensk bakgrunn, skriver fagbladet Universitetsläraren. Ifølge en oversikt fra Universitetskanslerämbetet er andelen midlertidig ansatte blant internasjonale 45 prosent, mot 20 prosent for personer med svensk bakgrunn. Tallene inkluderer også gjesteforskere og rekrutteringsstillinger. Hvis den formen for midlertidige stillinger holdes utenfor, er andelen 18 prosent blant de internasjonale og 9 prosent blant de svenske.

BBC melder at reaksjonene etter tilbaketrekkingen i hovedsak har vært positive på grunn av Arnolds åpenhet om feilen som ble begått.
Foto: Nobel Media

USA

NOBELPRISVINNER TRAKK ARTIKKEL

Frances Arnold, nobelprisvinner i kjemi i 2018, har gått ut offentlig og beklaget en artikkel som er trukket tilbake. «Det er smertefullt å innrømme, men viktig å gjøre. Jeg beklager til alle. Jeg var litt opptatt da den ble sendt inn, og gjorde ikke jobben min godt nok», skrev hun på Twitter. Ifølge Science ble artikkelen trukket tilbake fordi resultatene ikke var reproducerbare, og at det manglet data fra laboratorienotatene.

IRAN

Flere studentprotester

■ Etter at iranske myndigheter innrømmet å ha skutt ned, ved en feiltakelse, et passasjerfly utenfor Teheran, har studenter demonstrert ved flere universiteter rundt om i Iran, skriver University World News. Samtlige 176 om bord omkom, blant dem 16 iranske studenter på vei til Canada. Minnestunder for studentene ved flere universiteter utviklet seg til protester mot regimet. Studenter ved Amirkabir teknologiske universitet uttalte at «de siste måneders hendelser er et tydelig uttrykk for den fullkomne inkompetansen som råder hos regimet i Iran».

FOTO: MIKE PALMER/FLICKR

Legg ned Forskningsrådet og stol på akademikernes dugnadsånd, sier Aksel Tjora.

Pønksosiologen

Sosiolog **AKSEL TJORA** i samtale med Bår Stenvik
Foto: Geir Mogen

Under sitt første feltstudium i sosiologi satt Aksel Tjora¹ på en AMK-sentral og hørte en fyr ringe inn fordi han hadde hugd seg i foten. Mannen befant seg ved et vann på Fosen et sted, og Tjora så hvordan de ansatte på sentralen fordelte arbeidet seg imellom og kikket på ulike kart for å finne ut hvor det vannet var, så de kunne sende en ambulanse ut for å hjelpe ham.

Tjora hadde opprinnelig studert datasystemer, og var der for å studere samarbeidsteknologien AMK-mannskapet brukte for å løse oppgavene sine.

– Men det jeg ble besatt av, var den uformelle, fysiske, sosiale komponenten. Du må stadig improvisere over det etablerte systemet for å få det til å fungere.

Han så hvordan blikk, muntlige tilbakemeldinger og taus koordinering var avgjørende mekanismer i det menneskelige samspillet på arbeidsplassen, og hans rolle som sosiolog var å gjøre dette usynlige sosiale operativsystemet synlig.

Det tok ikke lang tid før han så noe lignende i universitetsorganisasjonen han selv hørte hjemme i.

– Noen sier at den akademiske friheten er et privilegium, men det er jeg ikke enig i. Den er et ansvar.

– Det har blitt en kjepphest for meg. Universitetet fungerer fordi vi er styrt av sosiale eller kollektive regler mer enn av formelle regler og kontrollregimer. Når vi blir bedt av en redaktør et annet sted i verden om å gjøre en fagfelleevaluering, er det umiddelbare innfallet at vi skal si ja, selv om innsatsen verken er synlig eller belønnet med poeng eller penger.

Akademikere føler lojalitet til faget, og derfor skriver de lærebøker, driver allmennformidling og deltar i fagfelleevalueringer, forklarer Tjora – på tross av at disse akademiske refleksene krasjer med målstyringsstrukturer som belønner publisering, produksjon av vektall og lojalitet til ledelsen.

– **Takket være disse refleksene fungerer altså systemet som helhet, så hva er problemet?**

– Problemet er at de byråkratiske strukturene vinner over tid. De generasjonene som kommer inn, har blitt sosialisert inn med de nye systemene og tellekantene som kom i 2006, så nå begynner det å manifestere seg nye mentaliteter og refleksjer.

Tjora er redaktør for den ferske antologien *Universitetskamp* (se anmeldelse side 33, red.anm.). I den beskriver han sin tid som redaktør for *Sosiologisk tidsskrift*. Han opplevde en sterk følelse av fagfellesskap, å sitte i et nav i den nasjonale sosiologien. Samtidig opplevde han at det var vanskelig å få folk til å stille som fagfeller, fordi de var presset av produksjonsregimet til å skrive søknader og publisere internasjonalt.

Tjoras kapittel fører seg inn i et kor av advarsler fra akademikere: Forskere bruker altfor mye tid på søknader og rapportering, de kaster bort tid på å tilpasse seg rammer pålagt dem fra departement og forskningsråd, i stedet for at de kunne brukt tida på bare å forske på det fagmiljøene selv vet trengs å forskes på.

– Mange hundretalls millioner går bare til å drifte Forskningsrådet og de panelene de skal leie inn. I tillegg kommer en enorm usynlig kostnad i arbeidet lagt ned i søknader som ikke får støtte. Jeg mener vi bør diskutere om slike kostnader kan forsvares.

Tjora viser til en studie av kanadiske forskere² som utforsker et radikalt alternativ: Fjern forskningsråd, program og komiteer.

– Hvis man bare tok hele potten og delte den på alle forskende profesorer i Norge, ville hver enkelt sitte igjen med en god ressurs.

¹ Født 1967, sivilingeniør (datateknikk og industriell økonomi) fra NTH i 1991. Doktorgrad i sosiologi fra NTNU 1998, og professor ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap siden 2008. Redaktør for *Sosiologisk tidsskrift* 2010–2013. Forfatter av bøkene *Hva er fellesskap* og *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*, og redaktør for en rekke utgivelser, blant annet *Universitetskamp*, har totalt forfattet/redigert 25 bøker.

² Se blant annet artikkelen «Indeed: Cost of the NSERC Science Grant Peer Review System Exceeds the Cost of Giving Every Qualified Researcher a Baseline Grant» av Richard Gordon og Bryan J. Poulin.

■ – Den akademiske friheten handler også om at vi selv kan ta på oss ansvaret for å forske på viktige emner som Forskningsrådet ikke gir særlige insentiver til, som samfunnsforskning om løsninger på klimakrisa, sier Aksel Tjora.

Tjora tar høyde for at man måtte se på ulike behov i ulike disipliner, slik som at noen trenger laboratorier, men at det like fullt ville være en interessant modell å prøve ut.

– **Men må ikke samfunnet kunne styre forskningen mot viktige temaer, som klimakrisa? Risikerer vi ikke å bli sittende med altfor mange som forsker på favorittforfatteren sin fra romantikken?**

– Da må du sammenligne den kostnaden med det som går med til å opprettholde Forskningsrådet, evalueringsregimene og de mange søknadsskriverne. Det er faktisk veldig få som forsker på «sine» forfattere fra romantikken, eller favorittsosiologen sin fra 1890-årene, så det problemet er sannsynligvis veldig lite.

De kritiske ytringene mot tellekantsystemet i *Universitetskamp* er del av ei bok som gir poeng innafor tellekantsystemet. Det kan framstå som litt ironisk, men var ifølge Tjora helt nødvendig for å få med yngre akademikere i prosjektet. De som har minst trygghet og minst faglig kapital, er mest bundet av regimene som muliggjør ansettelser og opprykk, og de må bruke sin tid til tellende publikasjoner.

– **Fagbevegelsen har tradisjonelt hatt den kollektive streikekassa, en kapital som garanterte at de kunne si «nei» til ledelsen – det som i USA kalles «fuck you»-penger. Hva er parallellen i academia?**

– Jeg kan krangle i media og skrive bøker så lenge jeg har mine fuck you-publikasjoner på plass. Du kan kritisere systemet, men bare når du fikser det. Når du gjør undervisninga di, når du dekker veiledningsbelastningen din, når du har tellende publikasjoner på det jevne. Kritikken din har også større verdi da, på samme måte som streiken din er mer verdifull når du er en kompetent og viktig bidragsyter i din bedrift.

– **Men det betyr også at de fast ansatte ikke kan skyldes på stipendiatene og de midlertidig ansatte for at de ikke er kritiske og engasjerer seg mot regimet? Professorene må ta kampen selv?**

– Ja. Men kampen handler ikke bare om å uttale seg i mediene og være kritisk til ledere og styre. Du trenger ikke være en kranglefant, for den akademiske friheten handler også om at du bruker tid på det som er faglig viktig, også på tvers av formelle insentiver, som å skrive en lærebok. Det er et ekstremt viktig bidrag til undervisningen, som ikke gir tellekanter. Men som fast ansatt professor står jeg fritt til ikke å forholde meg til tellekantsystemet.

Tjora framhever at den akademiske friheten i det store og hele er opprettholdt på instituttene, utfordringen er å verne om den og vedlikeholde den.

– Jeg kan krangle
i media og skrive bøker
så lenge jeg har mine
fuck you-publikasjoner
på plass.

– Jeg kjenner ikke til noen instituttledere som hakker på sine ansatte fordi de skriver lærebøker eller driver allmennformidling. Det er nok noen som hakker på dem som ikke gjør noen ting – som ikke publiserer, som ikke formidler og ikke skriver bøker. Og det er greit. Noen sier at den akademiske friheten er et privilegium, men det er jeg ikke enig i. Den er et ansvar.

– **Hva betyr det?**

– Friheten er et ansvar for å ta gode valg om hva man bruker sin tid til. Å skrive en lærebok i forskningsmetode viser at man tar det ansvaret – det er ikke en lek, men hardt arbeid. Det er også en del av det disiplin-felleskapet jeg opplevde som redaktør. Noen skriver en lærebok, andre på et annet universitet skriver en omtale av den. Ikke minst får man tilbakemeldinger fra studentene, som er de viktigste stemmene i dette tilfellet.

– **Er dette en form for kampstrategi mot kontrollregimene og insentivene ovenfra? Å bygge et økosystem nedenfra med uformelle belønninger i form av fellesskap, som premierer det som ikke belønnes i det formelle systemet?**

– Ja, det kan vi godt kalle det. Og den sosiologiske poliklinikken er en del av det lokale sosiologiske økosystemet.

Sosiologisk Poliklinikk er navnet på lokalet på gateplan i Kjøpmannsgata i Trondheim der intervjuet med Aksel Tjora finner sted. For noen år siden tok han initiativ til å starte dette uavhengige aksjeselskapet befolket av kollegaer og studenter. Selskapet har for eksempel levert utredninger til Entra eiendom om hvordan byrommet kan bli mer levende, basert på sosiologiske metoder og teorier. På sett og vis omfavner tiltaket den samme «produsere kunnskap for næringslivet»-mentaliteten Tjora og flere av deltakerne kritiserer for å ha festet seg innad i academia.

– **Er det et slags «fuck you»-prosjekt? At dere demonstrerer at dere kan gå de private konsulentfirmaene i næringen, for å få legitimitet til å kritisere kommersialiseringen i universitetssektoren?**

– Ja, det er litt av dette i ideen, et slags pønk-sosiologisk eksperiment utenfor etablerte rammer. I tillegg gir det noen belønninger som ikke er økonomiske.

Tjora har brukt mange år på å studere hvordan mennesker skaper og vedlikeholder fellesskap, for eksempel i byrom, i organisasjoner, på festivaler og kaféer. Økonomiske insentiver og formelle regler er i slike fellesskap gjerne mindre viktige enn krefter som likhet, tilhørighet og nærvær. Sosiologisk Poliklinikk kan betraktes som en operasjonalisering av de samme innsiktene om fellesskapets kraft.

Når Tjora forteller om det første prosjektet de gjorde med å evaluere Trondheim kommunes kulturfond, og skildrer hvordan alle poliklinikerne kastet seg rundt og jobbet på dugnad, blir han selv rørt av å snakke om det. Når han skildrer Adresseavisens og kommunens interesse for initiativet, er det med stolthet. Tjora er sånn sett en levende illustrasjon på de mekanismene han har beskrevet i sin egen forskning. Det er lett å observere de sosiale belønningsformene som knytter ham og de andre deltakerne sammen og driver prosjektet.

Selv om de har tatt til seg noen næringslivsidealer, har poliklinikken bevisst styrt unna en mer profittorientert og strømlinjeformet profil. Pengene kanaliseres hovedsakelig inn i driften, og de har ikke etterstrebet et konsulentimage.

– **Dere kalte dere ikke *Dragvoll Analytica*?**

– Nei, vi valgte et norsk navn med «sosiologi» i seg.

Poenget er ikke bare å vise hvordan sosiologistudenter kan jobbe for næringslivet, forklarer Tjora, men også å vise hva sosiologi som fag kan brukes til.

Samtidig som Tjora er med på å demonstrere sosiologisk entreprenørskap, er han skeptisk til den utbredte «Kunnskap er det vi skal leve av etter oljen»-retorikken. Den aksepterer et implisitt premiss om at universitetene skal være «næringsvennlige», som gjerne ender i forskning på de strategiene næringen og politikerne allerede har definert.

– Det blir nærsynte tiltak, som å forske på hvordan vi kan putte enda flere fisk i merdene uten sykdom og rømming. Den forskinga som er mest etterspurt av milliardærene som driver oppdrettsnæringa og forpuster fjordene våre.

■ – Ideen med Sosiologisk Poliklinikk er at folk kan komme med et konkret – eller diffust – problem, som de får hjelp til å arbeide med og løse, som en slags sosial dagkirurgi, sier Aksel Tjora.

Hvis akademia skal lære av næringslivet, bør man heller se på eksempler som hvordan 3M fant opp post-it-lappene, mener Tjora. Det var en bieffekt av et mislykket forsøk på å lage et nytt lim. Drevet av nysgjerrighet, utprøving og en vilje til å omdefinere problemstillingen underveis.

– Kanskje løsningen for framtida, for å holde oss til fisk, egentlig handler om hvordan vi kan redusere oppdrettsnæringa og gjenetablere tradisjonelt og mer bærekraftig kystfiske? Jeg mener at det er viktig å spørre hvem som er «vi» som skal leve av kunnskapen vi lager. Er det oppdrettsmilliardærene eller befolkninga som bor langs kysten? Hvis man er opptatt av arbeidsplasser, må man også se på hvor mange arbeidsplasser man skaper, via offentlige innovasjonsmidler eller privilegier til industrien. En del grunnleggende spørsmål om framtidsrettet bruk av offentlige midler og skatteregimer er helt fraværende.

Tjora sitter i NTNU-styret, og forteller om en diskusjon de nylig hadde om årsplan 2020 og universitetets strategi «kunnskap for en bedre verden».

– Jeg pekte på at vi ikke har indikatorer eller tellekanter for «en bedre verden». Så hvordan skal vi sikre at vi utvikler faktisk kunnskap som har en samfunnsverdi?

Kvalitetsparametrene i universitetssektoren er gjennomgående retro-

spektive, påpeker Tjora. De handler om å se på indikatorer for hvor mye man gjorde i fjor. Han foretrekker parametre som «nærhet mellom vitenskapelig ansatte og studenter» og «nærhet til arbeidslivet»³.

– Slike kriterier er gode fordi de beskriver prosesser i stedet for resultater, og de peker framover.

Han mener også at de er beskrivende for Poliklinikkens virksomhet. Samtidig fungerer selskapet som en kanal for sosiologisk kunnskap som kan forbedre samfunnet. Han trekker fram to begreper han selv har vært med på å introdusere: «Passiare soner» er en betegnelse på områder i bygninger og byrom der samtaler og småprat mellom mennesker lett oppstår. «Interaksjonspåskudd» er situasjoner som gir folk en unnskyldning til å komme i prat. Begge begreper anvendes nå av arkitekter og byutviklere for å begrunne valg med utgangspunkt i menneskelig interaksjon.

– Alle skjønner hva det handler om, det er ikke noe *fancy fancy*, det er ikke avansert, bare veldig basal mikrososiologi. Men arkitektene ser at det er nyttig nok til at de bruker det. Det er der jeg mener at vi kan gjøre jobben; at vi faktisk bidrar med kunnskap som har en betydning for samfunnsutviklinga, også helt på mikroplan. ■

³ Her henviser Tjora til daværende kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen, som framhevet begge kvalitetskriteriene på Kontaktkonferansen i 2016.

Batteriets x-faktor

Norske forskere jobber med å revolusjonere batteriteknologien. Da trengs Silicon X.

AV AKSEL KJÆR VIDNES | TEKST OG FOTO

↑ Silicon X er den patenterte partikkelen som forskerne ved IFE mener kan endre batteriteknologien radikalt.

FORSKERE: forskere ved avdeling for batteriteknologi ved Institutt for energiteknikk, ledet av Hanne Flåten Andersen

PROSJEKT: Silicon alloys for improved lithium-ion batteries (SAIL) og Silicon X: to prosjekter som ser på hvordan man kan kontrollere utvidelsen av silisium i batterianoder gjennom å bruke en legering av silisium og nitrogen

METODE: mikroskopi, fysiske eksperimenter og digitale målinger

UUNNVÆRLIG VERKTØY: gassreaktor

– Det er store fordeler med å bytte fra grafitt til silisium, eller å øke andelen silisium i oppladbare batterier, forteller Thomas Preston og Hanne Flåten Andersen.

De fleste her kjører elbil. Det har nok litt å gjøre med det vi jobber med. Og at vi er veldig interesserte i teknologi, sier avdelingsleder og forsker Hanne Flåten Andersen. Når været tillater det, tar hun selv gjerne elsykkelen til jobb. Sånn sett har de alle noen personlige aksjer i jobben, de 17 som jobber i avdeling for batteriteknologi på Institutt for energiteknikk (IFE) på Kjeller utenfor Oslo.

Vi krysser over det store åpne området, mellom kontorbyggene og den gamle kjernereaktoren som skal tas ut av drift, og går over til laboratoriehallen. Mens kjernekraftforskningen ved IFE er under endring, er batteriforskningen på vei inn i en ny fase. Forskerne her har de siste årene jobbet med å fremskaffe et nytt materiale som skal kunne øke batterikapasiteten betraktelig. Målet er å gi dagens batterier i alt fra mobiltelefoner til biler en kapasitetsforbedring på tre til fem ganger.

Lovende, men problematisk

Inne i laboratoriehallen viser Hanne Flåten Andersen og faggrupeleder Thomas Preston resultatet. Det er så forbausende gjenkjennelig. På benkeplatene ligger rader på rader med små, runde knappebatterier. Slike du finner i små teknologiske duppeditter i hjemmet, som i en liten fjernkontroll til TV-en eller garasjeporten. Her lager de små batterier for å teste det de har jobbet med i flere år – et nytt materiale som kan erstatte grafitten i dagens litiumionbatterier. De kaller det Silicon X.

Silicon, eller silisium på norsk, er et yndet materiale i teknologi. I batterier har silisium lenge vært et interessant materiale, fordi det kan gi batterier langt større kapasitet enn de har med dagens grafitt.

– Det er store fordeler med å bytte fra grafitt til silisium, eller å øke andelen silisium. Det har et kjempestort potensial, og tusenvis av forskere over hele verden jobber med det. Men det er en del utfordringer knyttet til å ta det i bruk, forteller Andersen.

IFE jobber med det såkalte anodematerialet i oppladbare litiumionbatterier. Det fins en

rekke ulike batterier på markedet, med ulikt kjemisk innhold. Men likt for dem alle er at de består av en negativ pol (anoden), en positiv pol (katoden) og en elektrolytt som skiller dem fra hverandre. Batterier fungerer ved at ioner beveger seg fra anoden til katoden, og tilbake når de lades opp igjen. Fordelen med silisium er at det kan lagre opptil ti ganger så mange litiumioner som grafitt. Det innebærer helt enkelt at vi i teorien kunne ha fått biler som kunne gått ti ganger så langt på én oppladning som de gjør i dag. Hadde det bare ikke vært for at silisium også utvider seg 400 prosent, og dermed ødelegges hvis det tar opp i seg alle ionene det har kapasitet til.

– Silisium er vanskelig å jobbe med både praktisk og teoretisk. I en perfekt verden ville den utvidelsen vært reversibel, men det er den ikke. Materialet blir forringet, forteller Andersen.

Optimalt kompromiss

Hun viser frem en graf der de har prøvd ut ulike typer materiale i batterier og testet dem. Batteriene med anoder av rent silisium får en kapasitetsøkning som er ti ganger så høy som vanlige batterier.

– Men så ser vi at levetiden, stabiliteten, er

helt elendig. Det holder ikke 150 oppladninger engang. Det kan vi ikke leve med.

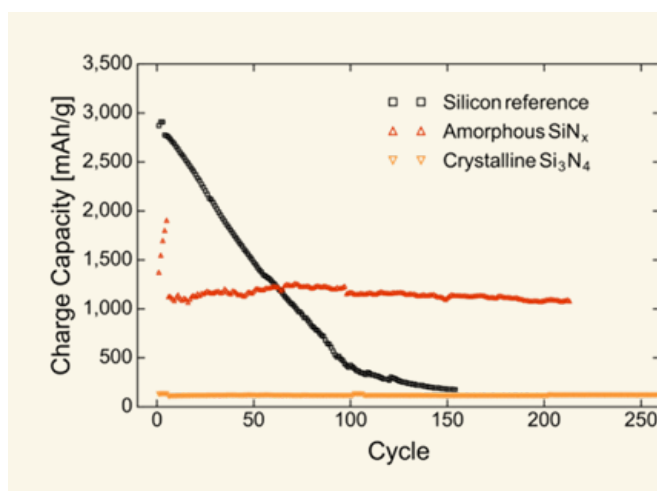
– Tenk på rekkevidden til en bil, sier Preston. – Det er som om den skulle blitt null etter 150 ladinger. Det er veldig dårlig.

Løsningen har vært å lage en legering, og jobben for forskerne har vært å finne den optimale legeringen med høyest mulig silisiuminnhold uten at materialet forringes, sånn at det kan lades igjen og igjen. Og resultatene er gode: I små kjøleskapslignende skap ligger de små knappebatteriene og lades ut og opp igjen flere tusen ganger, og gir fra seg data på effekten over tid. Resultatet viser seg i den røde kurven, som er IFEs legering. Den består av silisium og nitrogen, et slags optimalt kompromiss mellom stabilitet og kapasitet.

– Det er derfor vi kaller materialet Silicon X, for hva er x-faktoren? Hvor mye nitrogen må vi tilsette for å få bedre kapasitet uten å miste stabilitet, og hvor store kan partiklene være? Vi har også jobbet med å optimalisere partikkelstørrelsen, forteller Andersen.

Partikler fra gass

For å lage en legering som fungerer i et batteri, bruker de både silisium og nitrogen i gassform. I en reaktor hvor de kan kontrollere

Den sorte linjen viser kapasitetsreduksjonen for batterier med ren silisium, mens den røde linjen viser IFEs silisiumnitrid-blanding, som har jevnt stabil kapasitet.

trykk og temperatur på begge gassene, kan de få grunnstoffene til å møtes under akkurat de forholdene de trenger for å lage partikler av silisiumnitrid.

– I reaktoren bygger vi større og større molekyler til de danner partikler. Det er som oppbygging av tåke, som bygges opp av flere molekyler vann, forteller Preston.

Reaktoren blåser partiklene som skapes, inn i et filter, hvor de etter en dags produksjon kan hente ut ca. 100 gram pulver. Reaktoren i seg selv er ganske uspektakulær: et lite rør koblet til et større maskineri av rør og ventiler og filtre.

Av dette pulveret lager de en løsning som de pensler på kobberfolie, som et lag maling.

Folien tørker, og så stempler forskerne ut sirkler av folien som de monterer i knappebatteriene.

Ut på markedet

Et tema som har blitt aktualisert de siste årene med veksten i elbilmarkedet, er utvinning av materialer til batterier. Kobolt som brukes i batterier, utvinnes blant annet i Kongo, under elendige forhold for arbeiderne, med utstrakt bruk av barnarbeid. Ved IFE deltar forskere også i et resirkuleringsprosjekt for å se på hvordan man kan beholde mer materialer i Europa i forbindelse med kassering av brukte batterier. I tillegg jobbes det for å produsere koboltfrie batterier.

– Kobolt er den største synderen på materialsiden. Koboltet finner du i katoden, mens vi fokuserer på anoden. På vår side, i anoden, er det lite som er kritisk. Silisium er veldig tilgjengelig. Det er det grunnstoffet som det finnes mest av i jordskorpen etter oksygen, sier Andersen.

– Og nitrogen er nitrogen, sier Preston. – 80 prosent av lufta er jo nitrogen.

– Mange av partnerne våre har grønnere produksjonsmetoder enn global standard, så vi har ikke så mye å gjøre med disse etiske dilemmaene akkurat her på IFE, men vi er så klart klar over dem på verdensbasis, sier Andersen.

Så hva gjenstår før forskerne på IFE kan sette seg i el bilen på Kjeller og ikke lade før de ankommer Berlin, 100 mil unna? Fra dagens vellykkede knappebatterier er det et stykke igjen.

– Vi må fortsatt forbedre materialet og oppskalere til battericeller som er relevante for bilbatterier, sier Andersen.

Nå har IFE tatt patent på Silicon X, og jobber i samarbeid med Kjeller innovasjon, et teknologioverføringskontor, for å prøve å kommersialisere materialet med tanke på større produksjon og å få det ut på markedet.

Det gjenstår ett år av prosjektet, men så langt har de stor tro på at fremtidens batteridrevne apparater og fremkomstmidler forbedres med deres oppfinnelse.

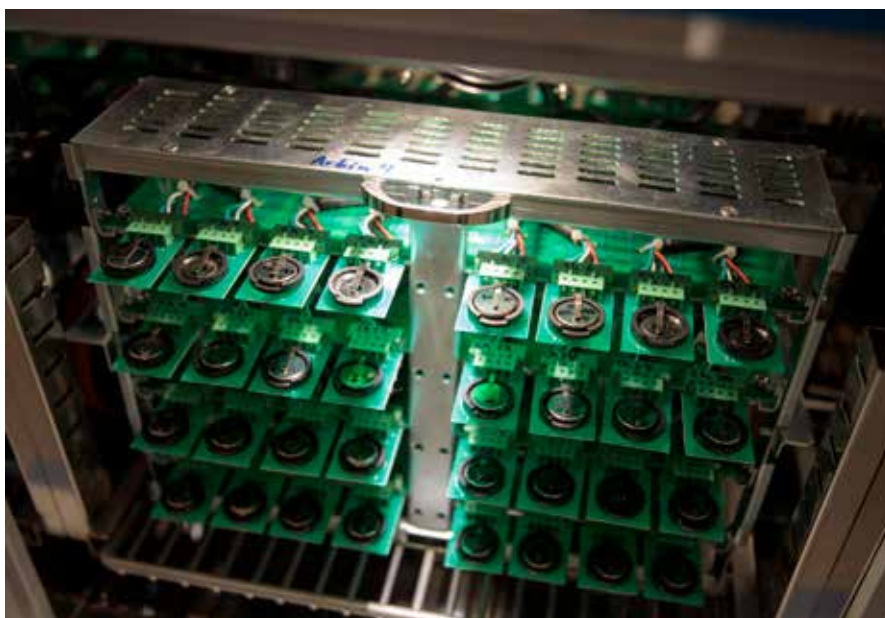
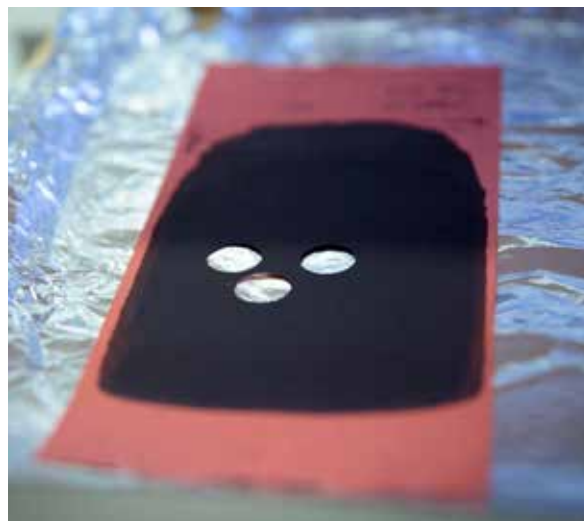
– Det er mange skritt på veien som må verifiseres, men resultatene er veldig lovende og gode, sier Andersen. ■

↑ Hanne Flåten Andersen viser hvordan batteriene monteres i lufttette glassbur, fylt med argongass.

→ Silisiumnitrid-blandingens pensles på kobberfolie før runde biter stemples ut og plasseres i batteriene.

↓ I slike skap testes Silicon X-materialet i vanlige knappebatterier.

Fra Humboldt til husmenn?

Tidvis dystopisk om utviklingen ved universitetene, men boken klarer likevel å inspirere til motstandskamp.

Den mest presise beskrivelsen av bokens tematikk finner jeg i Knut H. Sørensens bidrag, nemlig at «dagens norske universiteter [er] preget av interferens mellom det nyliberale tankegodset og kollegiale organisasjonsformer, mellom et utopisk målstyrings- og revisjonsregime og en praksis blant vitenskapelige ansatte der selvorganiseringen og vitenskapelige vurderinger spiller en stor rolle».

Det er nettopp denne «interferensen», mellom New Public Management og Humboldt så og si, som utgjør omdreiningspunktet for bidragene i boken, skrevet med utgangspunkt i en bekymring om vesentlige utviklingstrekk i universitetssektoren. Redaktør Aksel Tjora, professor i sosiologi ved NTNU, har samlet 30 forfattere fordelt på 22 kapitler, i en samling virkelighetsbeskrivelser sett fra de faste og (fortjenestefullt) midlertidig vitenskapelig ansattes utkikkspunkt. I ytterste konsekvens handler universitetskampen i bokens tittel om å yte motstand mot «administratorer og ledere som omformer universitetene til forretningsvirksomhet, og som er mistenksomme overfor de vitenskapelig ansattes motstand», som Tjora skriver i sitt eget bidrag i boken.

Boken veksler mellom prinsipielle og personlige perspektiver som utfyller hverandre på en god måte. Et bidrag forklarer det konkrete ideologiske grunnlaget og innholdet i New Public Management-tenkningen, mens et annet skildrer personlige opplevelser av avmakt og mangel på medbestemmelse i ulike råd på universitets-, fakultets- og instituttnivå. Vi får kritiske blikk på hvordan nye publiseringskrav har endret hele fagfelt, og selvrefleksjon om interne forsknings- og ansettelsesprosesser ved et navngitt institutt. Felles for alle bidragene er at de er grundige i sine redegjørelser, og at de samlet gir en god bakgrunn til å forstå konsekvensene av flere *parallell*e utviklingstrekk ved universitetene i dag.

Boken kan godt beskyldes for å være et kompendium av klagesanger om trykkende sko – der tematikkene er velkjente for alle lesere av Forskerforum: Kritikk av logikken bak tellekanter og publiseringspoeng, diskusjon om ansatte vs. valgte ledere, erosjonen av demo-

AKSEL TJORA (red.)
Universitetskamp
Scandinavian Academic Press, 2019
533 sider
Veil. pris: kr 399 / gratis for nedlasting

kratisk medvirkning, de negative effektene av toppstyrte sammenslåinger, kampen mot åpne kontorlandskap, kjønnskamp og kamp for det norske forskningsspråket har vært gjengangere det siste tiåret. Boken er i så måte en tilstandsrapport fra slagmarken, og man skal være sterk i ånden for ikke å la oppgittheten ta over etter hvert som et ganske dystopisk landskap tegnes opp.

Kanskje har man ikke noe annet valg en å inn ta en «tvangsironisk» holdning, som Pål Veiden skriver om i et av bokens første kapitler? I korte trekk handler denne holdningen om å gi lederne rett i sine mistanker, å være en ansatt som med vitende og vilje på visse plan nekter å forholde seg til pålegg og restriksjoner, og i stedet velger å dyrke kollegial lojalitet. Og det er nettopp denne kollegiale lojaliteten som gjentatte ganger gjennom boken fremheves som den mest effektive (og kanskje eneste)

motstandsformen. Den har også det fortrinn at den allerede finnes i systemet, og dermed ikke er noe som må bygges opp fra bunnen av. Enkelte inspirerende eksempler på initiativer for å synliggjøre motstanden og prøve å utvide sin egen kollegiale omgangskrets, som for eksempel gjennom initiativene New University Norway og ProtestPub ved NTNU, gir interessante perspektiver på potensialet i denne holdningen.

Boken veksler mellom prinsipielle og personlige perspektiver som utfyller hverandre på en god måte.

Når jeg likevel sitter igjen med et lite savn etter konkrete forslag på hvordan motstanden kan omsettes i systematisk, forskningspolitisk praksis på et mer omfattende nivå, er det sannsynligvis et savn jeg deler med bidragsyterne. For om boken tilbyr få forslag til konkrete, gjennomførbare måter å *oppskalere* motstanden på, innbyr den i aller høyeste grad til å tenke over det, og det synes også å være bokens hensikt.

Betimelig nok munner boken ut i det nærmeste vi kommer et slags manifest, nemlig den svært edruelege teksten til Knut Kjeldstadli med tittelen «Samfunnsnytte og fagforeninger». I motsetning til manifesten fra mer aggressive universitetsopprør i utlandet de siste årene, der kampen har foregått på barrikadene med regelrett okkupasjon av enkelte universitetsområder, er Kjeldstadlis forslag veldig *norsk*. Som et tredje alternativ til «to utilstrekkelige universitetsmodeller» – med en romantiserende idé om Humboldt på den ene siden og en markedsstyringslogikk som gjør oss til husmenn på den andre – foreslår Kjeldstadli *Samfunnsuniversitetet*, et «begrep som foruten å romme offentlig eie, impliserer å betjene allmennheten». Og det viktigste er kanskje at det allerede finnes en omfattende organisert struktur som kan fremkjempe en slik ny idé om universitetet: fagforeningene.

AV KJETIL VIKENE

Les intervju med redaktør Aksel Tjora på side 26.

Forsvarsskrift for Løkkeberg

Vi kunne ha fått noe nytt. I stedet blir biografien mest et forsvar mot gamle beskyldninger.

JOHANNE KIELLAND SERVOLL
Vibeke Løkkeberg. En kunstnerbiografi
 Fagbokforlaget, 2020
 512 sider
 Veil pris: kr 499

Halvveis i den nye biografien om henne sier Vibeke Løkkeberg at «jeg har ment noe helt annet med *Hud* enn å gjøre suksess». Løkkeberg sier det riktignok ikke til sin biograf, filmviteren Johanne Kielland Servoll ved Høgskolen Innlandet. Servoll har hentet sitatet fra Dagbladet 23. august 1986, noen dager etter at Løkkebergs storslåtte epos hadde blitt vist første gang for et publikum under filmfestivalen i Haugesund. Nå har skjellsordene mot den tre timer lange filmen så vidt begynt å hagle.

Servoll skrev i sin tid doktoravhandling om autoren, filmkunstneren som står for både idé, manus og regi, og som setter et personlig preg på sine filmer. Løkkeberg har hele tiden vært en slik auteur, og det har provosert. Valgene hennes om å bruke både seg selv, døtrene, ektemannen og niesen i bærende roller, med egne hjem som location, selvbiografiske elementer i historien, og et særegent, poetisk filmspråk, alt tuftet på et feministisk engasjement og høye kunstneriske ambisjoner, har gjort at mange, særlig norske filmkritikere og kulturjournalister, har syntet det har blitt for mye Løkkeberg. Når hun i tillegg, i kompaniskap med ektemann Terje Kristiansen, har vært offensiv i finansieringen av de ulike filmprosjektene, har beskyldningene om å tjene seg personlig rik på offentlig filmstøtte dessuten stadig dukket opp.

Og det var mye Løkkeberg noen tiår. Få kulturarbeidere har vel måttet tåle så mye strid som henne, og medieklippene om henne er mange. Servoll siterer flittig fra dem, det være seg anmeldelser, skandaleoppslag eller intervjuer, slik som det innledende sitatet. Det skaper etter hvert en slagside for biografien som sådan. For når Servoll ganske tydelig posisjonerer seg mot mesteparten av de negative oppslagene, går det dermed veldig mye krefter med på å forsvare og bygge opp under Løkkeberg. Det er et kleint utgangspunkt for en kunstnerbiografi. Og paradoksalt nok bidrar det til å fortsatt gi dagspressen definisjonsmakten, når historien om Løkkeberg blir fortalt i opposisjon til presseoppslagene. Her i biografien var det jo en gylden mulighet til å bringe inn andre blikk på Løkkebergs kunstneriske virke?

«Jeg skulle gjerne hørt Løkkeberg selv reflektere over forholdet mellom estetikk og etikk, mellom det politiske og det kunstneriske.»

Jeg hadde i første omgang ønsket meg mer av Servoll selv, hennes blikk og hennes lesninger av både film og litteratur. Som regissør har Løkkeberg laget tre dokumentarer, én kortfilm og fem langfilmer. Som forfatter har hun gitt ut seks romaner. Hva kjennetegner estetikken hennes? Er alt Løkkeberg har gjort, like bra, og hvis ja: Hvorfor er det egentlig bra? *Hud* ble for eksempel klippet og vist i tre ulike versjoner. Hva ble tapt, og hva ble vunnet i klippingen? Innledningsvis skriver Servoll at 1970-årenes credo om å gjøre det personlige politisk har vært bærende for Løkkebergs kunstneriske virke, og akkurat det får Servoll godt fram i biografien. Men jeg skulle gjerne hørt Løkkeberg selv reflektere over forholdet mellom estetikk og etikk, mellom det politiske og det kunstneriske.

For Løkkeberg lever jo ennå, i beste velgående. Servoll har gjort en rekke intervjuer med henne, og har siden latt henne lese gjennom manus. Kanskje har det bidratt til vel mye ærbødighet overfor biografiens subjekt. Det er lett å tenke at litt mer avstand hadde gjort Servoll selv tydeligere, og at det hadde gagnet biografien.

AV SIRI LINDSTAD

Å sette ord på smaken

En deilig bok spekket med gode sitater og en liten dash melankoli.

KNUT STENE-JOHANSEN
Smakens politikk
 Scandinavian Academic Press, 2020
 442 sider
 Veil. pris: kr 429

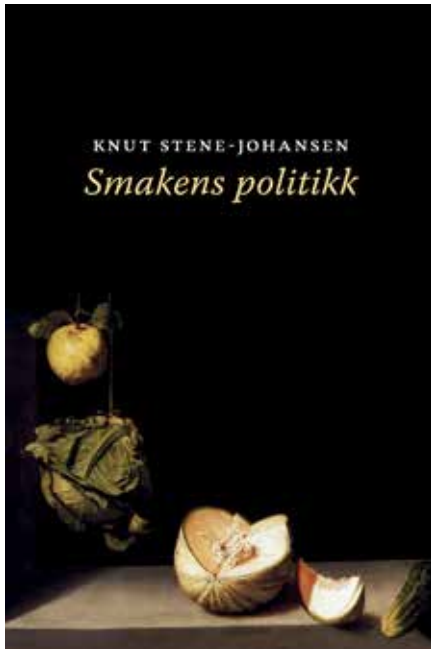
«Hva er smak?» spør Knut Stene-Johansen i sin nyeste bok, og gjennom seks ulike innfallsvinkler prøver han å sirkle inn et svar: filosofi, fysiologi, psykologi, politikk, billedkunst og litteratur – men mest av alt flaneres det omkring. Boka er et langt essay. Det er forholdet mellom den subjektive smak og de objektive standardene han undersøker, og det er særlig mat og måltider han er opptatt av, også i kunsten. Men kunst ernærer jo, den òg, den er i stand til å bringe forandring, ja, ennå snakker man om begrepet *katarsis*. Smaken ser etter det gode liv, sier Stene-Johansen, uten at det måtte bety at verken det stygge eller det vonde holdes utenfor. Kunsten kan kanskje ha en helende effekt?

Boka er både personlig og en intellektuell gjennomgang. Stene-Johansen er professor i litteratur, og har i sitt virke vært særlig opptatt av Frankrike, estetikk og gastronomi. Han har hatt matspalte i Morgenbladet, og har spist på steder og drukket viner andre bare kan drømme om. Og det får vi høre om! Maten og et konkret måltid er aldri langt unna, og så kobler han det han smaker, til sitt store bibliotek. Smak er et sammensatt fenomen, viser han; smak, og også avsmak, er noe som dannes, det er noe fysiologisk, selvsagt, men er definitivt knyttet til kultur.

Stene-Johansen skriver lett, ja, språket bærer preg av den oppstemthet et godt måltid kan gi. Slik er det i hvert fall når teksten er i nærheten av maten, og det vil si at det er først når halve kapitlet om filosofien er unnagjort, når vi går i gang med Schiller og menneskets *lekedrift*, at boka virkelig tar seg opp. Men etter det bæres det inn interessante ingredienser og smaker på rekke og rad. Som en ekte essayist går forfatteren i dialog med tenkere og tanker, og dem er det mange av. Han glir inn i de ulike stemmene som en kameleon, gjengir dem passe intenst, passe distansert, alltid velvillig, ofte litt lekent. Han er god til å formidle andres tanker, vi får servert foredrag som på en og samme tid er innforståtte og innførende. Han siterer velvillig. Jeg liker for eksempel det

«Stene-Johansen skriver lett, ja, språket bærer preg av den oppstemthet et godt måltid kan gi..»

Nye bøker av forskere

Montaigne sier om måtehold, at det må gjøres med måte.

Stene-Johansen har en stil som gjør at han kan få med seg *alt*: «Fra Briskeby går tankene til Montparnasse i Paris.» Det er skikkelig billig, og likevel, det virker. Grunnen er at han har et godt grep om stoffet, men det skyldes også forfatterstemmen. Den er suveren, og er samtidig offer, kanskje, for hva han et sted kaller «livets iboende risiko». Boka har i hvert fall islett av melankoli.

Påvirker det meg, tro, og gjør at jeg ikke alltid er helt sikker på om jeg får nok? For blir jeg egentlig mett, alle innfallsvinklene til tross? Er det ikke slik at rettene vi blir servert, er litt for små? Du begynner kanskje å tenke på noe på en litt ny måte, gjenkjenner noe, må lure litt, ja, blir pirret, men før du kommer ordentlig i gang, er det over; før du er blitt ordentlig mett, er det slutt. Likevel blir du ikke skuffet, for i samme øyeblikk bringes et nytt tema inn, og sånn fortsetter det. Dette gjelder også siste delen, om litteratur. Sulten i Hamsuns *Sult* er ingen metafor, argumenterer forfatteren, men er noe høyst konkret. Og etterpå kommer Proust, og så Blixen. Sluttan setter likevel et punktum, og det på en herlig måte.

AV AASNE JORDHEIM

BENTE ALMÅS OG JOHNNY GIMMESTAD
Stemmer fra innsiden
Norges Musikkhøgskole, 2020
76 sider
Veil. pris: kr 200

Dette er en publikasjon fra Senter for forskning i musikk og helse ved Musikkhøgskolen. Bente Almås har siden 2011 utviklet prosjektet Musikk i fengsel der studenter fra Musikkhøgskolen deltar med ulike konserter og workshoper. Boka inneholder samtaler med innsatte, studenter og fengselsansatte med tilknytning til prosjektet. Almås er førstelektor i musikkterapi ved Musikkhøgskolen, og har skrevet boken i samarbeid med journalist Johnny Gimmestad.

ELISABETH S. KOREN
Hedret og glemt. Krigsseilerne fra første verdenskrig og det norske samfunnet
Fagbokforlaget, 2020
249 Sider
Veil. pris: kr 399

Boka handler om krigsseilerne fra første verdenskrig, og om hvordan det norske samfunnet behandlet dem. Norge var nøytralt, men over 2100 sjøfolk på norske skip omkom som følge av krigen. Boka forteller om hvordan samfunnet har minnet dem som mistet livet i krigsforlis, om de økonomiske ordningene for krigsseilere og pårørende – og ikke minst om dem som falt utenfor. Elisabeth Solvang Koren er historiker og 1. konservator ved Norsk Maritimt Museum.

HÅVARD TEIGEN
Distriktspolitikkens historie i Norge
Cappelen Damm Akademisk, 2019
360 sider
Rettl. pris: kr 499

Boka skildrar utviklinga av norsk distriktspolitikk etter andre verdenskrigen. Ho startar med gjenreisninga av Nord-Norge og viser korleis denne politikken etter kvart kom til å omfatte utkantområde i Sør-Norge med tilsvarende utviklingsproblem. Boka diskuterer korleis distriktspolitikken har vore viktig ved store vendepunkt, som folkerøystingane om EF og EU. Håvard Teigen er professor i regional økonomi og politikk ved Handelshøgskolen Innlandet.

BETTINA S. HUSEBØ OG ELISABETH FLO (red.)
Eldreboken. Diagnoser og behandling
Fagbokforlaget, 2019
454 sider
Veil. pris: kr 599

Iboka treffer leseren eldre som er i god form og passer barnebarn. Andre er syke og pleietrengende. Her presenteres mange pasienthistorier om krevende livssituasjoner og utfordringer for pasienter, pårørende og helsepersonale. Boka er initiert av Senter for alders- og sykehjemsmedisin ved Universitetet i Bergen, og redaktørene er tilknyttet UiB. Bettina S. Husebø er professor ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin, og Elisabeth Flo er førsteamanuensis ved Institutt for klinisk psykologi.

FRÅ AKADEMIA

a) Høgskolen i Innlandet har søkt om å få bli universitet. Kva vart konklusjonen frå Nokut-komiteen som vurderte søknaden?

b) Politihøgskolen må truleg kutte talet på studantar, og ligg i strid med Justis- og beredskapsdepartementet om kor kuttet skal bli gjennomført. Kva for to studiestader er det striden står om?

c) I kva for by finn vi det biomedisinske forskingsinstituttet som er oppkalla etter nobelprisvinnaren Francis Crick?

d) På den nest siste dagen i 2019 vart den kinesiske forskaren He Jiankui dømt til tre års fengsel. Kva var brotsverket hans?

e) Ved kva for norsk universitet finn vi Institutt for geovitskap og petroleum?

BISKOPAR

a) Tidlegare biskop i Oslo, Gunnar Stålsett, vart i haust dømd til fengsel på vilkår for å ha gitt arbeid til denne ureturnerbare flyktningen frå Eritrea. Kva heiter ho?

b) Kva heiter biskopen i Oslo i dag?

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

c) Forutan å gi opphav til myten om julenissen er Sankt Nikolaus skytshelgen blant anna for angrande tjuvar, prostituerte og pantelånarar. I kva for land finn vi i dag restane av byen Myra, der han var biskop?

d) Kardinal og tidlegare erkebiskop George Pell er dømt til seks år i fengsel for seksuelle overgrep mot born. Kva land kjem han frå?

e) Kva er tittelen til Justin Welby, leiaren for den anglikanske kyrkja?

NY JOBB

a) Kva for tidlegare statsråd tok ved årsskiftet til som ny leiar for Norad?

b) Kven vart i november annonsert som ny toppsjef for Norwegian?

FOTO: PETER BAKEMA / WIKIMEDIA COMMONS

c) I februar pakkar Solveig Øvstebø kofferten og forlèt Chicago. Kva for stilling ventar henne i Oslo?

d) Kva fagforbund valde i fjor haust førsteamanuensis Lill Sverresdatter Larsen ved UiT som ny leiar?

e) Kven tok ved årsskiftet over for Espen Egil Hansen som redaktør for Aftenposten?

RAUDT OG GRØNT

a) Kva kallast det raude pigmentet som består av bly og oksygen og har formelen Pb_3O_4 ?

b) I november i fjor vart Det grøne kvelvet rana for verdier opp mot ein milliard euro. I kva for tysk by ligg dette museet?

c) Kva for parti var med i den raudgrøne regjeringa som sat frå 2005 til 2013?

d) Kva for afrikansk stat har eit namn som tyder «det raude landet»?

e) Kva for populær engelsk ballade med røter tilbake til 1500-talet er ofte (feilaktig) blitt tilskriven kong Henrik VIII – og har dessutan inspirert dette verket av Dante Gabriel Rossetti?

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

FRÅ AKADEMIA

- a) Negativ
- b) Stavern og Oslo
- c) London
- d) Han skal ha genredigert arvestoffet til eit tvillingpar.
- e) NTN

BISKOPAR

- a) Lulia Tekle
- b) Kari Veiteberg
- c) Tyrkia
- d) Australia
- e) Erkebiskop av Canterbury

NY JOBB

- a) Bård Vegar Solhjell
- b) Jacob Schram
- c) Direktør ved Astrup Fearnley Museet
- d) Sjukepleiarforbundet
- e) Trine Eilertsen

RAUDT OG GRØNT

- a) Mønje
- b) Dresden
- c) Ap, SV og Sp
- d) Eritrea (frå gresk *Erythraia*)
- e) Greensleeves

Forskerforum

– brot eller kontinuitet?

■ For 50 år sidan

Sannheten er at hele kulturen, hele den europeiske kultur er skapt av forbrytere, drankere, syfilitikere, sinnssyke, epileptikere, narkomane, homoseksuelle eller i det minste alvorlige psykopater, nevrotikere og iallfall tuberkuløse. Det er ikke de såkalte sunne krefter som skaper en kultur.

☛ Jens Bjørneboe sitert i nr. 2/1970 av Ting, forløperen for Forskerforum

■ For 25 år sidan

Det stjeler mye tid å måtte transportere barn over store avstander – enten til en perifer barnehage eller dagmamma.

– På Blindern er det i dag ganske få stipendiater som får barnehageplass, sier Hanne, og mange må bruke tid, penger og energi på å finne andre løsninger. Det er klart det går ut over forskningen.

☛ Doktorgradsstudent og småbarnsmor Hanne Svarstad sitert i artikkelen «Småbarnsmor og stipendiat – en vanskelig kombinasjon» i Forskerforum nr. 2/95

■ For 10 år sidan

De fleste veiledere er i kryssild fra flere hold og er godt plassert i tidsklemma: Artikler skal skrives, andre artikler skal fagfellevurderes, undervisning må gjennomføres, reiser til konferanser spiser tid, administrative oppgaver må utføres, bare for å nevne noe. Det er lett å la utkastet til studentene ligge bare et par dager til. Vurder derfor nøye hvor mange studenter du faktisk har kapasitet til å veilede på en god måte.

☛ Kjetil Reier-Røberg i kronikken Veilederrettreglene i Forskerforum nr. 2/10

HILDE VINJE

Medlem nr. 40324055 i Forskerforbundet

STILLING: postdoktor i biostatistikk ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)

UTDANNING: mastergrad i anvendt matematikk, som avsluttet en

lektorutdannelse i realfag, og doktorgrad i bioinformatikk, begge fra NMBU

KARRIEREMÅL: Det er spennende å være i academia, samtidig som jeg er glad i å undervise og ønsker å utvikle meg innen det.

Statistikkbok inspirerte til forskerkarriere

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Jeg forsker på hvordan undervisning kan forbedres, spesielt hvordan statistikkundervisningen kan tilrettelegges for å nå ut til flere studenter og forskere.

– Hvor tenker du best?

– På kontoret. Eller i bilen. Der det er stille. Selv om jeg egentlig er glad i å snakke!

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– *Statistikk for universiteter og høyskoler* av Gunnar G. Løvås. Jeg tok master i matematikk for å bli lektor, men da jeg ble øvingslærer i innføringskurset i statistikk, så fikk boka meg til å se mot statistikken og muligheten til å gå videre på en akademisk karriere.

– Hva skal til for å bli god i ditt fag?

– Statistikk handler ikke bare om å drille oppgaver, men også om å bruke tid på å forstå.

– Hva er tabu i ditt arbeid?

– Det er ikke akkurat tabu, men i mange fagmiljøer er det slik at hvis p-verdien er under 0,05, så betraktes resultatet som signifikant, hvis nivået er over, så er det ikke signifikant. I det siste har det vært en diskusjon om man skal bruke p-verdier i det hele tatt, og hvis man skal det, om man skal være så hard på 0,05-nivået, eller om man også skal se det i lys av situasjonen rundt.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Rot! Når det er mye å gjøre, så blir det fort rotete.

– Hvis du kunne tilbragt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?

– Olin College utenfor Boston i USA. De har bygd opp sin tekniske utdannelse fra scratch. Ansatte og studenter, på tvers av fagfelt, jobber prosjektbasert for å tilegne seg læring og finne ut hvordan samfunnsproblemer kan løses.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Jeg kunne godt fortsatt med matematikk og hvordan det kan læres bort på best mulig måte. Så: matematikdidaktikk.

– Hva ville du gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

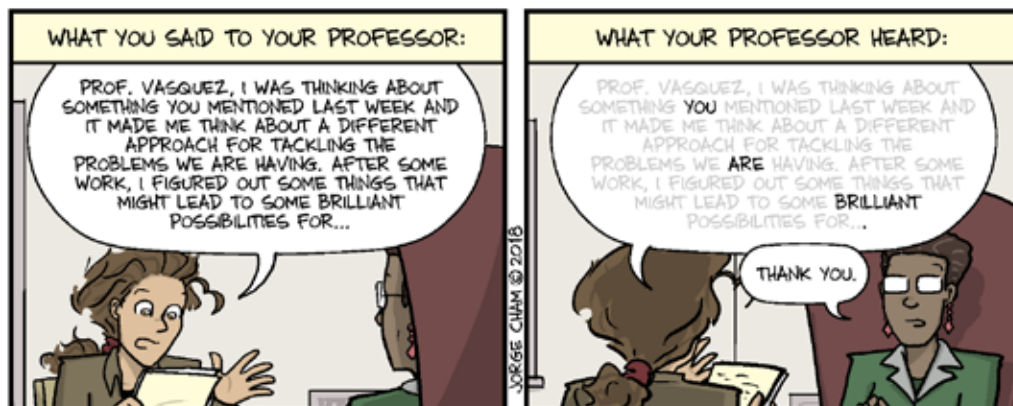
– Jeg ville fokusert på utdanning, undervisning i høyere utdanning og jobbet for å redusere midlertidigheten. Men Kunnskapsdepartementet gjør jo egentlig alt dette.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Gerne mer om midlertidighet.

♦♦ AV LINA CHRISTENSEN

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

Å lede kloke hoder

Går du i veien eller styrer i blinde, lammer du initiativ, aktivitet og kreativitet, skriver Hege R. Eriksen. Hun mener dårlig ledelse er et problem for norsk akademika.

Fusjonsbølgen i institutt-, universitets- og høyskolesektor har så vidt lagt seg, og vi står igjen med en rekke nye konstallasjoner som mildest talt er underlige, men like fullt vedtatt. Vi har fått store organisasjoner spredt over

enorme avstander, og ledelse ser ut til å være en av de mest oversette stordriftskostnadene. Tillit er en basisfaktor i all ledelse og er nå truet i viktige deler av instituttsektoren og norsk universitets- og høyskolemiljø.

Jeg var i mange år leder i en større kunnskapsorganisasjon og forsker på stress, mestring og helse. Nå møter jeg kolleger fra hele landet som er stresset. Negativt stresset. Jeg føler trang til å dele noen av mine refleksjoner om ledelse i norsk akademika.

AV HEGE R. ERIKSEN,
professor, Høgskulen
på Vestlandet

Prestasjoner

Min erfaring er at de fleste som jobber i en kunnskapsorganisasjon, har høye krav til egen prestasjon. De velger å jobbe i organisasjoner som er avhengige av deres kunnskap, og vil oppnå mer enn lønn og et sosialt fellesskap. De konkurrerer faglig i et tøft internasjonalt marked. Jeg har amerikanske kolleger og venner som aldri tar ferie. Kunnskapsarbeidere trenger ikke å motiveres av ledelsen, og en leder må ikke gå i veien for dem. En god leder jeg kjenner, kaller seg «administrerende tjener». For meg er det tre viktige prinsipper i ledelse av kunnskapsarbeidere:

- 1) Ikke gå i veien.
- 2) Du kan ikke styre i blinde.
- 3) Vær ærlig.

Går du i veien eller styrer i blinde, lammer du initiativ, aktivitet og kreativitet. Som leder må du være ærlig, opptre på en rettferdig måte og prøve å legge til rette for at beslutningene som tas, vil være til det beste for alle som blir påvirket av dem.

Anerkjennelse og muligheter

De aller fleste kunnskapsarbeidere er kreative og jobber hardt og målbevisst, som regel mye

mer enn det vanlig norsk arbeidstid skulle tilsi. Alle vil bli sett, og professorer lever (nesten) av ros alene. Hardt arbeid og manglende anerkjennelse fører til et opplevd misforhold mellom den innsatsen som ytes, og den belønningen man får. Fra forskning vet vi at hvis det er stor forskjell mellom det du tror skal skje med deg

(få gjort jobben din), og det som faktisk skjer (organisasjonen eller lederen går i veien for deg), så fører det til en stressreaksjon. Hvorvidt dette er en kortvarig reaksjon som gjør at du yter litt ekstra, eller om det gir en langvarig reaksjon som kan føre til sykdom og helseplager, kommer an på evnen til tilpasning samt ledelsens oppførsel. Belønning handler ikke så mye om lønn som det handler om muligheten for å forske og utvikle fagområdet, undervise og veilede, samt kunne påvirke egen situasjon.

Hvis du er leder med ansvar for å levere gode resultater, og leder slik at de ansatte ikke opplever muligheter og mestring, gagnar det neppe organisasjonen eller deg som leder. Du risikerer at de aller beste slutter, noen blir syke og forsvinner helt eller delvis fra din organisasjon, og andre vil omprioritere til beste for seg selv og det faget de er opptatt av. Ifølge en nylig avlagt doktorgradsavhandling av Jo Ese mener professorer at ledelsen og systemene i dagens akademika ikke klarer å ivareta den uavhengige forskningen godt nok. Ese sier til Forskerforum at det gjennomføres ulike former for passiv motstand fordi professorene ønsker å gi mer og bedre veiledning og undervisning til studentene, forske bedre og holde seg i større grad til de akademiske normene.

«Nå møter jeg kolleger fra hele landet som er stresset. Negativt stresset.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

Hvorfor skal jeg jobbe for deg?

Skal du klare å rekruttere og beholde de dyktigste medarbeiderne, må organisasjonen oppleves som nyttig og faglig relevant for den som skal jobbe der. Det å være forsker er ikke bare en jobb. Det er en profesjon, for enkelte et kall og for mange en livsstil som varer livet ut. Det kan høres merkelig ut, men mange har sin identitet, sin sosiale status og til dels selve meningen med livet knyttet til jobben. Hvor sunt dette er, er en annen diskusjon. Hvis organisasjonen skal beholde de beste hodene, er det lurt å huske at de ansatte sannsynligvis er både smartere og mektigere på sine områder enn det du er som leder. Jeg ser ledere som undervurderer dette. Høyt utdannede medarbeidere har mange ulike jobbmuligheter som gir en sterk følelse av uavhengighet. De vet at organisasjonens viktigste kapital er human kapitalen, det vil si dem selv. Jo flinkere de er, jo bedre vet de at de representerer organisasjonens viktigste ressurs. Organisasjonen trenger sannsynligvis dem mer enn de trenger organisasjonen. Mange mener at du som leder og organisasjonen du representerer, skal være takknemlig fordi de ansatte er der og øser ut av sin kunnskap, bruker sin arbeidstid og sin fritid til å gi viktige bidrag til samfunnet.

Hvis organisasjonen ikke møter den ansattes behov, så finnes det alltid en annen organisasjon som vil gjøre det. De ansatte har egne mål og visjoner. De vil ikke uten videre bytte disse med mål og visjoner fra en leder. Hvorfor skulle de det? De har som regel mer å tape enn å vinne på å endre retning. Dette tapet er det mange ansatte som nå opplever i det norske universitets- og høyskolesystemet.

Hør etter

En tidligere leder ved et av våre universiteter sa at ledelse ved universitetet er forhandlingsledelse. Dette betyr ikke at det ikke skal utøves ledelse. Det er behov for klare rammer og etiske regler som etterleves. Men, i en organisasjon med kompetente forskere må lederne også lytte til hva de som skal ledes, sier. Hør etter hva som faktisk blir sagt, og ikke bare konstaterer at forslaget du kom med nå, er forankret, og de ansatte har blitt hørt. Det siste er «likksomledelse». Dyktige medarbeidere har vanligvis

Akademisk ros

verdifulle ideer, erfaringer og kunnskap en leder har nytte av. Still åpne spørsmål og lytt nøye. Ikke snakk så mye selv. Hvis du ikke evner å høre etter, har du ikke bare kastet bort din tid, men de du skal lede, har også kastet bort verdifull tid. De føler seg lurte og blir dine motstandere og ikke medarbeidere. I en dialogisk lederstil tar man hensyn til sine ansattes bekymringer og involverer dem reelt før beslutninger tas, og ikke som en «øvelse» for å late som beslutningen er forknet.

Forståelse

Skal man lykkes som leder, må man kjenne sine medarbeidere og forstå sine ansattes behov og interesser. Kunnskapsmedarbeidere har som regel sterk lojalitet til personer, fag og fagmiljø utenfor organisasjonen de er ansatt i, som påvirker dem mye mer enn det en leder kan klare. Fellesskapet med andre forskere og fagmiljø kan være sterkere enn lojaliteten til egen organisasjon. Dette er blitt enda tydeligere i disse fusjonstider, hvor lojaliteten fra institusjonene til fagmiljø og ansatte oppleves som sterkt svekket.

Tillit

Tillit er en forutsetning for vellykket ledelse. Å bestemme seg for å følge en leder skaper usikkerhet, men har man tillit til lederen, så reduseres denne usikkerheten. Hvis ledelsen bidrar til at de ansatte kan nå sine mål og fremmer deres interesser, skapes tillit. Det hjelper ikke med ord, det må vises i konkret handling. Hvis ikke tillitsforholdet allerede er ødelagt, forventer de ansatte at en leder representerer dem, setter deres interesser over sine egne og ivaretar disse interessene på en god måte. Ikke lyv eller pynt på sannheten. Hvis de ansatte skal ha tillit til deg, så må du gjøre deg fortjent til det. Tillit er helt personlig og følger personen og ikke posisjonen som leder. Du kan delegere mye til dine ansatte, men da må du ha tillit til at de gjør det de skal. Hvis du ikke stoler på dine ansatte, hvorfor skal de stole på deg? Har du tabbet deg ut, så får du heller si det som det er.

Denne type lederskap er egentlig ikke så vanskelig, men krever en leder som er trygg, ærlig, forutsigbar og tydelig på institusjonens retning og overordnede mål. Huske at ambisiøse og intelligente mennesker ikke behøver å høre på deg om de ikke vil. De behøver i hvert fall ikke å gjøre som du sier. Som Jo Eise har vist, kan de komme til å miste engasjementet sitt, la være å bry seg, spille dumme eller opptre illojalt og prestere langt utover det som er foreskrevet. Lederskap handler om å balansere hensyn til oppdragsgiveren, tilgjengelige ressurser og menneskene i virksomheten. Ikke undervurder siste punkt. I bunn og grunn er ledelse av kunnskapsbedrifter forbausende likt alt annet godt lederskap.

Kritikk spiller ei viktig rolle i akademien. Både som rettleiarar, kollegaer og fagfellar er det å vurdere andre sitt arbeid ein viktig del av jobben vår. Føremålet med kritikken er å gjera forskinga betre og kvalitetssjekka at metodar og analysar held mål. Ordet kritikk har to litt ulike tydingar: 1) vurdering, dømning eller gransking, 2) klander, nedsettjande omtale eller misnøye. Etter mi erfaring skjer det litt for ofte at me kjem med kritikk i sistnemnte forstand. Kva form for kritikk bør me dyrka fram i akademien?

Då eg tok doktorgraden, hadde me ei ph.d.-gruppe kor me la fram tekstar for kvarandre. Etterpå gjekk me ut i lag. Dette var eit bra opplegg både fagleg og sosialt. Før møta sendte to av oss utkast som dei andre las. Folk jobba seriøst med tekstane, og eg kan ikkje hugsa at nokon kom med nedsettjande kommentarar. Men etter åtte–ti kritiske lesingar kunne eg sitja igjen med ei kjensle av å ha blitt vridd opp som ei vaskefille og kasta i eit hjørne. Summen av all kritikken, som fokuserte på kva som var problematisk, kunne vera overveldande. I det vidare skrivearbeidet var det fare for å kasta babyen ut med badevatnet, fordi ingen skildra spesifikt kva dei syntest var bra. På bakgrunn av denne erfaringa har eg ved høve argumentert for at me bør vera like konkrete når det gjeld positive tilbakemeldingar. For

det første er det enklare og meir motiverande, og for det andre peikar det ut ein kurs som kan dytta teksten i rett retning.

Fagfellekritikk – særleg den anonyme – ber litt for ofte preg av at fagfellen vart sur då hen las teksten og usensurert vidareformidlar dette til forfattaren. Nokon ausar ut av seg overordna slakt, plukkar på detaljar, rir eigne kjepphestar og krydrar med syrlege merknader. Det er kjipt å ta imot slik kritikk, og sjeldan særleg til hjelp i skriveprosessen. For ikkje lenge sidan var eg derimot gjennom ei eksemplarisk fagfellevurdering: Begge fagfellane hadde først skrive kva som var verdifullt med arbeidet eg hadde gjort. Deretter peika dei på overordna problem med teksten, og kom med konkrete forslag til løysingar. Til slutt lista dei opp punkt i teksten som burde rettast opp eller presiserast. Revisjonsarbeidet vart usedvanleg enkelt. Ikkje fordi kritikken ikkje var både omfattande og utfordrande, for det var han. Men eg opplevde det som ei spennande utfordring.

Når eg vurderer tekstar, plar eg skriva han ut og skribla i margin medan eg les. Det hender rett som det er at eg blir irritert, og kan koma til å skriva «?!», «kva meiner du her?!» eller «eg kjører det ikkje» i marginen. Men sånt går det ikkje an å senda frå seg, så eg legg frå meg teksten og gjer noko anna. Når eg så set meg ned og skriv tilbakemeldingar, spør eg: «Kva er bra med

AV HELGA EGGBØ,
seniorforskar ved
Nordlandsforskning

dette forskingsarbeidet?» Når eg først byrjar i den enden, er det som regel ikkje vanskeleg å finna noko som er bra, nesten uansett kor irritert eg først vart. Deretter spør eg: «Kva kan eg bidra med for at denne teksten skal bli betre, gitt det som er forfattaren sitt prosjekt?» Eg prøver å formulera nokre overordna innvendingar og konkrete forslag til løysing. Men som ein fagfelle skreiv til meg: Vurderinga av kva som er den beste løysinga, «overlater jeg til forfatteren.» Knusande kritikk framkallar naturleg nok vonde kjensler av å vera udugeleg og verdiløs, eller irritasjon og sinne over fagfellen eller rettleiaren. Slike negative kjensler sluker energi i staden for å gje energi til arbeidet. La oss derfor gjera det på ein annan måte. Det er rom for meir ros i akademien.

«Etter åtte–ti kritiske lesingar kunne eg sitja igjen med ei kjensle av å ha blitt vridd opp som ei vaskefille.»

Gjesteskribentene
skrivar sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Fred og fridom for Ungarn

23. oktober 1956 braut folkeopprøret i Ungarn laus. Studentane stod i spissen for ein oppstand for politisk fridom, økonomiske reformer og for at sovjetiske troppar skulle trekkje seg ut av landet. Dei sovjetiske styrkane slo ned opprøret. Tusenvis av ungararar vart drepne, og leiarane for opprøret vart avretta.

Bileta her er tekne i samband med Det norske studentersamfunds demonstrasjon i Oslo til støtte for opprøret. Mannen som snakkar i mikrofonen, er Johan Galtung, seinare kjend mellom anna som fredsforskar og medstiftar av fredsforskningsinstituttet Prio. Bileta høyrer til Museum for universitets- og vitenskapshistorie ved Universitetet i Oslo, og denne handskrivne meldinga ligg ved det eine biletet: «Johan Galtung gjør et forsøk på å roe demonstrantene til ro og orden.»

På denne tida hadde Galtung sona eit halvår i Oslo kretsfengsel etter å ha nekta å avtjene det siste halvåret av siviltenesta. Galtung har ein samansett fagleg bakgrunn: I 1956 fullførte han hovudfag i matematikk, og i 1957 vart han mag.art. i sosiologi på ei avhandling om fengselet som sosial institusjon.

NTB scanpix har òg bilete av eit liknande motiv med Galtung i politibilen. Datoen er der oppgjeven til å vere 28. oktober 1956, altså fem dagar etter at opprøret i Ungarn starta. Denne kjelda oppgjev at demonstrasjonen vart halden utanfor den sovjetiske ambassaden, altså i Drammensvegen 74, der Russlands ambassade ligg i dag.

KJELDER:

Store norske leksikon
Norsk biografisk leksikon
Wikipedia

Nyliberalismen er meg

Selv om de kan detaljstyre arbeidsmåter, klarer de ikke å kontrollere kroppene og følelsene våre fullstendig. Og dette er vår utvei, skriver Cecilia S. Salinas.

ARBEIDSLIV: Som antropolog forstår jeg fenomenet jeg studerer gjennom min egen kropp. Mitt sansende legeme er ikke et hinder for kunnskap, men kilden til kunnskap. Det var i møte med en sterk kroppslig reaksjon, da jeg åpnet en stappfull innboks en morgen tidlig i fjor i høst, jeg ble minnet på det: Den sterke kvalmen, hodepinen og svært rask åndedrett fortalte meg at nå var det på tide å si opp stillingen som mellomleder.

Det handlet om noe større enn følelsen av utilstrekkelighet i en alminnelig jobb. Det handlet om en dyptfølt forståelse av hvordan den nyliberale akademiske verden virker på mikronivå. Det gikk opp for meg at det jeg hadde lest om nyliberalismen, som både et program for økonomisk politikk og en politisk ideologi om at markeds-mekanismene er den beste måten å organisere utvekslingen av goder og tjenester på, ikke var noe fjernt og abstrakt. Nyliberalisme var meg. Jeg bidro selv til å opprettholde og reproducere den.

Stadig raskere tempo

Som personalleider på et universitet har jeg hatt mandat til å gjennomføre planer og vedtak besluttet langt fra der de settes ut i livet. Disse blir utviklet, ikke i dialog med en stadig mer utfordrende akademisk hverdag, men i dialog med tellekanter for publiserings-poeng. Insentivsystemet som oppfordrer forskere til økt publisering, er ikke synonymt med vitenskapelig fremgang. Mens det økes i antall publikasjoner og forfattere per vitenskapelig publikasjon, undrer jeg meg over hvor mange lesere de samme publikasjonene har. Dette insentivsystemet

AV CECILIA S. SALINAS, ph.d. i sosialantropologi

strømlinjeformer kunnskapsproduksjonen ikke bare gjennom publikasjonspoeng, men gjennom såkalt kandidatproduksjon – det vil si studenter som fullfører grader. Dette skjer i stadig raskere tempo.

Det er ikke lenger nok å undervise og forske, men ansatte i faglige stillinger møter stadig krav om å søke forskningsmidler, involvere seg i oppdragsforskning og produsere kandidater gjennom stadig raskere gjennomstrømming av studenter.

Jobben blir å sparke nedover

Min jobb som mellomleder består i å få ansatte til å produsere hurtig og effektivt. Det kalles tilrettelegging. Imidlertid, med begrensede økonomiske og menneskelige ressurser, blir tilrettelegging å sparke nedover og utøve kontroll og gi advarsel om reduksjon av forskningstid. Denne måten å drive høyere utdanning og forskning på fører kun til kortsiktig effektivitet.

Telling og måling av størrelser som ikke alltid lar seg fange i kvantitative termer, dreper kreativitet og motivasjon. Stadig flere målsettinger og oppgaver, uten samsvarende økning i menneskelige eller finansielle ressurser, er samtidig i ferd med å kvele vitenskapelig fremgang.

Sinte, oppgitte og frustrerte

På tross av den kule retorikken fremmer den nyliberale akademiske verdenen ikke innovasjon

og nytenkning, men repetisjon, konvensjon og innsnevring. For vi i academia har ikke tid til å gå i dypere samtaler med verken andres forskningsarbeid eller vårt eget datamateriale. Hvert minutt teller i en sammenheng hvor vi sliter med å holde oss oppdatert på våre egne fagområder og spesialiseringer. Som mellomleder blir den faglige oppdateringen et nesten umulig prosjekt i et hamsterhjul av krav om å administrere, drifte, kvalitetssikre, stramme inn, kontrollere, styre, undervise og veilede. Problemer blir også større når det ikke er gode strukturer på plass.

«Kravene kan jeg ikke møte uten å drive rovdrift på meg selv.»

Da jeg oppsøkte legen min tidligere i høst, sa hun: «Systemet tror vi er maskiner.» Grunnleggende behov som søvn og hvile må nedprioriteres. Og mens jeg har møtt stort press, tidsklemme og utilstrekkelighet på jobb hver eneste dag, møter jeg som småbarnsmor det samme hjemme. Kravene kan jeg ikke møte uten å drive rovdrift på meg selv. Mine kollegaer er i samme båt som meg. Vi blir like sinte, oppgitte og frustrerte, men vi yter ikke særlig motstand. Vi tilpasser oss sakte, men sikkert. Denne tilpasningen har ikke bare store kostnader for et individs liv, men for felleskapet og akademias kjerne.

«Vi må bare jobbe smartere!»

Jeg oppdaget egentlig fort hvordan min stilling innebar at jeg måtte opprettholde systemet som undergraver mulighetene for kunnskapsutvikling og akademisk frihet. Dette systemet innsnevrer allerede trange akademiske kår og begrenser universitetets autonomi. Tilsynelatende virker det som om universitetet har autonomi til å

vedta sitt budsjett, men finansieringssystemet legger sterke føringer som trumfer gode faglige argumenter. Faglige argumenter taper oftest kampen mot behovet for økte inntekter. På tross av mine overbevisninger har jeg hørt meg selv si den nå forslitte, nesten komiske setningen: «Strammere budsjett betyr ikke tapt kvalitet! Vi må bare jobbe smartere!»

Det er klart det kan være en viss sannhet i det, men dette kan fort brukes til å skvise så mye som mulig ut av ansatte som har mange krav fra før av. Konsekvensen er at kunnskapsrike akademikere velger å gå av med pensjon tidligere, at talentfulle forskere velger andre yrkesløp fordi de ikke makter råkjøret, og at kun noen få får det bedre på toppen av pyramiden. De nyliberale maktformene styrer og begrenser våre muligheter til å tenke, utvikle kunnskap og gjøre motstand.

Motstand i felleskap

Men selv om de kan detaljstyre arbeidsmåtene, klarer de ikke å kontrollere kroppene og følelsene våre fullstendig. Og dette er vår utvei. Ved å stoppe opp og lytte til våre kropp og følelser i systemet av effektivisering og tellekanter, har vi imidlertid sjanse til å gjøre motstand i felleskap. Vi vet at kunnskap er et resultat av overskudd av økonomiske ressurser, tid og energi. Dette er det motsatte av hva den nyliberale oppskriften presenterer for oss. Vi må ikke ubevisst internalisere at nyliberalisme er det eneste alternativet, at sosiale relasjoner og alt vi er, handler om økonomi. Vi må ikke være med på å konvertere mennesker til ressurser som kan bli utvunnet og utnyttet.

La oss ta makten tilbake slik av vi unngår en implosjon av den akademiske verdenen og kan fortsette å utvikle kunnskap som tjener menneskeheten og jordkloden. Vi kan finne veien tilbake til overskudd ved å starte med å ta våre kroppslige reaksjoner på alvor.

«På tross av den kule retorikken fremmer den nyliberale akademiske verdenen ikke innovasjon og nytenkning, men repetisjon, konvensjon og innsnevring.»

Stor variasjon i kjønnsbalanse

Generelle forklaringer på mangelfull kjønnsbalanse kan føre til maktesløshet og pulverisering av ansvar, skriver Vivian Anette Lagesen og Knut H. Sørensen. De tar til orde for det spesifikke.

KJØNNBALANSE: I kjølvannet av Minda Holms kronikk «Om å være kvinne i akademien» har det oppstått en viktig debatt om hvordan vi skal forstå kvinners vilkår i det akademiske systemet, og hvor utbredte disse vilkårene er. Silje Bringsrud Fekjær og Åse Røthing understreker betydningen av å vurdere nøye grunnlaget for generelle påstander om kvinners og menns muligheter. De blir kritisert av Øystein Gullvåg Holter og Knut Liestøl (se Forskerforum.no, red.anm.) som hevder at det er et tydelig mønster som gir kvinner dårligere vilkår for akademisk karriere enn menn – et mønster Holter og Liestøl beskriver som allment. Vi forstår viktigheten av å vise frem mekanismer som bidrar til å undergrave kvinners posisjon mange steder i akademien. Samtidig er det viktig å ha flere tanker i hodet samtidig, og vi mener det er noen fallgruver når det gjelder generelle diagnoser som dette.

En problematisk strategi

Internasjonal forskning er i stor grad preget av forsøk på å komme med generelle forklaringer på mangelfull kjønnsbalanse. Vi tror i likhet med Fekjær og Røthing at dette er en problematisk strategi. Både Holm, Holter og Liestøl peker utvilsomt på viktige utfordringer, særlig knyttet til uformell kjønnsdiskriminering. Spørsmålet er om deres observasjoner kan – eller bør – generaliseres? Formulert på en annen måte: Er det faktisk slik at kjønnsdiskriminering og ulikebehandling av menn og kvinner er et generelt trekk ved akademiske institusjoner som rammer alle kvinner? Er problemene med mangelfull kjønnsbalanse de samme overalt?

Bør være spesifikke

Det meste av norsk og internasjonal forskning har studert avgrensede fagområder, framfor alt de såkalte STEM-fagene (naturvitenskap, teknologi, ingeniørvitenskap og matematikk). Forskningen har i liten grad analysert forskjeller mellom fag og profesjoner med

AV VIVIAN ANETTE LAGESEN, professor, og
KNUT H. SØRENSEN, professor, Institutt
for tverrfaglige kulturstudier, NTNU

høy og lav kvinneandel. Et raskt blikk på kvinneandelen blant professorer på instituttnivå viser store variasjoner. For eksempel varierer denne andelen ved Det matematiske-naturvitenskapelige fakultet som Holter og Liestøl har studert, fra 0 prosent (Institutt for teknologisystemer), via 12 prosent (Institutt for informatikk) til 52 prosent (Farmasøytisk institutt).

Det er selvsagt mulig at kvinner møter kjønnsrelaterte motbakker også på institutter der andelen kvinnelige professorer er høy. Dette vet vi lite om, siden majoriteten av studier av fagmiljøer med et kjønnsperspektiv har analysert institutter/fag med dårlig kjønnsbalanse. Vår forskning på kjønnsbalanse ved instituttene på NTNU tyder på at fagmiljøet i mindre grad oppleves som problematisk og kjønnet når kjønnsbalansen er god. Unntaket er ubehagelige kulturkollisjoner på tverrfaglige møteplasser. Vi vil hevde at andelen kvinnelige professorer på et institutt er en god indikator på kvinners vilkår for karriere så vel som på kvaliteten ved det lokale arbeidsmiljøet. Det betyr at vi særlig bør rette søkelyset mot fag og institutter der kvinneandelen er lav eller synkende, for å avdekke årsakene til det. I stedet for å være generelle, bør vi være spesifikke.

Maktesløshet

Svakheten ved generelle forklaringer er – foruten at de er upresise – at de lett fører til pulverisering av ansvar. Når dårlig kjønnsbalanse forklares som et struktur- eller systemproblem, vil det fort skape en

følelse av maktesløshet som igjen kan brukes som unnskyldning for å ikke gjøre noe eller til å plassere ansvaret hos andre. Vår (og andres) forskning viser at noen disipliner og fagmiljøer i større grad enn andre er preget av trakasserende diskusjons- og omgangsformer som virker ekskluderende for mange kvinner (og en god del menn også). Slike fagkulturer må endres, og dette må skje både innenfra og etter påtrykk fra ledelsen.

Arbeid gir resultater

Instituttledere er pålagt et ansvar for å forbedre kjønnsbalansen, og det er ingen tvil om at de kan spille en viktig rolle også fordi de er sentrale i de lokale fortolkningene av politiske forventninger om internasjonal orientering og mobilitet og om å være fremragende. Samtidig viser vår forskning at mange instituttledere sliter med dette ansvaret fordi de mangler kompetanse på og ressurser til å sette i verk effektive tiltak, i tillegg til at de skal håndtere mange andre forventninger samtidig. Vi finner også at instituttledere i samspill med forskningsgruppelidere og andre ansatte med interesse for likestilling og kjønnsbalanse gjennom kontinuerlig arbeid har bidratt til at tidligere mannsdominerte institutter har forbedret kjønnsbalansen vesentlig. Andre NTNU-institutter er på vei som et resultat av økt innsats.

Spille hverandre gode

Økt konkurranse og stadig større vekt på fremragende forskning nevnes ofte som hindringer for kvinner. Det er ingen nødvendighet i dette. «Fremragenhets» og «kvalitet» kan tolkes på flere måter, og konkurranse kan oppleves som stimulerende av både kvinner og menn. Det forutsetter at det legges til rette for at ansatte

får «spille hverandre gode», og at de opplever at det er like vilkår for alle. En rekke studier viser imidlertid at kjønns- og andre fordommer mange steder undergraver kvaliteten på faglige vurderinger og dermed bidrar til urettferdighet. Ensidig vekt på publisering i bestemte tidsskrift bidrar heller ikke til den typen mangfold som stimulerer utviklingen og opprettholdelsen av sterke forsknings- og undervisningsmiljøer. Ansvar for dette ligger i første rekke hos ledelsen på alle nivå, inklusive faggrupeledere. Utviklingen av slike gode praksiser styrker kvinners karrieremuligheter, men bedrer også situasjonen for mannlige ansatte. Vår forskning viser at forandring er mulig, selv om det er for mange som ikke ser disse mulighetene.

«Kvinnefag» og «mannsfag»

Kjønnsbalansen blant professorer er blitt bedre. Kvinneandelen har vokst med om lag ett prosentpoeng per år siden 2000. Bak denne utviklingen skjuler det seg imidlertid store forskjeller mellom fag og profesjoner. På noen fagområder har veksten i andelen kvinnelige professorer vært vesentlig høyere enn gjennomsnittet, mens andre institutt har liten endring eller til og med tilbakegang. I tillegg ser vi at kjønnsbalansen varierer betydelig mellom forskningsgrupper og subdisipliner. Vi risikerer derfor at det om noen år vil være tilnærmet kjønnsbalanse på aggregert nivå, mens det forblir store forskjeller mellom institutter og disipliner.

Vi ser allerede klare tendenser til at det utvikler seg «kvinnefag», mens mange «mannsfag» forblir mannsdominerte. Dette er en uheldig utvikling. Kjønnsbalanse er viktig i alle disipliner og institutter for å skape gode og inkluderende fagmiljøer. Foreløpig er det viktigst å øke kvinneandelen innenfor akademiske toppstillinger. Samtidig må vi følge med på og jobbe med kjønnsbalanseutviklingen på alle nivå og i alle fagfelt for å motvirke kjønnssegregering.

«Er problemene med mangelfull kjønnsbalanse de samme overalt?»

Treng nasjonale språkkrav

Fast, vitenskapelig tilsette ved universiteta må ha god nok norskkompetanse til å utføre alle oppgåvene sine. Derfor treng vi allmenne språkkrav, skriv Gunnar Skirbekk.

SPRÅK: Eit norsk universitet er ikkje ein frittstående, einfagleg forskingsinstitusjon. Fast tilsette i ordinære vitenskaplege stillingar ved statleg finansierte norske universitet skal (i) forske, sjølvkritisk og nyskapande, og (ii) undervise i fagfeltet dei høyrer til, men også (iii) ta del i institusjonsinterne komitéar og kommisjonar, og dessutan (iv) bidra til å oppfylle universitetets samfunnsoppdrag, både ved innverknad ('impact'), til dømes i form av vitenskapsbasert rådgjeving ('science advice'), for eksempel ved å vere med på å utarbeide offentlege utgreiingar (til dømes NOU-ar), og ved å ta del i den offentlege samtalen. Det er dette dei er betalte for, dei som er tilsette i faste ordinære vitenskaplege stillingar ved norske universitet.

A-lag og B-lag

For å kunne utføre dette må dei tilsette i slike stillingar ha den kompetansen i norsk som trengst for å kunne gjere alt dette. Dei som ønskjer å bli fast tilsette i ordinære

AV GUNNAR SKIRBEKK, professor emeritus, Filosofisk institutt og Senter for vitenskapsteori ved Universitetet i Bergen

vitenskaplege stillingar ved norske universitet, må derfor innan rimeleg tid kunne dokumentere at dei har den norskspråklege kompetansen som trengst, i det aktuelle fagmiljøet, med tilhøyrande institusjonelle ordningar.

Korleis kvar og ein oppnår ein slik norskspråkleg kompetanse, må vere opp til den enkelte. Men på nasjonalt nivå bør det vere visse allmenne reglar og rutinar som sikrar at fast tilsette innan ei rimeleg tid er i stand til å utføre alle dei arbeidsoppgåvene som dei er betalte for å utføre.

Dersom det ikkje skjer, vil det oppstå ei skeivfordeling av arbeidsoppgåver på dei enkelte institutta: Vi får eit A-lag av utlendingar utan tilstrekkeleg norskkunnskap som kan konsentrere seg om eiga forskning og relatert undervisning, og

eit B-lag av norskkunnige som i tillegg gjer alt det andre. Dette vil vere ein usolidarisk og uholdbar tilstand – og naturlegvis også ei fagforeiningssak, mellom anna for Forskarforbundet.

Fagrelevant norskkunnskap

Derfor treng vi visse allmenne reglar om norskkompetanse for fast tilsette i ordinære vitenskaplege stillingar ved norske universitet.

Slike allmenne krav må sjølv sagt handhevast med skjønn, både med omsyn til arbeidsoppgåvene i ulike fagmiljø, og også med tanke på om vedkommande har spesielt attraktive faglege kvalifikasjonar: Dersom Einstein skulle gjenoppstå og søkje fast stilling ved eit norsk universitet, måtte han sjølv sagt få ytre seg på tysk eller engelsk!

Dessutan, testen bør gjelde

fagrelevant, funksjonell norskkunnskap, med tanke på dei arbeidsoppgåvene som stillinga omfattar. Det bør i så måte ikkje vere ein allmenn språktest, der kravet om ordtilfang kan vere meir oppfattande.

På nasjonalt nivå bør det derfor etablerast visse allmenne reglar og rutinar, som blir tydeleg omtala i utlysingsteksten, slik at dei som søker på faste vitenskaplege stillingar ved norske universitet, er klar over kva dei går til.

Til dømes, som eit forslag: Etter to år melder det universitetare datasystemet automatisk at det blir tillyst ei prøve i fagleg relevant norskkompetanse, i form av ei open offentlig førelæring på norsk, om eit oppgitt fagleg tema, etterfølgd av ein norskspråkleg diskusjon med ein opnemnd eksamenskommisjon av norskspråklege fagkollegaer, som på denne bakgrunnen anten godkjenner eller underkjenner den norskspråklege prestasjonen.

Dersom resultatet er negativt, stoppar lønsutbetalingane og tilsettingsforholdet blir avslutta – så sant det ikkje er klare og eksepsjonelle grunnar for at vedkommande likevel kan tilsetjast i ei fast vitenskapleg universitetsstilling, og ikkje berre engasjerast på åremål med eit spesialoppdrag.

Nei, Helgheim har ikke litt rett

Forskerforum bommer når bladet forsvarer Jon Helgheims angrep på forskningen, skriver lederen av Forskerforbundet.

FORSKNING: «Jon Helgheim får krass kritikk for å så tvil om forskningens troverdighet. Men har han ikke litt rett?» spør Forskerforum på forsiden til sitt første nummer i 2020, under overskriften: «ET OPPGJØR MED FORSKNINGEN.»

Over seks sider inne i bladet tar Forskerforum så opp det økende problemet med ikke-reproduserbar forskning, publiseringspress og røvertidsskrifter, og problematiske insentiver i finansieringssystemene. Hvis det var dette Frps stortingsrepresentant Jon Helgheim hadde tatt opp i sin tirade på Twitter eller i gjentatte avisartikler, hadde Forskerforbundet stått på Helgheims side. Dette er velkjente problemer som Forskerforbundet, i likhet

AV GURO ELISABETH LIND, leder av Forskerforbundet

med de fleste forskere og politikere, er opptatt av å gjøre noe med. Det er ingen tvil om at det er betydelige svakheter i forskningssystemene, blant annet knyttet til tellekanter, finansiering og publisering, noe vi selv har tatt opp en rekke ganger, også på vårt årlige forskningspolitiske seminar.

Men det er ikke dette som er Helgheims anliggende. For hva var det Helgheim sa?

«Det finnes ingen standarder for hva som er reell forskning og ikke. Alle kan kalle seg forskere om

de vil. Dersom forskernes utsagn ikke stemmer med lett tilgjengelig informasjon, så er det en av mange grunner til å være skeptisk.»

Dette utsagnet er, uansett hva man måtte mene om reproduserbarhet i moderne medisinsk forskning eller problemer med telekanter, dypt problematisk.

For finnes det virkelig ingenting som skiller konklusjonen i en forskningsrapport fra et hvilket som helst tilfeldig utsagn om det samme temaet?

Svaret er at jo, det gjør heldigvis det. Til tross for alle svakheter finnes det noen standarder for forskning (vitenskapelig metode, fagfelleevaluering, etiske komiteer og så videre) som gjør at konklusjonen i en forsknings-

rapport er verdt å legge større vekt på enn det Helgheim kaller «lett tilgjengelig informasjon». Vitenskapen er ikke perfekt, men den er – tross alt – det beste vi har.

Helgheim har i flere debattinnlegg utdypet det som er hans egentlige anliggende: at forskere han er uenig med på innvandrings- og justisfeltet, i virkeligheten er aktivister med en politisk agenda. Det samme synet kom til uttrykk da Kristin Clemet nylig anklaget tre norske økonomer for å være preget av et ståsted på venstresiden, da de på faglig grunnlag kritiserte regjeringens ulikhetsmål. Og dette er fortsatt ikke i nærheten av hva klimaforskere og kjønnsforskere opplever i land som USA, Polen og Ungarn. Disse politiske angrepene på forskning kan ikke få stå ubesvart. Og det er skivebom når Forskerforum roter Helgheims anklager om politisert forskning sammen med legitim kritikk av forskningssystemene.

Korrupt medisinsk forskning

Offentlig ansatte forskere lar seg påvirke av farmasøytisk industri, skriver Helge L. Waldum, som mener problemet er utbredt internasjonalt.

FORSKNINGSETIKK: Jeg leste med stor interesse artikkelen i Forskerforum nr. 1/2020 om hvorvidt forskerne gjør seg fortjent til tilliten. Utgangspunktet var et innlegg av stortingsrepresentant Jon Helgeheim som reiste tvil om konklusjonene alltid var i samsvar med innsamlede data, og om standarden var god nok. Forskerforum tok dette opp i bredere sammenheng, nemlig om en kan stole på forskning.

Kommersielle interesser

I starten av artikkelen tas det opp at kanskje 50–60 prosent av alle publikasjoner innen medisin ikke er reproducerbare. Jeg har drevet med medisinsk forskning i 45 år, og har gjennom disse årene høstet erfaringer som har gjort meg betenkt.

I starten av min karriere tvilte jeg ikke på at forskningen, i hvert fall fra angelsaksiske og nordeuropeiske land, var fri for korrupsjon, altså ren. Dette var nok også i hovedsak riktig i slutten av 70- og begynnelsen av 80-årene. Etter hvert har kommersielle interesser knyttet til medikamentutvikling blitt så stor at korrupsjon og smøring finnes i basalmedisinsk og klinisk medisinsk forskning i alle land. Dette skyldes økende samrøre mellom offentlige institusjoner og farmasøytisk industri. Jeg har alltid akseptert at farmasøytisk industri, slik som andre private bedrifter, gjør hva de kan for å

AV HELGE L. WALDUM, professor ved Institutt for klinisk og molekylær medisin, NTNU

tjene mest penger. Problemet er at de offentlig ansatte forskerne lar seg påvirke.

«Feil» resultater fører til refusjon

Jeg er sjefsredaktør i et av Norges få vitenskapelige tidsskrift med et visst internasjonalt renommé (Scandinavian Journal of Gastroenterology) og vet at vi forsøker å følge rent vitenskapelige kriterier.

Imidlertid har jeg ikke de samme erfaringene ved innsending av arbeider til andre tidsskrift, gjerne også blant de mest renommerte på fagfeltet. Dersom det er funn med direkte eller indirekte negative implikasjoner for farmasøytiske preparater med høy omsetning, er det en tendens til at arbeidene blir refuserte basert på resultatene, selv om det ikke påvises feil ved anvendt metodikk.

En svakhet i systemet er det i tillegg at det er upopulært å påpeke feil i andres arbeider. Når jeg har funnet andre resultater enn det som er den rådende oppfatningen, har jeg først revurdert egne metoder. Dersom mine metoder fremstår som enkle og robuste uten muligheter for åpenbare feil, har jeg etterprøvd de arbeidene som har

vist andre resultater, og ofte funnet metodefeil der. Dersom en av disse forfatterne får mitt arbeid til vurdering, vil vedkommende som oftest refusere det på grunn av resultater som avviker fra hans egne.

Derfor har mange av våre arbeider vært publisert i tidsskrift av middels «impact», og er sjelden refererte, noe som indirekte har svekket oss. Tidligere var det en uskrevet lov for de vitenskapelige tidsskrift å publisere leserbrev med kritikk av enkelte punkter i en publisert artikkel. Nylig publiserte Gastroenterology, det høyest rangerte tidsskriftet innen mitt fagfelt fordøysessykdommer, en lederartikkel om medikamentell hemming av magesyreproduksjonen. Konklusjonen var at dette var uten vesentlig risiko. Jeg sendte inn et leserbrev der jeg påpekte en rekke mangler ved lederartikkelen. Etter kort tid fikk jeg beskjed tilbake om at mitt innlegg ikke var relevant og var uten betydning. Jeg har foreløpig publisert mitt refuserte leserbrev i Encyclopedia, og det kan leses der.

Mangel på faglig begrunnelse

Gjennom alle disse forskningsårene har jeg tatt vare på all korrespon-

danse med tilbakemelding fra tidsskriftene, da jeg har visst at den negative mottakelsen mange av arbeidene har vært møtt med, ikke har vært faglig, vitenskapelig begrunnet. Vinteren 2019 gjorde jeg ferdig et bokmanuskript basert på disse erfaringene, og sommeren 2019 ble det underskrevet en avtale med et amerikansk forlag om publisering. Primo desember sendte jeg inn endelig utkast samtidig som jeg sendte inn forespørsel til et par tidsskrift om å trykke noen sider som faksimile i boka. Da fikk jeg mail tilbake fra bokforlaget at det allikevel ikke ville trykke boka, uten at noen begrunnelse ble gitt. Dette illustrerer vel graden av åpenhet og sannhetssøken.

Jeg vil også gratulere Forskerforum for å ha tatt opp prinsippene for evaluering av forskere. En har inntrykk av at det å være medforfatter blant mange andre av en artikkel publisert i et høyt rangert tidsskrift tillegges svært stor vekt, uten at bidraget kanskje er så stort. Heller ikke i de mest renommerte tidsskriftene er reproducerbarheten så mye større enn i øvrige tidsskrift. Videre viser det seg i ettertid at langt fra alle artiklene har hatt teoretisk eller praktisk betydning.

I evaluering av søkere til vitenskapelige stillinger burde en ideelt sett også legge vekt på hvilken teoretisk og praktisk betydning («impact») eldre arbeider (for eksempel >5 år) har hatt.

Til slutt vil jeg bemerke at jeg ofte har undret meg over at det gis så mye forskningsmidler til prosjekter som ikke synes forskbare, eller der problemstillingen er så banal at det ikke er verdt å forske på den.

«Jeg har drevet med medisinsk forskning i 45 år, og har gjennom disse årene høstet erfaringer som har gjort meg betenkt.»

Feirer medlemsrekord

Aldri før har så mange forskere og kunnskapsarbeidere organisert seg i Forskerforbundet.

– Vi er ekstra glade for den høye medlemsveksten blant stipendiater, sier generalsekretær Hilde Gunn Avløyp. Ved årsskiftet 1.1.2020 var 23 257 personer medlemmer av Forskerforbundet. Det innebærer en medlemsvekst på 2,49 prosent fra året før. Veksten blant yrkesaktive medlemmer er 3,15 prosent, og veksten blant stipendiatene er på hele 13,7 prosent.

– En målrettet stipendiatkampanje høsten 2019 er en viktig grunn til at over 500 stipendiater meldte seg inn i løpet av fjoråret. Vi prioriterer stipendiatenes lønn, arbeidsvilkår og rettigheter høyt i arbeidet vårt, så vi er veldig glade for denne veksten, sier Avløyp.

– Lisenskrav utfordrer den akademiske friheten

– **Vi har** lenge ment at den mest åpne lisensen som legges til grunn for åpen tilgang i Plan S, utfordrer forskernes rettigheter. Units nye utredning støtter langt på vei dette synet, sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind. Hun mener krav om åpen publisering verken må begrense forskernes mulighet til å velge hvor man publiserer, eller under hvilken type lisens.

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Unit av førstemanuensis Torger Kielland

ved det juridiske fakultetet ved Universitetet i Bergen. Forskerforbundet har vært en sterk pådriver for at utredningen skulle gjennomføres, og leder Guro Elisabeth Lind mener rapporten vil bli sentral i det videre arbeidet med åpen publisering.

Innspill til statsbudsjettet for 2021

Forskerforbundet har sendt et første innspill til regjeringens arbeid med statsbudsjettet for 2021. Der foreslår vi at ABE-reformen stilles i bero fra og med budsjettåret 2021 og inntil det foreligger en bred, kunnskapsbasert evaluering av konsekvenser for kvalitet og effektivitet i tjenestene.

Forskerforbundet mener Norges forskningsambisjoner forutsetter en sterkere satsing på forskerrekuttering og forskerkarrieren. Vi foreslår at det settes av 10 mill. kr i statsbudsjettet til å gjennomføre en utredning av forskernes arbeidsvilkår og karriereutvikling i hele forskningssektoren.

Nytt fra Hovedstyret

På årets siste styremøte vedtok Hovedstyret ny lønnspolitikk for Forskerforbundet 2020–2022. Denne erstatter den lønnspolitiske strategien 2017–2019. Politikkdokumentet blir lagt ut på våre nettsider.

Forskerforbundets Opphavsrettsutvalg ble gjenoppnevnt for en toårsperiode. Utvalget ledes av professor Olav Torvund. Det ble også vedtatt å oppnevne et ekspertutvalg som skal gi råd til Hovedstyret i arbeidet med gjennomgang av styringspolitikken for statlige universiteter og høyskoler.

Sier opp avtale med Spekter

Forskerforbundet og Tekna har hatt en avtale med Spekter, som har sikret blant annet helseforetakene muligheten til å ansette personer midlertidig i stillinger som postdoktor og stipendiat. Nå sies avtalen opp, fordi den praktiseres feil.

– Dessverre opplever vi at avtalen flere steder ikke etterleves, eller er tydelig kommunisert ut til Spekters medlemsvirksomheter. Ved flere anledninger har vi opplevd at

virksomheter, med støtte fra Spekter, tolker og praktiserer avtalen i strid med avtalens intensjon, sier Vegard Thorbjørnsen, seniorrådgiver i Forskerforbundets tariffseksjon.

Utvalg skal gi råd om museumsforskning

Kulturdepartementet har oppnevnt et utvalg som skal gi råd om hvordan arbeidet med forskning i museene kan videreutvikles og styrkes i tiårene fremover. Utvalget skal ferdigstille sitt arbeid på forsommeren 2020. Rapporten fra utvalget tas med inn i arbeidet med Kulturdepartementets stortingsmelding om museum, som planlegges ferdigstilt ved årsskiftet 2020/2021.

Departementet ønsker å belyse hvordan forskningen i museene kan styrkes og sikres et høyt nivå framover. Dette gjelder både museenes vitenskapelige produksjon og publisering, museenes rekruttering til og understøttelse av forskningsarbeid og forskningens innretning og nedslag.

Nye forslag skal begrense midlertidige ansettelser

Ei arbeidsgruppe med representanter fra universiteter og høyskoler har levert en rapport til Kunnskapsdepartementet med forslag til tiltak for å redusere bruken av midlertidighet. Noen av forslagene er gode, andre er mer problematiske. Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind roser likevel initiativet.

– Det er veldig bra at vi har en utålmodig statsråd som forventer rask nedgang i bruken av midlertidighet ved universiteter og høyskoler, og som presser på for dette. De nyeste tallene viste at midlertidigheten bare gikk marginalt ned i 2019, til tross for sterke politiske signaler over mange år. Nye tiltak må stå i forhold til dette, sier Lind.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets** største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet har over 23 000** medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet arbeider for** høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende tillitsvalgtkurs i mars 2020:

- 10. mars: Styrearbeid i lokallaget, for alle med verv i lokallag
- 11.–12. mars: Pensjon i praksis
- 17.–18. mars: Retorikk og presentasjonsteknikk (Bergen)
- 19.–20. mars: Grunnopplæring i lov- og avtaleverk i kommunal og privat sektor
- 30.–31. mars: Omstillingskurs for tillitsvalgte.

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjæstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjøbli, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** **Generalsekretær:** Hilde Gunn Avløyp.

Stab: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Synne Freberg, rådgiver Brit Helen Hesselberg, informasjonsleder Unn Rognmo, seniorrådgiver Renate Storli. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, konsulent Marit Søimer, IT-konsulent Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomirådgiver Lina Haugland, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Sofie Kjellgren, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinellise Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Inger Marie Højfeldt, konsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Stipendiatvekst ga medlemsrekord

Forskerforbundet går inn i det nye året med rekordmange medlemmer. En viktig årsak er at over 500 stipendiater meldte seg inn i 2019. Nyinnmeldte Maren-Helene Høie Degnes håper Forskerforbundet vil kjempe for høyere stipendiatlønn.

Aldri før har flere vært medlem av Forskerforbundet. En av dem er Maren-Helene Høie Degnes, stipendiat ved Fødeavdelingen på Rikshospitalet i Oslo. I likhet med over 500 andre doktorgradsstipendiater, meldte hun seg inn i Forskerforbundet i 2019.

Bakgrunnen var stipendiatenes lønnsnivå på jobben.

– Lønna til stipendiater på sykehusene ligger lavere enn i staten, og lønnsveksten er tilnærmet null sammenlignet med både staten og samfunnet ellers. Det vil jeg gjerne gjøre noe med. Jeg diskuterte med Forskerforbundets tillitsvalgte her på Rikshospitalet, som kunne hjelpe meg med å ta saken min videre. Derfor ble Forskerforbundet et naturlig sted å engasjere seg for meg, sier Degnes.

Hun er utdannet bioinformatiker fra NMBU og tilhører forskergruppen Mor-foster-interaksjon, der hun forsker på proteiner som produseres av morkaken.

– Vi forsøker å forstå fysiologien til morkaken. Det er et organ det er utfordrende å forske på, siden det er så utilgjengelig. Forskergruppen har utviklet en egen metode for å undersøke morkaken, og et av målene er å forstå hvilke signaler morkaken sender, slik at vi kan oppdage viktige faresignaler. Vi er et tverrfaglig miljø, med blant andre leger, jordmødre og ernæringsfysiologer, forteller hun.

Mange stipendiater henvender seg til Forskerforbundet med spørsmål knyttet til veiledning, permisjon eller ansettelsesforhold. Ofte er de usikre

på hvilke rettigheter de har.

– Å være fagorganisert gir deg en sikkerhet og gode forsikringsavtaler. I tillegg håper jeg at Forskerforbundet får til å hjelpe meg i lønnsforhandlingene. Dette er gode grunner til å være organisert, mener Degnes.

Satser på stipendiater

Generalsekretær Hilde Gunn Avløyp i Forskerforbundet er glad for veksten blant stipendiater.

– En målrettet stipendiatkampanje høsten 2019 er en viktig grunn til at over 500 stipendiater meldte seg inn i løpet av fjoråret. Vi prioriterer stipendiatenes lønn, arbeidsvilkår og rettigheter høyt i arbeidet vårt, så vi er veldig glade for denne veksten, sier Avløyp.

Hun understreker at rekruttering er en hovedprioritering også i 2020. Siden 2017 er flertallet av norske arbeidstakere ikke lenger medlem av en fagorganisasjon – organisasjonsgraden er på under 50 prosent. I akademikeryrker og høyskoleyrker var imidlertid 85 prosent av arbeidstakerne organiserte i 2014.

– Det norske arbeidslivet er preget av tillit og samarbeid. En viktig grunn til det, er at så mange arbeidstakere er organisert. Vi jobber systematisk for økt organisasjonsgrad i kunnskapssektoren, og vil i året som kommer blant annet forsøke å rekruttere flere utenlandske arbeidstakere, avslutter Avløyp.

Medlemsrekord i Forskerforbundet

- Ved årsskiftet 1.1.2020 var 23 257 personer medlemmer av Forskerforbundet. Det innebærer en medlemsvekst på 2,49 prosent fra året før.
- Veksten blant yrkesaktive medlemmer er 3,15 prosent, og veksten blant stipendiaterne er på hele 13,7 prosent.
- Verver du nye medlemmer til Forskerforbundet, får du vervepoeng som kan tas ut i gavekort. Ett nytt medlem er verdt 500 kroner, to medlemmer 1500 kroner. Mer informasjon finner du på våre nettsider.

Akademisk frihet – også et politisk ansvar

By academic freedom I understand the right to search for truth and to publish and teach what one holds to be true. This right implies also a duty: one must not conceal any part of what one has recognized to be true. – Albert Einstein

Organisasjonen Scholars at Risk (SAR), som Forskerforbundet er medlem av, tilbyr beskyttelse til forfulgte forskere og overvåker angrep på den akademiske friheten over hele verden. Det siste året har SAR rapportert om nærmere 300 angrep på forskere – fra reiseforbud og ulovlige oppsigelser til mishandling, kidnapping og drap. Dessverre viser utviklingen at angrepene på den akademiske friheten i økende grad også skjer i Europa og Nord-Amerika, godt hjulpet av autoritære statsledere som Orban og Trump.

Forskning under press

I en tid med falske nyheter og «alternative fakta» er muligheten til fri forskning og formidling viktigere enn på lenge. Også her i Norge. Også her finnes det politikere som angriper forskningsmiljøer for å være politiserte, og etterlyser mer forskning som støtter deres eget standpunkt. Også her opplever forskere – for eksempel de som forsker på klimaendringer, lakseoppdrett eller ulv – uthenging og hets. Også her har forskningsrapporter blitt lagt i skuffen fordi konklusjonen ikke passet til oppdraget.

Akademisk frihet er lovfestet

I Norge er institusjonene pålagt å fremme og verne om den akademiske friheten gjennom universitets- og høyskoleloven. I forkant av lovfestingen i 2007 påpekte Underdal-utvalget at «som ideal synes grunntanken om akademisk frihet å stå ganske sterkt i vårt samfunn. I praksis utfordres likevel denne friheten fra mange ulike hold – ofte som en (utilsiktet) bivirkning av allmenne trekk ved samfunnsutviklingen eller ved offentlig politikk».

Denne konklusjonen står seg godt også i dag. I Norge utfordres den akademiske friheten først og fremst i møte med rammebetingelser som innsnevrer muligheten for fri forskning og formidling. Slike «allmenne trekk» kan være knapphet på tid og forskningsmidler, rigide insentiver i forskningssystemene, eller styringssystemer som ikke sikrer tilstrekkelig autonomi og faglig frihet.

Ny lov – gylden anledning

13. februar skal det nye universitets- og høyskolelovutvalget, ledet av Helga Aune, overlevere sine forslag til Kunnskapsdepartementet. Utvalget er bedt om å gjøre en helhetlig gjennomgang av regelverket for universiteter, høyskoler og studentvern – og foreslå en ny lov for sektoren. Vi har nå en gylden anledning til å både verne om, og styrke, to grunnstener i akademien: den akademiske friheten og universitetsdemokratiet. De to henger sammen. Skal vi ivareta den faglige friheten og den institusjonelle autonomien, må det finnes demokratiske prosesser som oppleves som åpne og inkluderende. De faglige miljøene må ha forutsigbare rammer og muligheten til å planlegge langsiktig. Forskerne må sikres frihet i valg av tema, metode og publiseringskanal, og stå fritt i formidlingen av egen forskning.

Politiske fristelser

Bør politikerne holde seg unna forskningen? Nei, tvert imot. Jeg ønsker

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Universitetene og høyskolene skal være frie og autonome, og forskere og studenter må sikres full akademisk frihet.»

meg politikere som bryr seg om forskning, diskuterer forskning, bruker forskning i utformingen av politikk og aktivt bidrar til gode rammebetingelser for forskning og høyere utdanning. Selvfølgelig skal en regjering kunne satse på bedre høyere utdanningstilbud i distriktene, eller ta initiativ til mer forskning på et viktig samfunnsområde.

Men styringen må skje på armlengdes avstand.

Dessverre har det siste året gitt oss eksempler på at ikke alle klarer denne balansegangen. Overstyringen av Politihøgskolen, der departementet satte til side styrets faglig begrunnede vedtak, er helt uakseptabel. Overføringen av universitetenes eiendommer til Statsbygg vil være et annet inngrep i institusjonenes selvstyre.

Iselin Nybø har nå varslet en gjennomgang av styringen av universiteter og høyskoler som skal drøfte de vanskelige skjæringspunktene mellom politisk styring og institusjonell autonomi.

Det er tid for at ledelse, ansatte og studenter står sammen i et tydelig krav til norske lovgivere: Universitetene og høyskolene skal være frie og autonome, og forskere og studenter må sikres full akademisk frihet.

Forskerforum i digital utgave

- Forskerforum kan også leses på nettbrett og mobiltelefon
- last ned appen Forskerforum gratis fra App Store eller Google Play
- kan leses uten å være tilkoblet nett
- gir en god leseropplevelse

Forskerforum der du er!

